

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Statens
offentliga
utredningar

1969:1

Justitie-
departementet

Ref
Sou
1969:1 A

Faktisk brotts- lighet bland skolbarn

Enkätundersökning av Kerstin Elmhorn

SOU

1956 års klientelundersökning rörande
ungdomsbrottslingar
Stockholm 1969

Statens offentliga utredningar 1969

Kronologisk förteckning

1. Faktisk brottslighet bland skolbarn. Esselte. Ju.

Statens offentliga utredningar

1969:1

Justitiedepartementet

Enkätundersökning av faktisk brottslighet bland skolbarn

Kerstin Elmhorn

1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar

Stockholm 1969

Statens offentliga utredningar
1969:1
Justitiedepartementet

Enkätundersökning av faktisk brottslighet bland skolbarn

Karin Ekholm

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 1 juni 1956 tillkallade chefen för justitiedepartementet den 23 juli 1956 sakkunniga för att verkställa en undersökning av ungdomsbrottsklientelet med syfte att klarlägga orsakerna till kriminaliteten. Efter vissa förändringar utgöres de sakkunniga för närvarande av justitierådet Per Bergsten, tillika ordförande, professorn Sven Ahnsjö, rektorn Dick Blomberg, professorn Gösta Carlsson, docenten, chefsläkaren Bo Gerle, professorn Torsten Husén, docenten, chefsläkaren Gustav Jonsson och professorn Sten Malmquist. Sekreterare är departementssekreteraren Olle Hellberg. Som forskningsdrivande experter arbetar fil. lic. Kristina Brandt-Humble, fil. lic. Kerstin Elmhorn, fil. lic. Gitte Settergren samt sociologen Iba Svahn.

Riktlinjer för undersökningen fastställdes av Kungl. Maj:t genom beslut den 20 september 1957 på grundval av en av de sakkunniga utarbetad, den 10 juli 1957 dagtecknad promemoria. Efter en provundersökning, omfattande 100 försökspersoner, hemställde de sakkunniga i skrivelse till departementschefen den 12 december 1960 om bemyndigande att fullfölja klientelundersökningen i huvudsaklig överensstämmelse med en vid skrivelsen fogad plan. Sådant bemyndigande lämnades av Kungl. Maj:t genom beslut den 30 december 1960.

Undersökningen genomföres enligt de

fastställda riktlinjerna som en jämförelse mellan två grupper, å ena sidan pojkar i 11-14-årsåldern, vilka för första gången registrerats för brott av icke bagatellkaraktär - den s. k. brottsgruppen - samt å andra sidan icke polisregistrerade kontrollfall i samma ålder - den s. k. kontrollgruppen. Sammanlagda antalet undersökningspersoner är 300, varav 200 tillhör brottsgruppen och 100 tillhör kontrollgruppen. I undersökningen ingår en follow-up-studie som sträcker sig fram till år 1970.

Utredningen har fattat sin uppgift som ett orsaksstudium av brott över huvud och benägenhet att begå brott. Det är alltså icke enbart den registrerade brottsligheten som kommer i betraktande. Att likväl registrering hos polisen valdes som grund för uttagning till brottsgruppen berodde bl. a. på antagandet, att de för brott registrerade i det hela gjort sig skyldiga till flera lagöverträdelser än de som inte förekommer i polisens register. Enligt detta antagande tjänar registerförekomst både som kriterium på förekomst av visst brott och som symptom på brottslighet i den nyss antydda vidare bemärkelsen. Härvid blev emellertid förhållandet mellan registrerad och faktisk brottslighet ett kärnproblem. Var brottsgruppens faktiska brottsmängd verkligen så mycket högre än kontrollgruppens, att man kunde förvänta gruppdifferenser med relevans för huvudproblemet om vilka som

begår brott och inte endast för den sekundära frågan om upptäckt och registrering? Även om det grundläggande antagandet om huvudsaklig kongruens mellan registrerad och faktisk brottslighet föreföll befogat, fanns skäl till viss tveksamhet. Uppklaringsfrekvensen för enklare typer av brott är mycket låg i Stockholm. Det unga nyregistrerade klientelet kunde knappast svara för någon större absolut brottsmängd. I förening borde dessa båda omständigheter lämna betydande utrymme åt slumpinflytande vid upptäcktsrisakens fördelning på individer.

I syfte att erhålla referensmaterial för bedömning av huvudpremissen för urvals-förfarandet – att polisregistrering är ett tillförlitligt tecken på högre brottslighet än den faktiska genomsnittliga brottsligheten inom normalpopulationen – uppdrog de sakkunniga år 1959 åt Elmhorn att företa en enkätundersökning av den faktiska brottsligheten bland skolbarn i Stockholm. Bland riktlinjerna för denna undersökning angavs, att urvalets representativitet skulle tillgodoses dels genom ett förhållandevis högt antal deltagare, dels genom ett kategoriurval, som tillförsäkrade täckning av viktiga elevkategorier, t. ex. vid uppdelning på skoltyper och bostadsområden. Vidare skulle insamlas data, som kunde bidra till att belysa den dolda brottslighetens struktur, bl. a. dess fördelning i avseende å ålder, kön m. m.

Preliminära resultat beträffande den för enkätundersökningen centrala frågeställningen framlades för de sakkunniga under våren 1960. De visade med sådan tillförlitlighet, som för utredningens dåvarande behov var tillfyllest, att belastningen i den uttagna brottsgruppen med få undantag var högre än bland stockholmspojkar i allmänhet. Förekomst i kriminalpolisens register bedömdes därför som ett acceptabelt urvalskriterium.

Det vid enkätundersökningen insamlade materialet har emellertid visat sig värdefullt även ur andra synpunkter än som underlag för bedömningen av urvalsmetoderna för klientelundersökningen. Elmhorn har såsom eget vetenskapligt arbete analyserat un-

dersökningsmaterialet ur dessa vidare aspekter och färdigställt en rapport i ämnet. De sakkunniga har inte på nuvarande stadium av klientundersökningens arbete kunnat taga närmare ställning till analysen och till de rekommendationer som framföres i rapporten men har ansett det värdefullt att rapporten utges av trycket såsom ett bidrag till diskussionen rörande ungdomskriminaliteten.

En tidigare sammanfattande rapport har publicerats i Svensk Juristtidning 1964 s. 577 ff.

Stockholm den 10 december 1968.

På de sakkunnigas vägnar:

Per Bergsten

/Olle Hellberg

Innehåll

Kapitel 1 <i>Inledning</i>	9	3.2 Antaganden som gäller differenser mellan olika jämförelsegrupper inom materialet	17
1.1 Kriminalitet bland minderåriga . .	9	3.2.1 Kriminalitet och ålder	17
1.2.1 Skolundersökningens anknytning till Klientelundersökningen	9	3.2.2 Kriminalitet och kön	17
1.2.2 Uppläggningsanspassning till undersökningssituationer och därav betingade begränsningar	10	3.2.3 Kriminalitetsindex i förhållande till skoltyp och utbildningslinje samt socialgrupps-tillhörighet	18
1.3.1 Målsättning och användningsområden för undersökningar av faktisk brottslighet	11	3.2.4 Lokala variationer i kriminalitetsindex	19
1.3.2 Utländska undersökningar av särskilt intresse	12	3.2.5 Registreringsfrekvens och ålder	19
		3.2.6 Registreringsfrekvens och kön	19
		3.2.7 Registreringsfrekvens i förhållande till skoltyp och utbildningslinje samt socialgrupps-tillhörighet	19
Kapitel 2 <i>Frågeställningar</i>	14	3.2.8 Lokala variationer i registreringsfrekvensen	20
2.1 Givna förutsättningar för undersökningens uppläggning	14	3.3 Antaganden som gäller brottslighetens art och omständigheter i samband med brotten	20
2.2 Frågeställningar som gäller båda materialen (pojkar och flickor) i sin helhet, men var för sig	14	3.4 Frågan om samband mellan studerade brottstyper	26
2.3 Frågeställningar som gäller differenser mellan olika deltagarkategorier	14		
2.4 Frågeställningar som begränsas till pojkmaterialet	15		
		Kapitel 4 <i>Mätinstrument</i>	22
Kapitel 3 <i>Några arbetshypoteser och resultat</i>	16	4.1 Frågeformulärets utformning	22
3.1 Antaganden och resultat som gäller materialet i sin helhet	16	4.1.1 Brotten – frågeformulärets horisontalkolumner	22
3.1.1 De minderårigas andel av hela brottsmassan	16	4.1.2 Omständigheter kring brotten – frågeformulärets vertikalkolumner	24
3.1.2 Brottfrekvens	16	4.2 Undersökning av deltagarnas sätt att uppfatta frågeschemat	27
3.1.3 Andel uppkärlade brott	16	4.2.1 Pilot-undersökning	27
3.1.4 Hemmets kännedom	17		

4.2.2	Tolkningsstudie av frågeschemats text	27	8.3.8	Ojämn fördelning av felkällornas inflytande	49
4.2.3	Feltolkningar	27			
Kapitel 5	<i>Urval</i>	31	Kapitel 9	<i>Datainsamling</i>	51
5.1	Bakgrund, urvalsenheter, basmaterial	31	Kapitel 10	<i>Statistisk bearbetning</i>	53
5.2	Målpopulation	31	10.1	Analysmetoder	53
5.2.1	Skoltyper och utbildningslinjer	31	10.1.1	Medelvärden	53
5.2.2	Ort	33	10.1.2	Variansanalys	54
5.2.3	Kön	33	10.1.3	Korrelationsberäkningar	55
5.2.4	Ålder	33	10.1.4	Reliabilitet	55
5.2.5	Stadsdelar	34	Kapitel 11	<i>Resultat</i>	56
5.3.1	Urval av primära urvalsenheter – skolor	35	11.1	Redovisningsprinciper	56
5.3.2	Skolor – stadsdelar	35	11.2	Frågeställningar som gäller materialet i dess helhet	56
5.3.3	Skoltyper, utbildningslinjer – stadsdelar	35	11.2.1	Brottslighetens omfattning i pojkmaterialet	56
5.4.1	Urval av klassavdelningar	37	11.2.2	Förhållandet mellan registrerade lagöverträdelser och den totala brottsmassan — upptäcktsfrekvensen	59
Kapitel 6	<i>Bortfall</i>	38	11.2.3	Hemmets kännedom om begångna brott med avseende på eleven som den skyldige	61
6.1	Vägran att delta	38	11.2.4	Brotts typer och brottskategorier – förekomst i materialet, fördelning på elevkategorier samt differenser med avseende på hemmets och polisens kännedom i skuldfrågan	61
6.2	Ofullständiga svar	38	11.3	Differenser mellan olika elevkategorier	72
6.3	Frånvaro på grund av sjukdom eller skolk	38	11.3.1	Kriminalitetsindex	72
Kapitel 7	<i>Vissa egenskaper hos urvalet</i>	40	11.3.2	Antal brottstyper	79
7.1	Urvalets storlek	40	11.3.3	Antal brottskategorier	81
7.2	Skoltyper och utbildningslinjer	40	11.3.4	Upprepningstendens	81
7.3	Namnlämnande grupp	40	11.3.5	Aktuell brottslighet	83
7.4	Kön	40	11.3.6	Andel enmansbrott	85
7.5	Ålder	40	11.3.7	Andel brottstyper där eleven är känd för polisen som den skyldige	86
7.6	Stadsdelar	40	11.3.8	Andel brottstyper som kommit till hemmets kännedom med avseende på eleven som den skyldige	88
Kapitel 8	<i>Resultatens tillförlitlighet</i>	43	11.4	Samband mellan olika typer av brott	90
8.1	Urvalet som felkälla	43	11.4.1	Produktmomentkorrelationer	90
8.2	Jämförelse med andra undersökningsresultat och uppgifter ur den officiella statistiken	43	11.4.2	Fyrfältsuppställningar	90
8.3	Bedömning på grundval av data och iakttagelser inom undersökningens egen ram	43	11.4.3	Kommentar och sammanfattning	93
8.3.1	Om tillförlitlighet	43			
8.3.2	Reliabilitet	44			
8.3.3	Medvetet felaktiga uppgifter	45			
8.3.4	Minnesfel	48			
8.3.5	Kommunikation mellan deltagarna	48			
8.3.6	Missuppfattningar av frågeschemats formuleringar	48			
8.3.7	Intervjuareffekten	49			

Kapitel 12 <i>Sammanfattning</i>	95	B.2 Uppklaringsfrekvens	106
12.1 Undersökningens ram	95	a. Differens mellan åldrar	107
12.1.1 Bakgrund och syfte	95	b. Differens mellan skoltyper och utbildningslinjer	107
12.1.2 Frågeställningar som behandlas i sammanfattningen	96	c. Lokala differenser	107
A. Beträffande hela materialet	96	C. Samband mellan studerade typer av brott	107
B. Beträffande differenser mellan elevkategorier	96	12.3 Några slutanmärkingar	108
C. Beträffande samband mellan studerande typer av brott	96		
12.1.3 Frågeställningar som ej behandlats i sammanfattningen	96		
12.1.4 Urval och representativitet	96		
12.1.5 Undersökningsinstrument	97		
12.1.6 Resultatens tillförlitlighet	98		
12.1.6.1 Tillförlitligheten med utgångspunkt från frågeschemat	98		
12.1.6.2 Tillförlitligheten med utgångspunkt från försökets psykologiska betingelser	99		
12.2 Resultat	99		
A. Beträffande hela materialet	99		
A.1 Belastning med utgångspunkt från			
a. Antal brottstyper	99		
b. Antal brottstillfällen	100		
c. Kriminalitetsindex	100		
A.2 Antal polisanmälda lagöverträdare i hela åldersgruppen och i relation till antalet lagöverträdare i denna	100		
A.2.1 I hela åldersgruppen	100		
A.2.2 Upptäcktsrisk för lagöverträdarna	101		
A.3 Brottslighetens fördelning på olika typer och kategorier av brott	101		
A.4 Uppklaringsfrekvens för olika typer av brott	102		
B. Differenser mellan vissa elevkategorier	103		
B.1 Kriminalitetsindex	103		
B.1 a. Differens mellan åldrar	103		
b. Differens mellan skoltyper och utbildningslinjer	104		
c. Lokala differenser	106		

1. The following table shows the results of the experiments on the effect of the concentration of the solution on the rate of reaction. The reaction is the decomposition of hydrogen peroxide into water and oxygen. The rate of reaction is measured by the volume of oxygen gas produced in a given time.

Concentration of H ₂ O ₂ (mol/l)	Volume of O ₂ (cm ³) in 10 s
0.1	20
0.2	40
0.3	60
0.4	80
0.5	100

2. The rate of reaction is directly proportional to the concentration of the hydrogen peroxide solution. This is shown by the fact that the volume of oxygen gas produced is directly proportional to the concentration of the solution.

3. The rate of reaction is also affected by the temperature of the solution. The rate of reaction increases as the temperature increases. This is because the molecules have more energy and are therefore more likely to collide and react.

4. The rate of reaction is also affected by the presence of a catalyst. A catalyst is a substance that speeds up a reaction without being consumed in the process. In this case, the catalyst is manganese(IV) oxide.

5. The rate of reaction is also affected by the surface area of the solid reactant. The rate of reaction increases as the surface area of the solid reactant increases. This is because there are more particles available for reaction.

6. The rate of reaction is also affected by the pressure of the gas reactant. The rate of reaction increases as the pressure of the gas reactant increases. This is because there are more particles available for reaction.

7. The rate of reaction is also affected by the concentration of the liquid reactant. The rate of reaction increases as the concentration of the liquid reactant increases. This is because there are more particles available for reaction.

8. The rate of reaction is also affected by the concentration of the solid reactant. The rate of reaction increases as the concentration of the solid reactant increases. This is because there are more particles available for reaction.

9. The rate of reaction is also affected by the concentration of the gas reactant. The rate of reaction increases as the concentration of the gas reactant increases. This is because there are more particles available for reaction.

10. The rate of reaction is also affected by the concentration of the liquid product. The rate of reaction increases as the concentration of the liquid product increases. This is because there are more particles available for reaction.

11. The rate of reaction is also affected by the concentration of the solid product. The rate of reaction increases as the concentration of the solid product increases. This is because there are more particles available for reaction.

12. The rate of reaction is also affected by the concentration of the gas product. The rate of reaction increases as the concentration of the gas product increases. This is because there are more particles available for reaction.

1.1 Kriminalitet bland minderåriga

Omkring $\frac{1}{4}$ av de personer som anmäldes till polisen för straffregisterbrott 1961 var minderåriga ¹. De hade inte fyllt 15 år. Under samma år registrerades 3 % av alla pojkar i åldersgruppen 13–14 år för lagöverträdelse, rubricerade som straffregisterbrott. För 11–12-årsgruppen var registreringsfrekvensen 1,5 % och för 9–10-åringarna 0,7 %.² De nämnda frekvenserna är genomsnittsvärden för landet i dess helhet.

För Stockholms del erhålles årsvärdet 3,7 % för 1961, om antalet pojkar i åldrarna 11–14 år som registrerats för straffregisterbrott (omkring 730)³ ställs i relation till hela antalet pojkar i samma ålder. Ett kumulativt mått på antalet lagöverträdare i motsvarande åldersgrupper har erhållits genom att räkna antalet personer för vilka kriminalpolisen i Stockholm lagt upp registerakt. Vid ett visst tillfälle 1963 konstaterades följande frekvenser för pojkar och flickor i åldersgruppen 9–14 år. (Tabell 1).

1.2.1 Skolundersökningens anknytning till Klientelundersökningen

Inriktningen på åldrarna under straffmyndighetsåldern hänger samman med Skolundersökningens koppling till 1956 års Klientelundersökning, som dels går ut på en beskrivning av minderåriga manliga lagöver-

Tabell 1. Polisregistrerade minderåriga (i februari 1963) i Stockholm, fördelade efter kön och ålder.*

Födelseår	Ålder	Antal		I % av årsklassen	
		Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1948	14	522	47	11	1
1949	13	261	25	5	0,5
1950	12	152	12	3	0,3
1951	11	97	5	2	0,1
1952	10	65	—	1	0
1953	9	23	2	0,5	0
1948—53	9—14	1 120	91	4	0,3

* Enligt uppgifter från Stockholms kriminalpolis 1963.

trädare, jämförda med en kontrollgrupp i samma ålder, dels syftar till en analys av uppkomstmekanismerna bakom den brottslighet som registreras bland minderåriga.

Först år 1961 började man i den officiella statistiken skilja mellan olika åldersklasser inom kategorin minderåriga. Samtidigt infördes samma fördelning på brottskategorier som för den övriga befolkningen. Ålders-

¹ Beräkning baserad på uppgifter i Brottslighet 1961, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1962.

² Sveri, K., Ungdomsbrottsligheten 1961. Statistisk tidskrift, 1963, sid. 210.

³ Uppgift för Stockholms stad över icke straffmyndiga personer som 1961 begått lagstridig gärning, erhållen som utdrag från Statistiska Centralbyrån 1963. Detta värde har minskats med 9–10-åringarnas andel.

och brottstypsdifferentierade data av här redovisat slag föreligger således inte för tiden före omläggningen. Men registreringsfrekvensen för ålderskategorin i sin helhet hade redan vid mitten av 1950-talet stigit till så hög nivå att följande frågeställning fått aktualitet: Är lagbrott så vanliga bland minderåriga pojkar i Stockholm, att de som registreras hos polisen inte längre utgör en speciellt brottsbelastad kategori utan närmar sig genomsnittet? Norska forskningsresultat från 1959¹ samt en svensk parallellstudie² visade att flertalet studenter brutit mot strafflagens bestämmelser minst en gång under skoltiden. Detta stämde väl med tidigare rapporter från Storbritannien³ och USA⁴⁻⁵ och bidrog att öka intresset för frågeställningen.

Då Klientelundersökningens uppläggning förutsatte och byggde på en klar olikhet i brottsbelastning mellan två jämförelsegrupper, polisregistrerade och icke polisregistrerade, var frågeställningen av vital betydelse för utredningen. Mot denna bakgrund beslöt utredningen att företa en specialstudie av den »faktiska», d. v. s. den oupptäckta och/eller oregistrerade brottsligheten bland skolbarn i Stockholm, innan den övriga, mycket omfattande materialinsamlingen påbörjades.

Även om Skolundersökningen utfördes inom den administrativa ramen för Klientelundersökningen, intar den en sidoordnad och självständig ställning. Anknytningen till utredningsdirektiven är närmast av indirekt och formell karaktär. Direktiven för Klientelundersökningen redovisas därför inte i denna rapport.

1.2.2 Uppläggnings anpassning till undersökningssituationen och därav betingade begränsningar

När frågeställningen kom upp, gällde det att snabbt få den besvarad för att igångsättningen av Klientelundersökningen inte skulle fördröjas. Samtidigt var det naturligt att söka utnyttja tillfället för att få fram mesta möjliga kvalitativa information om

den faktiska brottslighet som skulle mätas.

Det förhållandet att skolan och dess grupperingar utgjorde en given ram för undersökningen har satt en stark prägel på indelningen av materialet och analysen av detta. Detta bör inte tolkas som att utredningen primärt skulle gälla samspelet mellan skola och brottslighet. En sådan frågeställning skulle ha krävt en annan uppläggning.

Av det föregående framgår dels att det ursprungligen var fråga om en intern specialutredning utan sikte på separat publicering, dels att kärnfrågan var tämligen okomplicerad men att svaret brådskade.

Resultatredovisningen har huvudsakligen fått en beskrivande karaktär. I stort sett saknas erfarenhetsunderlag för att placera numeriska resultat på verbala skalor som hög-låg, ofta-sällan annat än vid jämförelser mellan undersökningens egna enheter. Som regel gäller att mera utförliga tolkningsförsök och resonemang placerats i sammanfattningen.

Det har visat sig besvärligt att hålla isär och överblicka pojks- och flickmaterialen samtidigt. Redovisningen för flickmaterialet inskränker sig därför till vissa jämförelser med pojkmaterialet.

1.3.1 Målsättning och användningsområden för undersökningar av faktisk brottslighet

Med den kriminologiska forskningens växande metodologiska medvetenhet och en ökande brottsmängd har olika representativitetsproblem allt oftare trätt i förgrunden.

¹ Andenaes, J., Sveri, K., Hauge, R., Kriminalitetshyppigheten hos ustraffade. I, Norsk undersökelse, Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab, 1960 sid 97—112.

² Nyquist, O., Strahl, I., Kriminalitetshyppigheten hos ostraffade. II, Svensk undersökning Nordisk Tidskrift för Kriminalvidenskab, 1960 2—3, sid 113—117.

³ Porterfield, I. A., Youth in trouble Fort Worth, Texas 1946, p. 37 ff.

⁴ Murphy, F., Shirley, M., Witmer, H., The Incidence of hidden delinquency, American Journal of Orthopsychiatry, pp 194, 687 ff.

⁵ Short, I., Nye, I., Scaling delinquent behavior, American Sociological Review 22, 1957, pp 326—331.

Ju mer uppmärksamhet som från forskningens sida ägnas de lagöverträdelse och lagöverträdare som kommer till samhällets kännedom, desto större vikt får frågan om de kända brottsens representativitet för hela brottsmassan och de kända lagöverträdarnas representativitet för alla som bryter mot strafflagen. Om kongruens inte råder mellan faktisk och registrerad brottslighet, mellan dem som bryter mot lagen och dem som »åker fast», baseras våra attityder och åtgärder på en informationsmassa som inte endast är kvantitativt skev utan också kvalitativt oriktig, till exempel i fråga om fördelning på brottstyper och befolkningskategorier.

I brist på data om den verkliga brottslighetens fördelning på brottstyper och befolkningskategorier var det ännu vid slutet av 1950-talet brukligt att postulera proportionalitet mellan registrerad och dold brottslighet. Om $\frac{1}{4}$ av dem som anmäls för straffregisterbrott var minderåriga, förut-sattes att de minderåriga svarade för samma andel av alla begångna brott. På liknande sätt antogs de sociala och psykologiska egenskaper, som erfarenhetsmässigt kännetecknade registrerade lagöverträdare, också gälla de lagöverträdare som inte kommit till polisens kännedom.

En rationell kriminalpolitik – som syftar till att nedbringa antalet brottsdebutanter, antalet recidivister samt den totala brottsmängden – är inte betjänt av felaktiga premisser. Skall samhällets brottsförebyggande åtgärder ge effekt, måste de riktas in mot bestämda målgrupper enligt samma principer som tillämpas i reklamen.

För att föra över resonemanget på de minderåriga, gäller det att utforska dels vilka kategorier som de facto begår brott, dels vilken del av »marknaden», d. v. s. av den totala brottsmängden som dessa minderåriga verkligen svarar för. Utgår man från de minderåriga som registreras hos polisen, blir åtgärderna automatiskt avpassade för ett snävt urval, som genom sin sociala problemkaraktär inte är representativt för barn och ungdomar i allmänhet. Ändå är det möjligt att just de senare svarar för huvud-

parten av brottsligheten i åldrarna under 15 år. Om det förhåller sig så, skulle allmänt brottsförebyggande åtgärder bli effektivare om de anpassades till barn i allmänhet. Beträffande de socialt missanpassade borde insatserna i första hand riktas in mot orsakerna till missanpassningen och inte mot symptomen.

De skäl som här framlagts för att studera den faktiska brottsligheten och för att lägga denna till grund för den förebyggande kriminalpolitiken kan betecknas som rationalistiska. Vid sidan av dessa syftar vårt studium till en mer nyanserad bedömning av ungdomar och deras övertramp än som kommer till synes i den strikta uppdelningen mellan å ena sidan »de avvikande», i detta sammanhang liktydigt med de polisregistrerade, och å andra sidan »de normala», d. v. s. de ej polisregistrerade. Denna dualism med dess artificiella uppdelning på »får och getter» och inbyggda värderingar är föråldrad. Lika litet som flertalet andra sociala variabler sönderfaller begreppet brottslighet i två klart avgränsade kategorier. I stället fördelar sig variabeln över en kontinuerlig skala mellan 0 och ett tänkt maximum. Detta förhållande måste vi hålla i minnet och ha som rättesnöre såväl i teoretiska sammanhang som i praktisk människobehandling och -bedömning. Den moraliska och därmed även den juridiska domen över de lagbrytare som kommer till polisens kännedom kan inte undgå att mildras av den framväxande vetskapen att överträdelse av strafflagen är tämligen vanliga i alla medborgargrupper. Härvid erbjuder den mera verklighetsnära och mångdifferentierade bild av brottsligheten som framträder i enkätundersökningar en adekvatare normeringsgrund än den officiella statistiken. Att den förra inrymmer felaktigheter utgör inget generellt skäl mot densamma. Den officiella statistiken är ännu mera felaktig, endast på annorlunda sätt.

1.3.2 Utländska undersökningar av särskilt intresse

Den norska enkät från 1959, som omtalats i det föregående, var den första signalen till

skandinaviskt nytänkande i fråga om de här berörda aspekterna på den faktiska brottsligheten. Sedan dess har problemet tilldragit sig ständigt växande intresse. Som det viktigaste uttrycket härför står de samordnade enkätundersökningar om självrapporterad brottslighet bland värnpliktiga, som företagits i Norge,¹ Finland,² Danmark och Sverige i nu nämnd ordning. Det stora projektet stöddes och samordnas av Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi. Eftersom de nämnda undersökningarna kommit till efter Skolundersökningen och inte påverkat uppläggningsen av denna, vill jag bara omnämna de färdigställda rapporterna utan att gå in på resultaten. På grund av bristande överensstämmelse mellan de frågeformulär, som använts i den föreliggande undersökningen och i de samordnade, har det endast undantagsvis blivit möjligt att jämföra resultaten.

Redan 1960 presenterade professor Johs. Andenaes några rättsfilosofiska synpunkter på hithörande frågeställningar i samlingsvolymen *Avhandlingar og foredrag*.³ Mot bakgrund av den finska värnpliktsundersökningen har professor Inkeri Anttila publicerat en artikel i *Excerpta Criminologica*.⁴

Ur de nämnda uppsatserna vill jag referera några synpunkter som jag uppfattat som centrala. Anttila skriver sålunda:

“Obviously, the registered criminality does not form a reliable index of total criminality. Yet most empirical studies of criminality are supposed to give answers to questions concerning real criminality. Our present knowledge of the prevalence of crime in different social groups and of the causes of crime and of the effect of various measures against offenders is almost exclusively based on empirical studies of registered criminality. Yet, statements that the crime rate is higher in this area than in that area, or that the amount of criminality has risen from one year to another, are generally interpreted as statements concerning real criminality.

The same problem arises when individual criminals are concerned. The relapse rate for a group of offenders given treatment X

is 20 % and for another group given treatment Y 40 %. To what extent does the difference indicate a causal connection between treatment and disposition to recidivism or between treatment and ability to avoid detection? Do broken homes and mental inferiority actually dispose individuals to criminality—or is the risk of getting caught increased by these factors? Can we use ‘normal’ persons as a control group for comparison with criminals when we do not know how many persons in the control group are undetected criminals?

Criminologists have, of course, at least in theory been aware of these problems. It is interesting to note how, especially during the past years, the wording of research findings has become more careful. Criminologists in the Scandinavian countries will nowadays not speak of the amount of criminality in group X, but of ‘the registered criminality in group X’. This is commendable but does not solve the problem . . .

In general, it is to be expected that the study of unregistered criminality will invigorate criminology by supplying a new tool of investigation and by illuminating many traditional problems of criminology from a new perspective.”

Andenaes gör följande sammanfattning:

»Resultatene av undersøkelsen kan gi anledning til mange refleksjoner. En av de sikreste er at den utbredte forestilling om et skarpt skille mellom ‘lovbryterne’ og de ‘lovlydige’ ikke hører hjemme i virkeligheten, iallfall for barne – og ungdomsalderns vedkommende. I en gruppe ‘pen ungdom’ har vi funnet at en meget stor del på et eller annet tidspunkt har begått klart kriminelle handlingar, slik som tyveri, imbrudd, promillekjøring. Det ser ut til at en leilig-

¹ Andenaes, J., Christie, N., Skirbekk, S., *A Study of Self-Reported Crime, Scandinavian Studies in Criminology*, Vol. 1, 1965.

² Anttila, I., Jaakkola, R., *Unrecorded Criminality in Finland*, Helsinki 1966.

³ J. Andenaes, *Den skjulte ungdomskriminaliteten, Avhandlingar og foredrag*, Oslo 1962.

⁴ I. Anttila, *The Criminological Significance of Unregistered Criminality, Excerpta Criminologica* Vol. 4 nr 4, Amsterdam 1964.

hetsvis begåelse av kriminelle handlinger i barndom og ungdom er en svært normal foreteelse, som ikke i seg selv behøver å bety noen særlig fare for personens utvikling.»

2.1 Givna förutsättningar för undersökningens uppläggnig

1. Utredningen skulle utformas som en enkätundersökning

2. En lektionstimme skulle räcka till för att besvara frågeformuläret, instruktionstiden inberäknad

3. Antalet deltagare fick av ekonomiska och administrativa skäl inte överstiga 1 500

4. Utredningen skulle omfatta ett pojko- och ett flickmaterial

5. Utredningen skulle begränsas till Stockholms stad

6. Jämförda stadsdelar skulle representeras av så likartade skolyper som möjligt

7. Utvalda skolor skulle representeras av samtliga förekommande åldersklasser och utbildningslinjer, vilket i sin tur betydde att det endast blev utrymme för nio skolor

8. På grund av enkätfrågornas känsliga natur och för att ingen skulle känna sig utpekad, skulle samtliga elever delta i varje utvald klassavdelning

9. Av samma skäl skulle eleverna delta anonymt

10. De skoldistrikt som utvaldes att representera Västerort, Söderort, Norra innerstaden samt Södra innerstaden skulle i möjligaste mån motsvara varandra i fråga om bebyggelsens typ och ålder samt invånarnas socialgruppsfördelning

2.2 Frågeställningar som gäller båda materialen (pojkar och flickor) i sin helhet, men studerade var för sig

1. Hur omfattande är den faktiska (här == självrapporterade) brottsligheten, uttryckt i tre olika mått

a. antal markerade brottstyper (av de 21 i formuläret)?

b. antal brottstillfällen?

c. kriminalitetsindex (definition sid. 25-26)?

2. Hur förhåller sig den registrerade brottsligheten till den totala brottsmassan

a. i undersökningen?

b. vid jämförelse mellan undersökningens data och officiell statistik?

3. Hemmets kännedom om begångna brott med avseende på eleven som den skyldige

4. Vad gäller om frågeformulärets 21 brottstyper (även grupperade i 6 kategorier) beträffande

a. frekvens?

b. fördelning på olika deltagarkategorier?

c. polisens kännedom?

d. hemmets kännedom?

2.3 Frågeställningar som gäller differenser mellan olika deltagarkategorier

Materialet har indelats i följande jämförelsegrupper:

Åldersgrupper (också kallade klassnivåer)

Skoltyper och utbildningslinjer, som bl. a. skiljer sig beträffande genomsnittlig teoretisk begåvning samt sätt och tidpunkt för differentiering på mer och mindre teoretiskt inriktad undervisning.

Stadsdelar – grupperade i 7 mindre och 3 större enheter – som skiljer sig beträffande ålder, bebyggelseyp och socialgruppsfördelning.

Anonyma och icke anonyma deltagare

För ovanstående jämförelsegrupper har vi studerat differenser beträffande följande faktorer med underlag i frågeformuläret: *Antal markerade brottstyper.*

Antal brottstillfällen.

Kriminalitetsindex

Uppreppningstendens – antal brottstyper vilka markerats begångna mer än tre gånger.

Aktuell brottslighet – antal brottstyper som uppgivits begångna halvåret före undersökningstillfället.

Enmansbrott – antal brottstyper som den svarande någon gång begått ensam.

Poliskännedom – antal brottstyper, där polisen beträffande minst ett brottstillfälle känner till att den svarande är den skyldige.

Hemmets kännedom – antal brottstyper, där hemmet beträffande minst ett brottstillfälle känner till att den svarande är den skyldige.

2.4 Frågeställningar som begränsas till pojkmaterialet

1. Förekommer något samband mellan olika brottstyper?

2. Tenderar vissa brottstyper att gruppera sig utefter linjer som ger anledning att tala om symptombilder?

Vid tidpunkten för undersökningen var de uppfattningar, som i detta kapitel rubriceras som antaganden, ganska allmänt rådande bland fackfolk som på olika sätt kom i beröring med problemet. Då dessa uppfattningar delvis återspeglas i undersökningens uppläggning, kan en summarisk redovisning vara på sin plats – trots att det inte rör sig om en teoretisk överbyggnad i vedertagen bemärkelse. De var mer eller mindre fast grundade i erfarenhetsmaterial av mycket varierande slag.

Genom att i någon mån föregripa resultatredovisningen och redan på detta stadium ställa antaganden mot resultat, ges här en koncentrerad överblick över de kunskaper, som genom undersökningen vunnits på området och som på väsentliga punkter flyttat fram positionerna från 1960.

3.1 *Antaganden och resultat som gäller materialet i dess helhet*

3.1.1 De minderårigas andel av hela brottsmassan

Antagande. De minderårigas andel av den faktiska brottsmassan överstiger troligtvis den fjärdedel, som utgör deras andel av de lagöverträdelser där gärningsmannen är känd.

Resultat. Antagandet att det rör sig om en hög andel får visst stöd. Lågt räknat

skulle Stockholms 9–14-åringar 1961 ha gjort sig skyldiga till ca 50 000 brott (se sid. 60). Samtidigt kom totalt 53 000 brott till polisens kännedom. Då det emellertid gäller att ställa de minderårigas verkliga brottsmängd i relation till de straffmyndigas och den senare siffran är okänd, kan frågeställningen inte besvaras närmare.

3.1.2 Brottfrekvens

Antagande. Flertalet minderåriga pojkar har gjort sig skyldiga till minst en av de 21 brottstyper som finns upptagna i frågeformuläret.

Resultat. Antagandet bekräftas till fullo. 92 % har markerat någon brottstyp (sid. 57). Antalet brottstillfällen är ca 10 per deltagare.

Bortser vi från formulärets 5 bagatellbetonade förseelser (sid. 23) har 53 % markerat annan, allvarligare lagöverträdelse (se sid. 57). Dessa 53 % har i genomsnitt markerat 6 sådana överträdelser. För 14-åringarna är genomsnittet 10.

3.1.3 Andel uppklarade brott

Antagande. De minderårigas brott klaras upp i mycket ringa utsträckning, bl. a. därför att det rör sig om så lindriga brottsyttringar, att polisen i konkurrens med den grövre brottsligheten väljer att satsa sina

utrednings- och spaningsresurser på den senare.

Resultat. Antagandet får starkare stöd än väntat. Endast 7 % av de pojkar som markerat någon av de allvarigare brotts-typerna uppger att de i något fall kommit till polisens kännedom med anledning härav (se sid. 59).

För knappt 3 % av markerade brottstyper känner polisen till att vederbörande är den skyldige beträffande minst ett brotts-tillfälle* (se sid. 59).

Uppklaringsfrekvensen i själva undersökningen varierar för olika typer av brott, från 15 % för mopedstöld till 1 % för butiksstöld (se sid. 69). En beräkning för hela Stockholm ger värdena 8 % och 2 % för samma brott (se sid. 70). Samtliga värden gäller per brottstyp. Antar man att det går två brottstillfällen på varje typmarkering, blir upptäcktsfrekvensen hälften av angivna värden.

3.1.4 Hemmets kännedom

om eleven som den skyldige till vissa markerade brott i relation till polisens kännedom.

Antaganden.

a) I regel får hemmet vetskap om barnets lagöverträdelser genom polisen.

b) I hemmet har man dock kännedom om fler av barnets överträdelser än polisen har.

Resultat. Det ligger något i det senare antagandet, medan viss tveksamhet råder beträffande det förra. Beträffande 20 % av bagatellerna och 7 % av de gravare brotts-typerna var man i hemmet klar över att eleven var den skyldige. Även om procent-talet för de senare är det dubbla jämfört med polisens kännedom, ligger det likväl mycket lågt och lägre än väntat (se sid. 61).

Det existerar inget samband mellan hemmets och polisens kännedom om eleven som den skyldige till de brott han markerat. Innebörden härav måste dels vara att för-äldrarna inte alltid underrättas vid polis-registrering av minderåriga, dels att för-äldrarna får kännedom om vissa av bar-

nets lagöverträdelser via andra kanaler än polisen.

3.2 Antaganden som gäller differenser mellan olika jämförelsegrupper inom materialet med uppdelning på

ålder
kön
skoltyper och utbildningslinjer
socialgrupper
stadsdelar

3.2.1 Kriminalitet och ålder

Antaganden.

Kriminaliteten ökar med stigande ålder.

I den berörda åldersgruppen inträffar den största absoluta och relativa kriminalitets-ökningen i 12–13-årsåldern.

Sveris åldersprofil över den norska registrerade kriminaliteten för år 1957¹ visade en högsta frekvens för 13–14-åringar. I den mån brottslighetens omfattning har samband med dess uppträdande i åldrarna, skulle den högre kriminalitetsnivån i Sverige betyda att den svenska brottslighetskurvas maximum inträffar tidigare än den norska. En sådan olikhet kan dessutom väntas i den aktuella undersökningen med anledning av att den avser faktisk kriminalitet. På grund av olika eftersläpningsmekanismer bör den faktiska brottsligheten kulminera något tidigare än den registrerade.

Resultat. Antagandena får delvis belägg.

Brottsaktiviteten uppvisar den brantaste *stegringen* – dubbel ökning – mellan 12 och 13 år (sid. 73). Å andra sidan står 14-åringarna för den absolut sett mest omfattande brottsaktiviteten under halvåret närmast före undersökningstillfället (se sid. 83).

3.2.2 Kriminalitet och kön

Antagande. Flickornas faktiska kriminalitet är mindre omfattande än pojkarnas.

* Formuleringen beror på »uppklaringsfaktorns» konstruktion, som i sin tur beror på vissa rubriker i frågeschemat (se sid. 25 och sid. 26–27).
¹ Sveri, K., Barnekriminaliteten. Dens omfang, art og betydning N.T.F.K. 1959, s. 132.

Resultat. Antagandet bekräftas helt.

Flickornas brottsmängd utgör ungefär $\frac{1}{3}$ av pojknas inom den sektor som berörs av den aktuella undersökningen med dess 21 brottstyper (se sid. 74).

3.2.3 Kriminalitetsindex i förhållande till

- a) skoltyp och utbildningslinje
- b) socialgruppstillhörighet

Antaganden.

a) Ju högre krav på teoretisk begåvning som är förknippade med en skoltyp eller undervisningsform, desto lägre är den genomsnittliga kriminalitetsnivån.

b) Kriminalitetsnivån är genomsnittligt lägre bland barn från socialgrupperna I-II än bland barn från socialgrupp III.

Även om begåvningsmässiga brister kommer att tillmätas allt mindre betydelse som en av brottslighetens bakgrundsfaktorer, räknar man fortfarande med ett visst negativt samband mellan begåvnings- och kriminalitetsnivå. Detta samband antas vara mest markant i yngre åldersgrupper, därför att begåvningsnivån här också speglar den allmänna mognadsgraden.

Barn från socialgrupperna I-II är fortfarande överrepresenterade i skoltyper och på utbildningslinjer med utpräglat teoretisk inriktning, medan barn från socialgrupp III i motsvarande grad är överrepresenterade i mindre teoretiskt betonade skol- och utbildningstyper.¹

Kombinationen av genomsnittligt högre begåvning samt övervikt för socialgrupp I-II i skol- och utbildningstyper med teoretisk inriktning samverkar där till en genomsnittligt lägre kriminalitetsnivå än i mindre teoretiskt inriktade skol- och utbildningstyper.

Resultat. Antagandena bekräftas beträffande a på delvis andra grunder än de angivna.

Differenserna mellan jämförda skol- och utbildningslinjer är mycket starka i förväntad riktning (se sid. 75-76). Ändå är detta resultat svårtolkat genom att de hypo-

tetiska förklaringsgrunder som angivits ovan inte får stöd i andra aktuella undersökningar.

Ett preliminärt studium inom Klientelundersökningens ram pekar mot att det inte råder något samband mellan faktisk kriminalitet och begåvningsnivå.

Varken den norska eller den finska värnpliktsundersökningen har senare bekräftat det förmodade sambandet mellan hög kriminalitet och låg socialgrupp. Tvärtom visar de en tendens i motsatt riktning.²⁻³

I skolundersökningen erhålles dock en positiv rangkorrelation mellan de jämförda stadsdelarnas genomsnittliga kriminalitetsindex och andelen invånare som enligt valstatistiken klassificerats som socialgrupp III och en negativ korrelation med andelen socialgrupp I (sid. 77). Detta resultat bör tolkas med försiktighet, eftersom det i brist på individuella uppgifter om socialgruppstillhörighet utgår från grova genomsnittsvärden.

Den uppseendeväckande mycket högre kriminalitetsfrekvensen bland barn från utbildningslinjer som betecknas som »praktiska», jämfört med elever från så kallat »teoretiska» utbildningslinjer, kräver andra förklaringar än den som kan ligga i socialgruppsdifferenserna.

En sådan förklaring kan vara att inriktningen på teoretiska studier och högre krav reflekterar en högre ambitionsnivå och en närmare anslutning till samhällets gängse framgångsideal, som i sin tur avhåller från eller dämpar den brottsaktivitet som är vanlig i de första tonåren.

En annan tänkbar förklaring skulle vara att skolans differentieringssystem verkar diskriminerande och förstärker asociala tendenser hos de grupper som bildats genom negativt urval (se sid. 75-76).

¹ Svensson, N.-E., Ability Grouping and Scholastic Achievement, Report on a five year follow-up study in Stockholm, Stockholm 1962, pp 67-68, 96.

² Andenæs, I., Christie, N., Skirbekk, S., A Study of Selfreported Crime, Scandinavian Studies in Criminology, vol. I, Oslo 1965 p 105.

³ Anttila, I., Jaakkola, R., Unrecorded criminality in Finland, Helsinki 1966, pp 26-29, 35.

3.2.4 Lokala variationer i kriminalitetsindex

Antagande. Vissa stadsdelar har periodvis haft rykte om sig för hög brottslighet bland barn och ungdom. Sedan 30-talet har detta framför allt gällt stadsdelar med övervägande ny hyreshusbebyggelse, övervikt för socialgrupp III samt unga familjer och hög barntäthet. Dessa förhållanden antas i sin tur vara förbundna med brottsetnologiska faktorer som sparsamma grannkontakter med åtföljande svagheter i den sociala kontrollen, sociala ambitioner under genomsnittet, starkt inflytande av barnkollektivets normer i förhållande till de vuxnas med betydande risker för »asocial smitta» samt slutligen bristfälligt planerad fritidsmiljö. Kriminalitetsindex antas ligga högst i de stadsdelar, på vilka ovanstående karakteristik bäst passar in vid undersökningstillfället.

Resultat. Antagandet får visst men endast svagt stöd. Differenserna mellan stadsdelarna är inte säkerställda men tyder på ett positivt samband mellan kriminalitet och andel invånare som klassificerats som tillhörande socialgrupp III. Möjligen är en hög kriminalitetsnivå även kopplad till nyare hyreshusbebyggelse (se sid. 77).

3.2.5 Registreringsfrekvens och ålder

Antagande. Registreringsfrekvensen stiger med den ökning av brottsmängden och den förändring i riktning mot allvarigare brottsyttringar som följer med tilltagande ålder.

Resultat. Antagandet får endast svagt stöd. Andelen polisregistrerade brottstyper utvisar en mycket ojämn fördelning på åldrarna utan klar tendens. Andelen poliskända elever ökar dock klart med åldern (se sid. 86). Resultatet är osäkert på grund av stor slumpvariation.

3.2.6 Registreringsfrekvens och kön

Antagande. I relation till brottsfrekvensen registreras flickor mindre ofta än pojkar.

Sådan skillnad kan väntas på följande grunder. Flickornas brottsyttringar är ge-

nomsnittligt mindre grava än pojkarnas. Misstankar riktas mindre ofta mot flickor på grund av den lägre kvinnliga brottsligheten. Slutligen är allmänheten av känslökäl mera benägen att avstå från polisanmälan i fråga om flickor.

Resultat. Antagandet bekräftas helt.

Av de flickor, som markerat någon av de brottstyper som kunnat föranleda polisanmälan, har endast 2,5 % registrerats, jämfört med 7 % för pojkarnas del. Tendensen är densamma beträffande andelen brottstyper, där något brottstillfälle anges som uppkärlat. I flickmaterialet är uppkärlingsfrekvensen 1,6 % och i pojkmaterialet 2,8 % (se sid. 87).

3.2.7 Registreringsfrekvens i förhållande till

- skoltyp och utbildningslinje
- socialgruppsstillhörighet

Antagande. Barn från skoltyper och utbildningslinjer som kräver teoretisk begåvning över genomsnittet, har på grund av sina intellektuella resurser större möjligheter att undgå upptäckt och polisregistrering än genomsnittligt lägre begåvade elever i teoretiskt mindre krävande skol-sammanhang.

Den antagna differensen accentueras av en underskattning av den förra kategorins brottsaktivitet. Därav följer en underdimensionerad misstänksamhet från allmänhetens sida och låg anmälningsrisk.

Ytterligare en omständighet som för den berörda kategorin kan bidra till en lägre andel registrerade lagöverträdelse i relation till brottsmängden är den högre andelen elever från socialgrupperna I-II. I dessa socialgrupper räknar man med en starkare tendens än i socialgrupp III att »ordna upp» barnens överträdelse mot lagen på informell väg.

Resultat. Som väntat är den relativa uppkärlingsfrekvensen högst på de utbildningslinjer som är minst teoretiskt orienterade (se sid. 87).

Förklaringen härtill kan dock ligga på ett helt annat plan än som skisserats ovan. Andelen registrerade brott växer i takt med

kriminalitetsnivån. Ett högt kriminalitetsindex implicerar att vederbörande gjort sig skyldig till sådana typer av brott (t. ex. motorfordonstillgrepp och inbrott), som har den högsta uppklaringsfrekvensen. Den erhållna differensen kan bero på att sådana brottstyper är mindre vanliga bland elever från de teoretiska utbildningslinjerna, vilket kommer till synes i deras lägre kriminalitetsnivå.

3.2.8 Lokala variationer i registreringsfrekvensen

Antagande. I de stadsdelar där ungdomens brottsaktivitet anses vara lägst utgör den oregistrerade brottsligheten en större andel av samtliga lagöverträdelser än i områden som betraktas som »oroliga».

Polisbevakningen blir mindre intensiv i stadsdelar med allmänt gott anseende och låg frekvens av anmälda brott. Härigenom minskar upptäcktsrisken, vilket i sin tur bidrar att ytterligare minska antalet upptäckta brott. Effekten på brottsaktiviteten kan där- emot förmodas bli den motsatta.

Då denna modell i första hand antas gälla för områden med enfamiljshus och övervikt för socialgrupperna I och II, kan man räkna med viss förstärkning av tendensen i enlighet med tidigare resonemang kring socialgruppstillhörighetens betydelse i sammanhanget.

Den spegelvända modellen antas gälla för områden som är kända för hög ungdomskriminalitet. Härigenom accentueras differensen mellan förmodat hög- och lågkriminella områden.

Resultat. Osäkert.

Då alla beräkningar beträffande uppklarade brott utgår från ett mycket litet antal observationer, blir resultaten osäkra. Utan att vara säkerställda ger de dock stöd för antagandet. Sambandet mellan stadsdelarnas rangposition i fråga om kriminalitetsnivån å ena sidan och upptäcktsrisken å den andra är sålunda positivt (se sid. 87-88).

Variationerna i den genomsnittliga upptäcktsrisken i ett område hänger inte sam-

man med invånarnas socialgruppsfördelning (se sid. 88).

3.3 *Antaganden som gäller brottslighetens art och omständigheter i samband med brotten*

3.3.1 Samband mellan brottsmängd, antal brottstyper och aktuell brottslighet

Antaganden. Brottsmängd, antal brottstyper och brottsintensitet under halvåret före undersökningstillfället tenderar att följas åt. Specialisering på någon viss brottstyp är sällsynt. Om missanpassningen tar sig kriminella uttryck, sker detta över ett brett register.

Resultat. Samtliga antaganden får stöd (se sid. 74 och 81).

3.3.2 Brottslighetens art - ålders- och könsvariationer

Antagande. Brottslighetens art varierar endast utefter två indelningsgrunder, ålder och kön. Brottsens svårhetsgrad ökar med åldern. En mindre del av flickornas än av pojkar- nas »deklarerade» brott hör till de allvarligare brottstyperna i formuläret.

De differenser som kan tänkas existera mellan olika stadsdelar och olika skol- och utbildningstyper är sannolikt alltför svaga för att vara mätbara med de metoder som här kommit till användning. Möjligen skiljer sig dock i märkbar grad de nyaste för- orterna från övriga stadsdelar genom en något högre förekomst av barackinbrott, stöld av byggnadsvirke och andra brottsva- rianter som oordnade nybyggarförhållanden där inbjuder till.

Resultat. Antagandena får stöd på samtliga punkter.

Sålunda är de allvarligare brottstyperna 5 gånger så vanliga bland 14-åringar som bland 9-åringar (se sid. 60).

53 % av alla pojkar (och 75 % av 14-åringarna) har markerat någon av de allvarligare brottstyperna i formuläret. I flick-

materialet förekommer sådan brottsmarkering i 30 % av fallen (se sid. 57).

Fördelningarna av olika brottstyper på jämförda stadsdelar företer anmärkningsvärda likheter. Den enda skillnad som noterats gäller just barackinbrott, som nästan enbart förekommer i nya förortsområden under utbyggnad (se sid. 64–65).

3.3.3 Enmansbrott

Antagande. Barn i ifrågavarande åldrar begår sällan brott ensamma. Detta är en allmän erfarenhet, som fått stöd i såväl Sveris¹ som Blomberg² undersökningsresultat.

Resultat. Antagandet bestyrkes.

Beträffande 1/5 av markerade brottstyper har pojkarna uppgivit att de varit ensamma vid något brottstillfälle inom ifrågavarande brottstyp. Motsvarande värde för flickorna är 1/6. Behandlingen av denna variabel har omfattat alla 21 brottstyperna i formuläret. Det förefaller troligt att enmansbrotten till övervägande delen utgöres av snatterier i hemmet (se sid. 85).

3.3.4 Anonymitetens betydelse för uppgifternas lämnande

Antagande. Enkätsvaren blir pålitligare, när anonymiteten är och uppfattas som fullständig, jämfört med när deltagarna uppger sina namn eller andra uppgifter som kan röja vederbörandes identitet. Frågeställningen har blivit föremål för en specialundersökning av Skirbekk³, som kommit till motsvarande resultat.

Resultat. Antagandet får klart belägg.

Jämförelser med en grupp elever som upp gav sina namn (i praktiken givetvis lika anonyma som övriga deltagare) visade att man i denna grupp gjorde markeringar som genomsnittligt svarade mot ett lägre kriminalitetsindex än för jämnåriga »helanonyma» kamrater. Skillnaden är mest påtaglig i fråga om gravare brott (se sid. 80 och 83).

3.4 Frågan om samband mellan studerade brottstyper

4.1 Följande frågor har ställts, utan att några antaganden uppställts beträffande samband mellan olika brottstyper och kategorier.

Vilka samband gäller för:

1. bagatellföreseelser och övriga brottstyper?
2. bagatellföreseelser och samtliga tillgreppsbrott?
3. bagatellföreseelser och ovarsam hantering av eld?
4. snatteri i hemmet och övriga brottstyper utom bagateller?
5. snatteri i hemmet och samtliga tillgreppsbrott?
6. skadegörelse och övriga brottstyper utom bagateller?
7. skadegörelse och samtliga tillgreppsbrott?
8. skadegörelse och ovarsam hantering av eld?
9. skadegörelse och våldsbrott?
10. motorfordonstillgrepp och övriga tillgreppsbrott?
11. motorfordonstillgrepp och inbrott?
12. motorfordonstillgrepp och våldsbrott?
13. andra tillgreppsbrott än motorfordonsbrott och inbrott å ena sidan och inbrott å den andra?
14. andra tillgreppsbrott än motorfordonstillgrepp och våldsbrott?
15. samtliga tillgreppsbrott och våldsbrott?
16. samtliga tillgreppsbrott och ovarsam hantering av eld?
17. våldsbrott och inbrott?
18. våldsbrott och ovarsam hantering av eld?

Frågeställningarna hänför sig endast till förekomst inom respektive brottstyper och -kategorier, oberoende av frekvenser.

¹ Sveri, K., Barnekriminaliteten. Dens omfang, art og betydning. N.T.F.K. 1959. sid. 142–145.

² Blomberg, D., Den svenska ungdomsbrottsligheten, Stockholm 1960, sid. 160.

³ Skirbekk, S., Om å avgjøre den faktiske kriminalitet. Stencil Oslo, Instituttet for Kriminologi og Straffrett, 1962.

4.1 Frågeformulärets utformning

4.1.1 Brottstyper – frågeformulärets horisontalsektioner (se bil. 1)

4.1.1.1 Brottskategorier

Frågeformuläret omfattar 21 typer av överträdelser mot lagen, fördelade på följande brottskategorier.

- A. Bagatellförseelser
- B. Skadegörelse
- C. Andra tillgreppsbrott än inbrott och motorfordonsbrott
- D. Inbrott
- E. Motorfordonsbrott
- F. Bedrägeribrott
- C-F. Egendomsbrott utan differentiering
- G. Våldsbrott

4.1.1.2 Principer för urval av brottstyper inom respektive kategorier

Frågeformuläret ingår som bilaga 1. De olika kategorierna representeras av de vanligast förekommande brottstyperna i berörda åldersklasser. Uppfattningen om vilka brottsaktiviteter som kan betecknas som ålderstypiska är grundad dels på intervjuer, dels på studium av ett stort antal polisprotokoll.

För att kategorierna skall bli jämförbara ifråga om frekvenser bör de representeras

av lika många typer som proportionellt svarar mot antalet potentiella typer inom respektive kategorier. Låter man exempelvis skadegörelsekategorin bli företrädd endast av en brottstyp, t. ex. vandalisering av parksoffor, medan tillgreppsbrotten blir mera mångsidigt företrädda, skulle frekvenserna för brottstyperna inte tillåta några slutsatser om kategoriernas förekomst.

Genom högre eller lägre grad av detaljbeskrivning av olika brottsyttringar kan kategorierna differentieras på olika nivåer. Den åsyftade proportionaliteten mellan till formuläret utvalda brottstyper å ena sidan och potentiella brottstyper inom respektive kategorier å den andra saknar mening om inte differentieringsnivån är något så när enhetlig.

Vid urvalet och avgränsningen av frågeformulärets brottstyper har ovanstående synpunkter beaktats, vilket inte hindrar att såväl våldsbrott som bedrägeribrott blivit underrepresenterade. De senare representeras inte heller av tillräckligt ålderstypiska brott.

4.1.1.3 Brottstypernas klassificering i gravhetskänsliga

Brottstyperna har delats in i tre gravhetskänsliga klasser enligt nedanstående gruppering. Siffrorna inom parentes anger brottstypens ordningsnummer i frågeschemat (bil. 1).

Bagatellförelser som belastats med 1 gravhetspoäng:

- snatteri i hemmet (1)
- äppelknyckning (2)
- olovligt gratisinträde (3)
- lamp- eller fönsterkrossning (4)
- vårdslös hantering av eld (21)

Medelsvåra förelser som belastats med 5 gravhetspoäng:*

- åverkan på telefonhytter eller parksoffor (5)
- åverkan på motorfordon (6)
- åktur (som passagerare) med fordon som veterligen eller enligt misstanke var stulet (7)
- stöld av delar från cykel eller motorfordon (8)
- häleri (10)
- butiksstöld (11)
- cykelstöld (14)
- vinds-, källar- eller barackinbrott (17)

Gravare förelser som belastats med 10 poäng:*

- cykel- eller motorfordons- »slaktning» (9)
- bank- eller postbedrägeri (12)
- försäkringsbedrägeri (13)
- moped- eller motorcykelstöld (15)
- bilstöld (16)
- inbrott i automat, kiosk, affär, lägenhet (18)

Varje poängsättning är godtycklig, även om den sker efter formaliserade principer. En sådan princip, som ofta tillämpas i liknande sammanhang, är att tilldela varje faktor (här = brottstyp) den vikt som svarar mot dess förmåga att maximalt differentiera mellan två ytterlighetsgrupper av speciellt intresse. Denna metod har inte kommit till användning, eftersom målsättningen inte motiverade en så omständlig procedur (som i detta fall komplicerades av att nödvändiga jämförelsegrupper saknades). En enklare men ändå formaliserad metod innebär att man låter vikterna spegla de relativa frekvenserna inom hela det undersökta materialet. Ej heller denna metod har kommit till användning. Trots det sken av objektivitet som det matematiska inslaget förlänar åt

båda metoderna leder de gärna till olika former av cirkelresonemang.

I den aktuella undersökningen har brottstyperna svårhetsgraderats utifrån en avvägning mellan lagens explicita och den allmänna opinionens förmodade värderingar. »Pojkstreck» betraktas sålunda som mindre allvarliga än tillgreppsbrott och skadegörelse. Inom tillgreppskategorin betraktas stölder av motorfordon och inbrott som de gravaste typerna. Inbrott i mer lättåtkomliga lokaler, tillhörande lekmiljön, såsom vindar, källare och byggnadsbaracker, har dock förts till en mindre graverande mellangrupp. Våldsbrott liksom bedrägerier räknas givetvis till den gravaste gruppen.

Brottstypernas inbördes placering i gravhetshänseende kan sannolikt accepteras av de flesta, så länge vi håller oss till treklassindelningen. Med all rätt torde större meningsskiljaktigheter råda ifråga om själva poängsättningen. Vad är det som säger att en mopedstöld skulle vara just 10 gånger allvarligare än exempelvis äppelknyckning? Och på vilka grunder placeras mellangruppens brottstyper mitt på skalan?

Även om man kan tänka sig en finare gradering än i tre klasser, skulle tillämpningen erbjuda större svårigheter och bli mindre invändningsfri. En tvåklassindelning skulle å andra sidan innebära en alltför långt driven förenkling. Den grovklassificering som valts kan betecknas som en kompromiss mellan ovannämnda alternativ.

Frågeställningen har härmed reducerats till att gälla spännvidden 1 till 10 i poängsättningen. Utgångspunkt var önskemålet om en variationsbredd med rimlig motsvarighet i »det allmänna medvetandet». Med hänsyn till att inte ens de gravaste brottstyperna torde innebära särskilt grova brotts handlingar i de åldrar det här gäller, stannade jag för spännvidden 1 till 10. Många har anslutit sig till denna subjektiva uppfattning, varibland de sakkunniga för Klientundersökningen särskilt bör nämnas.

* De icke bagatellartade brottstyperna går ibland under gemensamma beteckningar som de allvarligare brottstyperna, de gravare brottstyperna eller brottstyper av det allvarligare slaget.

4.1.1.4 Brottstypernas ordningsföljd

Med hänsyn till att frågeformuläret inte fick verka alltför provocerande på den sköttsammare delen av eleverna, placerades de lindrigaste och – enligt erfarenheter från genomgångna polisprotokoll – vanligast förekommande förseelserna i början och de gravaste mot slutet. Tankegången har inte genomförts helt konsekvent, eftersom alltför tydliga anvisningar om typernas svårhetsgrad möjligen skulle ha avhållit från markering av de gravaste brottslagen. Ordningföljden framgår av bil. 1 samt av parentesnummer efter typerna under 4.1.1.3 23.

4.1.1.5 Formulering av brottstyperna

Ordalydelsen framgår av frågeschemat. Den skiljer sig väsentligt från de brottstypsbe-teckningar som används i redogörelsen. Bro-ttsbeskrivningarna utformades med sikte på att barnen skulle känna igen sina egna handlingar. Även de svagast begåvade måste förstå frågornas innebörd.

För att underlätta förståelsen har vi dels begagnat oss av barnens vardagsspråk och specialuttryck, dels angivit med exempel vad som räknas in under de olika brotts-typerna. I någon mån kom deltagarna att bindas av de givna exemplen. Härigenom blev brottstypernas innehåll mera begrän-sat än som var avsett, särskilt i relation till närmast motsvarande brottslag i den officiella statistiken. Jämförelser med den officiella statistiken haltar i motsvarande grad – ett förhållande som alltid kommer att prägla jämförelser mellan självrapporterade brott och registrerade brott som klassifice-rats i enlighet med brottsbalkens rubrice-ringar.

Teoretiskt skulle man kunna formulera enkätfrågor som helt täckte korresponderan-de lagparagrafer. I gengäld skulle sådana frågor inte bli korrekt uppfattade. Då fram-står det som mera meningsfullt att som här ställa verklighetsnära, snävt avgränsade frågor som ger svar med en innebörd, som lå-

ter sig bestämmas med relativt liten felmar-ginal. Brottstypernas konkreta innebörd och felmarginalen vid deltagarnas tolkning fram-går under »Tolkningsstudie av frågesche-mats text» sid. 27–29.

4.1.2 Omständigheter kring brotten – fråge-formulärets vertikalkolumner

Som framgår av frågeschemat, har frågor som gäller närmare omständigheter kring brottet placerats i huvudena till markerings-kolumner, som löper vertikalt genom hela formuläret. Utformningen av dessa frågor behandlas i anslutning till definitionerna av korresponderande faktorer.

4.1.2.1 Uppgifter om frekvens

Med den första brottstypen som exempel frågas för varje brottstyp: »Hur många gånger har Du tagit pengar hemma?» Frågan besvaras dock inte med ett tal utan genom markering i någon av följande fyra frekvensklasser: 0; 1; 2–3; mer än 3 gånger. Skalan kan översättas till: aldrig; sällan; ibland; ofta, varvid den sista klassen mot-svarar en viss upprepningstendens. Den verkliga frekvensen bakom ofta kommer man aldrig åt, vilket givit upphov till problem vid bedömningen av den totala be-lastningen och antal brottstillfällen.

Eftersom jag utgick från att flertalet del-tagare önskade ge korrekta svar, ville jag inte ställa dem inför alltför komplicerade frågor, som skulle kunna inge en känsla av osäkerhet. Därför undveks en mer detaljerad uppdelning med ytterligare två klas-ser, exempelvis 4–10 och mer än 10, vilket varit önskvärt ur andra synpunkter. Likaså undveks den öppna frågan »hur många gånger», varvid svaren troligen skulle ha blivit opålitliga i en utsträckning som skulle ha vuxit med frekvensen. En öppen fråga pro-vocerar också lätt till missriktat skämt-samma svar av typen 100 gånger. Av lik-nande skäl begärdes ej att uppgifter om tidpunkt för och sällskap vid brotten eller

om polisens och hemmets kännedom skulle relateras till ett visst brott eller antal brottstillfällen inom varje brottstyp, även om en sådan redovisning i och för sig hade varit önskvärd.

4.1.2.2 Uppgifter om aktualitet

I nästa markeringspalt frågas: »Har det hänt någon gång sista halvåret?» Svaret markeras i ja- eller nej-kolumn av dem som i spalten närmast före markerat förekomst av brottstypen ifråga. Om ja markerats, ut säger detta ingenting om hur många brottstillfällen, som infallit under det sista halvåret i de fall där brottstillfällena är fler än ett. Det kan således lika väl röra sig om alla som om ett av flera tillfällen och betyder endast förekomst. Den aktuella brottsliga aktiviteten kan därför inte graderas med hänsyn till omfånget inom varje brottstyp.

4.1.2.3 Uppgifter om sällskap vid brottstillfället

Markeringsmöjligheterna i formuläret är: 1. endast ensam; 2. både ensam och tillsammans med andra; 3. endast tillsammans med andra.

4.1.2.4 Hemmets och polisens kännedom om eleven som den skyldige

Slutligen frågas: »Känner dom hemma, hos polisen till: allt; en del; inget?» med skilda markeringar för hemmets och polisens kännedom. Vid markering av »en del» återkommer ovissheten om hur stor del av brottstypstillfällena svaret hänför sig till.

4.1.3 Undersökningsvariablernas innebörd

4.1.3.1 En brottstyp

är en förseelse eller ett brott av ganska enhetlig typ. I formuläret förekommer 21 brottstyper. Brottens art framgår tydligast av kommentarer under »Tolkningsstudie av frågeschemats text», sid. 27–28 samt i detta kapitel sid. 25.

4.1.3.2 En brottskategori

omfattar flera varianter med något väsentligt drag gemensamt, som skiljer kategorin i fråga från andra kategorier. De har tidigare kommenterats i detta kapitel, sid. 22. Exempel: tillgreppsbrott och våldsbrott.

4.1.3.3 Kriminalitetsindex

Detta index, eller belastningen, är ett konstruerat begrepp, vilket förhållande både poängterats och utnyttjats genom tillämpning av två olika konstruktionsprinciper. Enligt den ena lägges huvudvikten vid brotts svårhetsgrad och enligt den andra vid brottsmängden. Korrelationskoefficienten mellan de båda indexserierna visade sig vara så hög som 0,98. Gravhetspoängen har alltså kommit att sättas så att de uppväger skillnaden i frekvenspoäng mellan beräkningsprinciperna A och B nedan samt det förhållandet att endast A-index innefattar bagatellförseelserna.

Beräkningsprincip A.

Brottstyperna har indelats i tre grupper med avseende på svårhetsgrad (se sid. 22–23).

Den första gruppens brottstyper ger 1 poäng vid förekomst, den andra 5 poäng och den tredje 10 poäng.

Poängtalet multipliceras med:

- 1 om brottstypen markerats som begången 1 gång
- 2 om brottstypen markerats som begången 2–3 gånger
- 3 om brottstypen markerats som begången mer än 3 gånger

Denna beräkningsgrund skapar stor spännvidd med relativt goda differentieringsmöjligheter. Ett brottstillfälle inom en lindrig brottstyp ger således endast 1 poäng, medan mer än tre tillfällen inom den svåraste gruppen ger 30 poäng. Poängsiffrorna för varje brottstyp adderas och bildar ett indextal. En maximal poängsumma på 375 fördelar sig sålunda på:

5 bagateller	= 5 × 1 × 3 = 15 poäng
8 medelsvåra brottstyper	= 8 × 5 × 3 = 120 »
8 svåra brottstyper	= 8 × 10 × 3 = 240 »
	Summa 375 poäng

Beräkningsprincip B.

Här bortses helt från bagatellerna, och övriga brottstyper betraktas som likvärdiga. Poängsättningen bygger enbart på antalet markerade medelsvåra och gravare brottstyper samt på hur många gånger dessa uppges begångna. Variabeln svarar således närmast mot antal brottstillfällen.

Här ger markering av:

1 gång	1 poäng
2-3 gånger	3 poäng
mer än 3 gånger	5 poäng

Denna poängberäkning ansluter sig troligen närmare till de verkliga frekvenserna än den nedkrympning av frekvensvariationen som beräkningsprincip A innebär. Högsta möjliga poäng för de ingående 16 brottsvarianterna blir $16 \times 5 = 80$.

4.1.3.4 Upprepningstendens

Om en brottstyp utförts mer än tre gånger, finns det skäl att tala om en viss vana. Sammanlagda antalet markeringar av denna frekvensklass har fått beteckningen »Upprepningstendens». Då markeringsklassen ifråga är öppen uppåt, täcker den ett mycket varierande antal upprepningar, från 4 och med en ökad övre gräns.

Om en person endast markerat en enda brottstyp men begått denna 100 gånger, är upprepningstendensen utpräglad i en betydelse som undersökningen missar. Sålunda skulle en sådan person endast erhålla 1 upprepningspoäng, medan en annan, som fyra gånger gjort sig skyldig till två brottstyper, skulle få 2 sådana poäng.

4.1.3.5 Aktuell brottslighet

Med aktuell brottslighet menas det antal brottstyper som uppgivits begångna under halvåret närmast före undersökningstillfäl-

let. Markeringen av aktualiteten avser brottstypen som sådan utan avseende på frekvensen inom denna. Variabeln omfattar endast icke bagatellartade brottstyper. När det gäller en brottstyp som eleven gjort sig skyldig till mer än tre gånger, kan aktualitetsmarkeringen avse alla eller ett av dessa tillfällen. Aktualitetsmättet blir härigenom ganska grovt.

4.1.3.6 Andel enmansbrott

Deltagarnas nästa uppgift var att för varje begången brottstyp markera, om denna begåtts utan eller i kamraters sällskap eller under båda dessa omständigheter. Om det rör sig om mer än två brottstillfällen, ut-säger inte markeringen »båda delarna» någonting om proportionen mellan med och utan sällskap vid dessa tillfällen. Trestegsindelningen har inte utnyttjats. En brottstyp betraktas som ett enmansbrott om den någon gång utförts utan sällskap, även om detta endast gällt ett av flera tillfällen. Med denna klassificering överbetonas enmansbrottsligheten. Relationen mellan den totala brottsmängden och den speciella variabelaspekten framstår som den väsentliga frågan. Variabeln gäller alltså andelen enmansbrott i relation till antalet markerade brottstyper.

4.1.3.7 Andel brottstyper där eleven är känd för polisen som den skyldige

Även beträffande polisens och hemmets kännedom om brotten har relationen uppfattats som det primära, medan det absoluta antalet förutsättes ha mindre intresse.

Polisens kännedom kommer att framstå som mer omfattande än den verkliga är genom att varje brottstyp, där polisen känner till något enda brottstillfälle med avseende på eleven som den skyldige, betraktas som känd för polisen. Inte heller i det-

ta fall utnyttjas formulärets trestegsindelning, som är: 1. allt; 2. en del; 3. inget. Variabeln poliskännedom avser således relationen mellan antalet markerade brottstyper och de typer, där polisen beträffande något brottstillfälle känner till att eleven är den skyldige. Den avser endast icke bagatellartade brottstyper.

4.1.3.8 Andel brottstyper som kommit till hemmets kännedom med avseende på eleven som den skyldige

För denna variabel gäller vad som ovan sagts om polisens kännedom. Den ger uttryck för relationen mellan antal markerade brottstyper och antal typer, där det beträffande något brottstillfälle är känt i hemmet att eleven är den skyldige. Denna variabel omfattar även bagatellförseelserna.

4.2 Undersökning av deltagarnas sätt att uppfatta frågeschemat

4.2.1 Pilot-undersökning

En preliminär version av frågeschemat prövades på tre klassavdelningar, en tredjeklass och två sjuor från vardera teoretiska och praktiska linjen i en enhetsskola. Provklasserna representerade olika åldersnivåer och begåvnings typer. Deltagarna visade inga tecken på svårigheter att förstå eller fylla i formuläret efter instruktion med gemensam genomgång på klasstavlan.

Ett annat, minst lika viktigt syfte med provundersökningen var att utröna i vilken utsträckning eleverna satte tro till försöksledarens försäkringar om fullständig anonymitet. Jag betraktade elevernas förtroende på denna punkt som en förutsättning för att det skulle löna sig att utföra undersökningen i full skala. Reaktionerna i de berörda klasserna gav starka belägg för att anonymitetsskyddet uppfattades som betydande. Brottmarkeringarna bekräftade detta intryck. Man tvekade inte att pricka för ett överväldigande stort antal förseelser, vilket gav en första antydning om vad undersökningen som helhet senare skulle

komma att visa beträffande den dolda brottslighetens omfattning.

4.2.2 Tolkningsstudie av frågeschemats text

Vid ett senare tillfälle företogs en intensivstudie i liten skala med syfte att noggrannare bestämma vilken innebörd deltagarna lagt in i texten. Materialet utgjordes av fyrtio slumpmässigt utvalda pojkar, fördelade på klassnivåerna 3-8 - varav fyra hjälpklasseläver.

Förfarandet inleddes med att deltagarna - efter samma instruktioner som i huvudundersökningen - besvarade frågeschemat skriftligt. Därefter intervjuades de medverkande eleverna var för sig om hur de uppfattat frågornas innebörd. Svaren skattades på en tregradig skala med skalstegen frågeställningen korrekt uppfattad; frågeställningen acceptabelt fattad; frågeställningen missuppfattad.

Med reservation för att vi här rör oss med ett mycket litet försöksmaterial, visade tolkningsanalysen att den avsedda betydelsen av formulärtexten uppfattats på ett tillfredsställande sätt med undantag för brottstyperna med ordningsnumren 7, 10, 11, 12 och 13. Även frågor som gällde olika aspekter på de markerade brotten (vertikalkolumnerna) hade med få undantag uppfattats korrekt.

De fyra hjälpklasseläverna visade något större svårigheter att förstå formulärets frågor än övriga elever. Men antalet missuppfattningar tangerade inte ens den nivå, där man skulle fått lov att ogiltigförklara det besvarade formuläret i sin helhet.

I tolkningsstudien förekom inget fall med allvarigare svårigheter att handskas med frågeschemat.

I huvudundersökningen var endast 5 av 1 615 besvarade frågeformulär oanvändbara.

4.2.3 Feltolkningar

4.2.3.1 Brottstyp nr 7,

enligt frågeschemats text: Har Du åkt med på moped, mc eller i bil som Du visste eller trodde var stulen?

Den speciella innebörden av uttrycket »åka med på», d. v. s. att åka med som passagerare, hade gått 1/5 av deltagarna förbi. De jämställde »åka med på» med »åka med». Härigenom har det troligtvis uppkommit vissa dubbelmarkeringar av mopedstöld, där tillgreppet först markerats under typ nr 7, som »åka» och sedan under typ nr 14 som stöld.

4.2.3.2 Brottstyp nr 10,

enligt frågeschemats text: Har Du köpt någon sak, cykel, moped, mc eller bil, fast Du visste eller trodde att den var stulen?

Två av de 36 normalklasseleverna missade att frågan gällde häleri och tolkade den som stöld. Även om det rör sig om ett mycket litet antal fall, får man tydligen räkna med att häleri-betydelsen kan ha gått vissa elever förbi – troligtvis de mer skötsamma, som är främmande inför själva begreppet.

Vidare hade det undgått nästan hälften av normalmaterialet att ordet »sak» i frågan gällde även andra ting än motorfordon. Möjligen beror detta på att mopeder, enligt erfarenheter från polisprotokoll och intervjuer, tycks vara det vanligaste häleriobjektet. I praktiken tycks således brottstyp nr 10 närmast svara mot mopedhäleri.

4.2.3.3 Brottstyp nr 11,

enligt frågeschemats text: Har Du tagit saker eller pengar i affär eller från någon?

I fyra fall av 36 tycks man inte ha varit klar över att verbet taga här betyder stjäla. Man har lagt in den allmänna betydelsen av ordet. Om det inte är fråga om en begreppsförvirring, som innebär att varuhusstöld inte betraktas som stöld, kan missförståndet ha medfört ett alltför högt antal markeringar av brottstypen i fråga.

Vidare hade ungefär 1/10 av fallen förbisett att frågan inte bara gällde butiksstöld utan även stöld från enskild person. Detta kan närmast betraktas som ett tecken på att butiksstöld är den dominerande tillgreppsformen i de aktuella åldrarna. Detta in-

tryck bestyrkes av intensivintervjuer inom Klientelundersökningens ram.

4.2.3.4 Brottstyperna 12–13

enligt frågeschemats text: Har Du olovligt tagit ut och behållit pengar från andras postanvisning eller bankbok? (12) – fått ut pengar genom försäkringsbedrägeri? (13)

Dessa frågor var obegripliga för nästan hälften av pojkarna i den lilla tolkningsstudien. De kände inte ens till vad en postanvisning var eller hur utkvittering av en sådan gick till.

Försäkringsbedrägeri utgjorde en ännu mer främmande brottsart i den berörda åldersgruppen. I det närmaste 2/3 av materialet saknades all kännedom om denna form av bedrägeri.

Det finns ingen anledning att anta att den bristande förståelsen skulle bero på den språkliga utformningen. I stället måste det förhålla sig så att frågeschemats bedrägerityper saknar relevans för åldersnivån. Därmed saknar den bristande förståelsen intresse.

Vid redovisningen har hänsyn tagits till de tämligen enhetligt avvikande texttolkningar som behandlats ovan.

4.2.3.5 Kriminalitetsindex och upprepningstendens.

I tolkningsstudien noterades endast ett fall av missförstånd beträffande frekvensindelningen.

4.2.3.6 Aktuell brottslighet

I två fall av 36 hade dateringen misslyckats helt, medan den var mindre exakt men dock acceptabel i tio, och helt korrekt i övriga fall.

4.2.3.7 Enmansbrott

Alternativet »båda delarna», att brottstypen både utförts ensam och i sällskap, har

varit svårtolkat i två fall och lett till lättare misstolkning i ytterligare två fall.

4.2.3.8 Hemmets och polisens kännedom

Hemmets kännedom om »en del» har i tolkningsstudien misstolkats helt i ett och varit föremål för mindre missförstånd i två fall.

Vid fem efterintervjuer kom utfrågningen att enbart avse frågan om huruvida den svarande ansåg, att såväl hemmets som polisens kännedom skulle markeras eller om ettdera var tillräckligt. I hela gruppen förhöll det sig på det senare sättet i ett fall. Likväl har ett ganska stort antal deltagare underlåtit att lämna någon uppgift om polisens kännedom. Denna underlåtenhet beror antagligen på rädsla, bl. a. för att bli identifierad via det anmälda brottet. Detta partiella bortfall redovisas sid. 38-39 liksom en diskussion härav.

Vid intervjuerna gjordes försök att utröna, om det stått klart för deltagarna att frågan om kännedom hänförde sig till att just den svarande begått brottet i fråga. I endast ett fall hade man begått det misstag jag fruktade mest, nämligen trott att kännedomen skulle gälla själva brottet som sådant. Därutöver hade en pojke trott, att frågan gällde polisens kännedom om honom överhuvudtaget, medan en annan åter fått uppfattningen att skalsteget »allt» varje gång gällde allt man gjort, således inte enbart inom brottstypen i fråga.

Som helhetsomdöme kan sägas, att tolkningsstudien visade, att formulärets betydelse uppfattats tillfredsställande med undantag för brottstyperna 7, 10, 11, 12-13. Avvikelserna är relativt enhetliga. Vid resultatredovisningen har hänsyn tagits till dessa.

En översikt över feltolkningarna i den semantiska specialundersökningen ges i tabell 2 följande sida.

Tabell 2. Antal grova missuppfattningar av innebörden i formulärets frågor

Brottstyp	Klass									Σ exkl. hj.kl. n=36
	3 n=5	4 n=5	5 n=5	6 n=5	7 P n=4	7 T n=4	8 P n=4	8 T n=4	5 Hj. n=4	
1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
2	1	1	—	—	—	—	2	—	—	4
3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2
4	1	1	—	1	—	—	1	—	—	4
5	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1
6	—	2	—	—	—	—	—	—	1	2
7	—	2	2	1	—	1	1	—	2	7
8	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
9	1	2	1	—	—	—	—	—	—	4
10	1}4	1}3	—}1	—}5	—	—}3	—}2	—}1	2}4	2}19
10 sak	3}4	2}3	1}1	5}5	—	3}3	2}2	1}1	2}4	17}19
11	—	1}2	—	1}1	—	1}2	1}2	—}1	—	4}8
11 ngn	—	1}2	—	—}1	—	1}2	1}2	—}1	—	4}8
12	3	5	1	2	—	3	—	1	2	15
13	3	4	4	4	—	3	2	1	3	21
17	1	4	3	2	2	—	3	3	1	18
18	1	3	3	2	2	1	2	3	1	17
19	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
20	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
21	—	—	—	—	1	—	1	1	—	3
Summa	17	31	16	18	6	13	16	11	16	128
M	3,4	6,2	3,2	3,6	1,5	3,2	4	2,8	4	3,6

Vertikal kolumn

Upprepningstendens (brott begånget mer än 3 ggr)	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1
Aktuell brottslighet (brott begånget halvåret före u.s. tillfället)	—	1	1	—	—	—	—	—	2	2
Enmansbrott (brott som någon gång begåtts utan sällskap)	—	1	—	—	—	—	1	—	2	2
Polisens kännedom om eleven som den skyldige till brottet	2	—	—	1	2	—	—	—	2	5
Hemmets kännedom om eleven som den skyldige till brottet	2	—	—	1	—	—	—	—	1	1
Summa	2	3	1	2	2	—	1	—	8	11

5.1 Bakgrund, urvalsenheter, basmaterial

Av skäl som redovisas i det följande kunde obundet slumpmässigt urval inte komma i fråga. För att erbjuda läsaren underlag för bedömning av urvalets förhållande dels till Stockholms skolbarn, dels till en begränsad målpopulation ägnas stort utrymme åt relationen mellan urvalet och nämnda populationer.

Urvalet har skett i följande etapper:

- A. Avgränsning av målpopulationen – med avseende på kön, åldrar, skolyper och utbildningslinjer
- B. Val av primära urvalsenheter – skolor
- C. Uttagning av sekundära urvalsenheter – skolklasser

Tabellerna bygger på uppgifter från Stockholms skoldirektion, dels på de slutgiltiga i »Klasstablå läsåret 1959/60», dels på de preliminära klassberäkningarna i »Förslag till klassanordning läsåret 1959/60». Dessa källor tillämpar ingen uppdelning på pojkar och flickor. När tabellerna anger sådan uppdelning, rör det sig om fiktiva värden, som erhållits genom att totalmaterialet delats i två lika stora delar.

Eftersom urvalsenheterna utgöres av klassavdelningar och inte av individer, redovisas population och urval i första hand med avseende på klasser. Endast i några sammanhang kompletteras redovisningen med uppgifter som avser deltagande individer.

5.2 Målpopulation

Förutsättningar för avgränsning av målpopulationen har redovisats sid. 13. För enkelhetens skull talar rubriken om Stockholms skolbarn. Undersökningen gäller dock ett betydligt mer begränsat material, som anpassats till tidigare nämnda förutsättningar. Innebörden av dessa begränsningar behandlas i det följande i samband med redogörelsen för populationens olika undergrupper.

5.2.1 Skolyper och utbildningslinjer

Undersökningen måste inskränkas till de vanligaste skolyperna, folkskola, enhetskola och den gamla realskolan. Med en viss förenkling innebär detta, att undervisningsformerna begränsats till folkskola före och efter avgång till högre skolor, enhetskola före och efter val av alternativkurs ett eller två, samt till realskola. Med en inte fullt korrekt men praktisk terminologi benämnes i fortsättningen klassnivåerna sju och åtta i folkskola samt sjuor och åttor med alternativkurs ett i enhetsskola för praktisk linje. Sjunde och åttonde klass med alternativkurs två i enhetsskola samt realskola kallas teoretisk linje. Från specialundervisningen har endast medtagits läs- och hjälpklasser.

Tabell 3 sid. 32 visar hur populationens skolor, klasser och individer fördelar sig

Tabell 3. Population och urval, fördelade på skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer. Redovisning med avs. på skolor, klasser och elever

Skoltyp, utbildningslinje och undervisningsform	Skolor			Klasser			Elever		
	popul.	urval	urval i %	popul.	urval	urval i %	popul.	urval	urval i %
1. Allmän realskola, motsv. kl. 7—8	19	2	10,5	206	8	3,9	7 219	272	3,8
2. Enhetsskola kl. 3—6, före uppdelning på linjer				828	12	1,4	21 405	347	1,6
3. Enhetsskola kl. 7—8, enspråkig, även kallad praktisk linje	37	3	8,1	196	6	3,1	5 906 (prel.*)	149	2,5
4. Enhetsskola kl. 7—8, tvåspråkig (även kallad teoretisk) linje				160	6	3,8			
5. Folkskola, kl. 3—4, före avgång till högre skolor				213	8	3,8	8 256	184	2,2
6. Folkskola, kl. 5—6, före ytterligare avgång till högre skolor	18	4	22,2	218	8	3,8	9 242	249	2,7
7. Folkskola, kl. 7—8, efter avgång till högre skolor				131	8	6,5	5 543	220	3,9
	av	av							
	55	7							
	skolor	skolor							
8. Folk- och enhetsskola, läsklass, kl. 3—8	(35)	1		86	1	1,2	1 227	13	1,1
9. Folk- och enhetsskola, hjälpklasser, kl. 3—8	(40)	4		132	4	3,0	2 015	56	2,7
							65 857	1 684	2,6
							prel. antal		
Summa	74	9	13,5	2 170	61	2,8	66 063	1 684	2,6
							slut- giltigt antal		

* Fördelningen på utbildningslinjer finns endast i preliminär rapport, ej i den som anger slutligt antal.

på skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer. Tab. 4 sid. 33 anger elevantal för skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer, som på angivna grunder faller vid sidan av populationen. Andra

elevkategorier som lämnats åsido är de som långvarigt vistades på sjukhus eller vårdanstalt, t. ex. blindskola, samt de som av annan anledning var oförmögna att delta i undervisningen inom någon av undervisningsfor-

Tabell 4. Skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer aktuella för 9—14-åringar 1959/60 men utanför populationen (elever)

Skoltyper och undervisningsformer	Antal elever
1. Flickskola	5 294
2. Teknisk realskola	502
3. Handelsrealskola	477
4. Hushållsteknisk realskola	474
5. Sångklasser, delvis motsvarande realskola	1 057
6. Övningsskolor vid seminarier och lärarhögskola	1 183
7. Observationsklasser	113
8. Hörsel-, syn- och spastikerklasser, delvis motsvarande realskola	98
9. Folkskola för intellektuellt efterblivna	117
10. Barnhemsskolor	103
11. Privata skolor som förbereder för inträde i läroverk	2 305
Summa	11 723

merna i nämnda tabeller.

Om antalet elever enligt tabell 4 ovan adderas till målpopulationen, erhålles talet för samtliga skolbarn i Stockholm. Halveras detta, motsvarar undersökningens pojkmateriel 2,44 % av samtliga skolpojkar och flickmaterialet 1,71 % av samtliga skolflickor — liksom tidigare under förutsättning att antalet pojkar och flickor är lika stort. Endast i samband med jämförelser med den officiella statistiken, sid. 60—61 och 69—71 relateras till denna »Stockholmspopulation», 66 033 elever = 11 723 elever = 77 786 elever.

5.2.2 Ort

Till populationen hör barn som i Stockholm undervisades i någon av skolformerna i tabell 3 föregående sida, vare sig de var skrivna i staden eller ej. De barn, som visserligen var skrivna i Stockholm men gick i skola på annan ort, ingår ej i populationen.

5.2.3 Kön

Både pojkar och flickor ingår i undersökningen. Som tidigare nämnts är den exakta könsfördelningen i populationen okänd. Tabell 5—8 sid. 34—35.

5.2.4 Ålder

Bakgrunden till det speciella intresset för åldrarna närmast före straffmyndighetsåldern har berörts i inledningen. Det hade givetvis varit en stor fördel, om undersökningen omfattat hela grundskoleåldern från första till och med nionde klass. Då urvalet av flera skäl måste begränsas, valdes klass 8, där straffmyndighetsåldern regelmässigt inträffar, som övre gräns, medan den nedre gränsen drogs mellan andra och tredje klass. Populationens genomsnittliga åldersintervall blev härigenom 9—14 år. Vid den uppdelning på yngre och äldre i materialet, som tillämpats på vissa punkter av resultatredovisningen, avses med yngre 9—11-åringar och med äldre 12—14-åringar.

Vid början av läsåret 1959/60 fördelade sig klasserna 3—8 och eleverna i de aktuella skoltyperna och åldrarna enligt tabell 5 och 6 sid. 34. Bland tabellens 9-åringar i klass 3 ingår ett visst antal som börjat skolan tidigt och ännu ej fyllt 9 år. Till klass 8 hör å andra sidan sådana som fyllt 15 år. Härigenom blir populationens yttre åldersgränser elastiska. Detsamma gäller gränserna mellan de sex åldersgrupperna. Åldersbeteckningen hänför sig till den förmodade medelåldern för resp. klasser. Enligt beräkningar av Boalt brukar en åldersklass i skolsammanhang vara sammansatt av flera olika åldrar enligt följande fördelning, som avser årsklassen 1937:

födda 1938	9 %
födda 1937	80 %
födda 1936	8 %
födda 1935	2 %
födda 1934	1 %

Det är ovisst i vilken utsträckning denna fördelningstyp fortfarande är giltig. Härnqvist stöder sig dock på denna uppgift i »Reserverna för högre utbildning»¹.

¹ Härnqvist, K., Reserverna för högre utbildning, SOU 1958:11, Stockholm 1958, s. 14.

Tabell 5. Fördelning av klassavdelningar på kön och åldrar samt urvalets andel av populationen (normalklasser)

(Flertalet klasser är blandade. I vissa fall består de dock av enbart pojkar eller flickor)

Klassnivå	Pojkar			Flickor		
	pop.	urval	urval i %	pop.	urval	urval i %
Klass 3	331	7	2,1	331	7	2,1
Klass 4	298	7	2,3	298	7	2,3
Klass 5	320	7	2,2	320	7	2,2
Klass 6	326	7	2,1	326	7	2,1
Klass 7	335	14	4,1	321	10	3,1
Klass 8	342	14	4,1	314	11	3,5
Totalt	1 952	56	2,9	1 910	49	2,6

Tabell 6. Deltagande elevers fördelning på kön och ålder samt urvalets andel av populationen

Ålder - klass	Pojkar			Flickor			Totalt		
	pop.	urval	urval i %	pop.	urval	urval i %	pop.	urval	urval i %
Klass 3 - 9 år	4 775	92	1,9	4 775	69	1,5	9 490	161	1,7
Klass 4 - 10 år	5 054	113	2,2	5 054	88	1,7	10 108	201	2
Klass 5 - 11 år	5 409	119	2,0	5 409	126	2,3	10 818	245	2,3
Klass 6 - 12 år	5 522	117	2,1	5 521	113	2	11 043	230	2,1
Klass 7 - 13 år	6 264	285	4,6	6 264	154	2,5	12 528	439	3,5
Klass 8 - 14 år	6 023	260	4,3	6 023	148	2,5	12 046	408	3,4
Totalt	33 017	986	3,0	33 016	698	2,1	66 033	1 684	2,6

5.2.5 Stadsdelar

Med utgångspunkt från skolornas belägenhet, som i huvudsak överensstämmer med elevernas bosättning, fördelar sig population och urval stadsdelsvis enl. tab. 7 och 8.

Tabell 7. Fördelning av klassavdelningar på kön och stadsdelar (normalklasser)

Kön	Söderort			Västerort			Innerstad		
	popul.	urval	urval i %	popul.	urval	urval i %	popul.	urval	urval i %
Pojkar	1 045	24	2,3	398	16	4,0	509	16	3,1
Flickor	1 045	24	2,3	398	16	4,0	474	11	2,3

Tabell 8. Deltagande elevers fördelning på kön och stadsdelar

Kön	Söderort			Västerort			Innerstad		
	popul.	urval	urval i %	popul.	urval	urval i %	popul.	urval	urval i %
pojkar	16 888	372	2,2	7 185	667	3,7	8 944	347	3,9
flickor	16 887	347	2,1	7 185	231	3,2	8 944	120	1,3
Totalt	33 775	719	2,1	14 370	898	3,4	17 888	467	2,6

5.3.1 Urval av primära urvalsenheter – skolor

Eftersom urvalet i denna etapp genom de grundläggande villkoren var låst till tvärsnitt av hela skolor och i nästa etapp till odelade klasser, räckte utrymmet inte till för en systematisk kategoristratifiering av medverkande skolor i enlighet med variationen i populationen. Ett helt slumpmässigt urval av skolor kunde inte heller komma i fråga, eftersom antalet skolor med de givna förutsättningarna var så lågt, att det i så fall var risk för att inte ens huvudkategorierna skulle bli företrädda. I denna situation betraktades »expert selection» som den enda möjliga urvalsprincipen.

5.3.2 Skolor – stadsdelar

Bland 74 möjliga skolor utvaldes nio att representera sju mindre stadsdelar av olika karaktär och samtidigt de tre huvudstadsdelarna Söderort, Västerort och Innerstad. Med syfte att möjliggöra jämförelser mellan förhållandena på Norr och på Söder valdes Innerstadens två skolor från distrikt, som var något så när likartade i fråga om socialgruppsfördelning och bebyggelsens ålder. Av samma skäl valdes ett äldre villanråde från Västerort och ett från Söderort, liksom ett område med nyare hyreshusbebyggelse från vardera av dessa stadsdelar. Söderort med det högsta barnantalet fick ingå med tre grundskolor mot två för Västerort och en för vardera Norr och Söder i Innerstaden. Västerort och Innerstad, där enhetsskola ännu ej införts, blev dessutom representerade med var sin realskola.

5.3.3 Skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer – stadsdelar

De tre stora stadsdelarna representeras i urvalet av de skoltyper, som dominerade inom dessa under ifrågavarande läsår. Sålunda är Söderort på alla stadier representerat av enhetsskola med dess olika linjer, medan Västerort och Innerstad företräds av kombinationen folkskola och allmän realskola. Den ena av de deltagande skolorna i Västerort, Hässelbygård, hade dock fr. o. m. läsåret 1959 infört en uppdelning av klass 7 på praktisk och teoretisk linje. Trots detta har Hässelbygård här klassificerats som folkskola. Den sjundeklass som utvalts därifrån hörde till den praktiska linjen.

Eftersom skoldistriktet från Innerstad och Västerort endast deltar med odifferentierade eller negativt gallrade klasser, omfattar jämförelser mellan de sju skoldistriktet endast motsvarande klasser även för enhetsskolornas vidkommande.

Enhetsskolans teoretiska klasser har jämförts och redovisats tillsammans med undersökningens realskoleklasser. Vid jämförelser bör man dock ha i minnet, att eleverna i enhetsskolans teoretiska klasser inte blivit föremål för annan gallring än den som utgöres av den egna läslusten och föräldrarnas ambitioner. I vissa klassavdelningar förekommer dessutom elever, som inte följer den högre kursen i både engelska och matematik, den som kallas alternativkurs 2 och motsvarar realskolans kurs, utan endast i ettdera av dessa ämnen. Denna blandade kategori utgör dock en minoritet i de teoretiska klasser, som ingår i

undersökningen.

De särskilda undervisningsformerna hjälp- och läsklass kan inte jämföras skolvis eller stadsdelvis, eftersom specialgruppen i fråga är sammansatt av fem klasser på olika åldersnivåer från fem olika skolor. Klassnivåerna 3 och 8 saknas helt. Samma begränsade jämförelsemöjligheter gäller för den lilla specialgrupp, som i motsats till övriga deltagare fick förse sina svar med namnuppgift. Den namnlämnade gruppen ingår ej i det urval som redovisats i det föregående.

Tabell 9 nedan visar urvalet av rektorsområden med uppgift om skoltyp, stadsdel enligt finare och grövre indelning, stadsdelens bebyggelsekaraktär samt socialgruppsfördelning. Uppgifterna om socialgruppsfördelning är hämtade från »Allmänna val i Stockholm 1960» och hänförs till 1959 års mantalsskrivning. Det är med viss tvekan jag begagnat mig av dessa uppgifter. För det första kan de avvika från socialgruppsfördelningen bland dem som har barn i de aktuella åldrarna. För det andra överensstämmer inte skol-

distriktens utbredning med valstatistikens områden.

De rektorsområden som representerar Västerort har dubbelt så högt inslag av socialgrupp I som hela Västerort och ett motsvarande underskott av socialgrupp III. För övrigt ansluter sig rektorsområdena i detta avseende ganska väl till de stora stadsdelensheterna. Läroverken, som har större och mer svåravgränsade upptagningsområden, ingår inte i jämförelsen.

Det har med all rätt påpekats, att undersökningen skulle ha vunnit i intresse, om socialgruppsstillhörigheten kunnat fastställas för deltagarna och ställas i relation till brottsbelastning och andel poliskända brott. Detta hade lätt kunnat åstadkommas genom att eleverna hade fått uppge sina föräldrars yrke. Då sådana uppgifter i vissa fall skulle ha varit tillräckliga för att identifiera vederbörande och i andra fall uppfattats som en identifieringsrisk, föredrog jag dock en fullständig anonymitetsgaranti med motsvarande höjning av svarens tillförlitlighet framför detta i sig själv värdefulla komplement.

Tabell 9. Karakteristik av utvalda rektorsområden

Rektorsområde	Skoltyp	Stadsdelar	Läge	Stadsdelarnas övervägande karaktär	Socialgrupper i %		
					I	II	III
Björkhagen	enhetsskola	Björkhagen	Söderort	Ganska ny hyres- och radhusbebyggelse	15,0	39,9	45,1
Rågsved	»	Rågsved, Snösåtra, Högdalen	»	Ny hyreshusbebyggelse	9,5	55,7	34,8
Långbrodal	»	Långbrodal, Herrängen	»	Äldre och yngre egnahemsbebyggelse	1,6	44,7	53,7
Maria	folkskola	Maria förs.	Innerstad	Äldre hyreshus	13,6	31,8	54,5
Matteus	»	Matt. Gustav Vasa förs.	»	Äldre hyreshus	9,4	43,9	46,7
Bromma Södra	»	Ålsten, Smedslätten, Olovslund	Västerort	Äldre och yngre villabebyggelse	42,6	45,2	12,2
Hässelbygård	»	Hässelbygård	»	Ny hyres- och radhusbebyggelse	10,8	54,2	35,0
Bromma läroverk	allm. real-skola	Västerort	»	Blandad bebyggelse			
Södra Latin	»	Innerstad	Innerstad	Äldre hyreshus			

Tabell 10. Socialgrupper i procent i de tre stora statsdelarna enligt valstatistiken

	I	II	III
Hela Söderort	8,2	49,2	42,6
Hela Västerort	15,4	45,0	39,6
Hela Innerstaden	14,0	40,5	45,5

5.4.1 Urval av klassavdelningar

I flertalet skolor fanns flera klassavdelningar att välja på inom varje klassnivå. Urvalet gick till så att de klasser som

vid undersökningstillfället hade något övningsämne på schemat i första hand kom ifråga. Övningsämnenas fördelning kom härigenom att spela slumpens roll. Endast en klass för varje åldersnivå och undervisningsform ingick från varje skola, oberoende av klassernas antal och fördelning. Alla barn som var närvarande vid undersökningstillfället deltog i undersökningen.

I tabell 11–12 relateras antalet deltagande klasser till hela antalet klasser i de utvalda skolorna i fråga om fördelning på åldrar, skoltyper och rektorsområden.

Tabell 11. Antal normalklasser per klassnivå och utbildningslinje i de skolor och rektorsområden, varifrån deltagande klasser hämtats (en per klassnivå och utbildningslinje)

Rektorsområde	klass 3	klass 4	klass 5	klass 6	klass 7 P	klass 7 T	klass 8 P	klass 8 T	Till- samman	Därav utvalda klasser i %
Björkhagen	5	4	3	4	2	5	3	5	30	23,6
Rågsved	4	3	3	3	2	3	6	3	27	20,0
Långbrodal	2	2	3	3	4	4	4	4	26	30,8
Maria	5	4	3	4	2	—	4	—	22	27,3
Matteus	3	4	5	8	3	—	4	—	27	22,2
Hässelbygård	3	4	4	4	6	—	8	—	29	20,7
Bromma södra	2	2	2	3	3	—	1	—	13	46,2
Södra latin	—	—	—	—	—	5	—	4	9	44,4
Bromma lärov.	—	—	—	—	—	4	—	6	10	40,0
Summa	24	23	22	29	22	21	30	22	193	29,0

Tabell 12. Deltagande klasser från olika skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer ställda i relation till antalet klasser i motsvarande kategorier inom utvalda rektorsområden

Skoltyp, utbildningslinje och undervisningsform	Klassnivåer	Utvalda skolor* antal klasser	Deltagande klasser	Deltagande klasser i % inom utvalda skolor
Läroverk motsv.	7—8	19	8	42,1
Folk- och enhetsskola	3—6	98	28	28,6
Folkskola	7—8	31	8	25,8
Enhetsskola teor.	7—8	24	6	25,0
Enhetsskola praktisk	7—8	21	6	28,6
Folkskola läsklass	3—8	6	1	16,7
Folk- och enhetsskola hjälpklass	3—8	21	4	19,0
Summa		220	61	27,7

* Antalet elever i varje utvald skola har erhållits genom summering av det elevantal, som gäller klassnivåerna vid de skolor inom deltagande rektorsområden, varifrån respektive klassnivåer hämtats.

6.1 *Vägran att delta*

Inget fall av vägran förekom, och bortfall av annan orsak var obetydligt. Av 1837 svarsformulär bortföll inte mer än fem, dvs. knappt $\frac{1}{3}$ %, därför att de var alltför ofullständigt ifyllda. Dessa fem fall kan vara uttryck för vägran, men det är lika troligt, att eleverna ifråga inte förstått formuläret tillräckligt väl för att kunna fylla i det. De är nämligen partiellt besvarade.

6.2 *Ofullständiga svar*

Beträffande hemmets och polisens kännedom om begångna brott har uppgifter utelämnats i sådan omfattning, att det finns skäl att tala om partiellt bortfall. Anledningen till detta bortfall är troligtvis rädsla, med åtminstone två olika motiv som bakgrund. Det ena skulle vara rädsla att bli identifierad via uppgift om poliskända brott, eftersom dessa är få i varje klass. Det vanligaste motivet torde dock vara oro för att upplysningen om att vissa brott vore okända för polisen skulle rikta uppmärksamheten mot dessa brott och öka risken för upptäckt. Inför dessa anade betänkligheter erfar man en stark känsla av tacksamhet över att de inte dragit med sig motsvarande luckor eller felaktiga svar även beträffande förekomstmarkeringen. Tabell 13 visar hur de utelämnade uppgifterna om

hemmets och polisens kännedom fördelar sig på de 16 brottstyper, som inte räknas som bagatellförseelser.

Butiksstöld, inbrott av olika slag samt bedrägerierna har det högsta uppgiftsbortfallet bland pojkar, vilket kan tyda på ett visst samband mellan brottens svårhetsgrad och svarsvägran. Mot detta talar dock det ringa bortfallet för vålds- och motorfordonsbrotten, såvida inte dessa brottstyper, i den utformning de har på detta åldersstadium, bedöms mildare av barnen själva än av vuxna. Ifråga om inbrotten följer flickorna tendensen för pojkar. För 119 av pojkarnas markeringar enligt ovanstående tabell saknas uppgifter om polisens kännedom och för 64 beträffande kännedom i hemmet, dvs. för 8,3 % resp. 4,5 % av de 1 430 markeringarna av icke bagatellartade brott. Motsvarande tal för flickorna är 47 respektive 17 för saknade uppgifter om polisens och hemmets kännedom om 307 markerade brottstyper. Flickornas bortfallsprocent är således något högre, 15,3 % resp. 5,5 % och avspeglar möjligen en större benägenhet att även i övrigt frisera lämnade upplysningar.

6.3 *Frånvaro på grund av sjukdom eller skolk*

För folkskolor och enhetsskolor föreligger frånvarouppgifter för 24 av 59 klasser, utan uppdelning på pojkar och flickor.

Tabell 13. Saknade uppgifter om polisens och hemmets kännedom

Brottstyperna, utom bagatel- lerna, rangordnade enligt frek- vensen i pojkmaterialet	Antal markeringar bland:		Därav saknas uppgifter i % för			
	950 pojkar	665 flickor	pojkar om: polis- känne- dom	hemmets känne- dom	flickor om: polis- känne- dom	hemmets känne- dom
1. Butiksstöld	333	139	11,4	6,6	12,2	5,8
2. Stöld av delar från cykel el. motorfordon	201	6	7,5	3,0	0	0
3. Vinds-, källar-, barackinbrott	159	30	11,9	6,2	16,7	3,3
4. Åktur i egenskap av passagere i eller på fordon, som veterligen eller enl. misstanke är stulet	151	35	7,3	4,0	20,0	2,9
5. Åverkan på parksoffor el. telefonhytter	117	42	8,6	5,1	7,2	9,5
6. Cykelstöld	96	12	5,2	5,2	30,8	8,3
7. Slakt av cykel eller motor- fordon	95	7	5,3	3,2	0	0
8. Åverkan på motorfordon	60	6	6,7	1,7	16,7	0
9. Häleri (moped)	55	5	5,5	7,3	0	0
10. Automat-, kiosk-, affärs-, lägenhetsinbrott	54	11	13,0	3,7	36,4	9,0
11. Moped- eller mc-stöld	43	1	0	7,0	0	0
12. Våld eller hot mot person	28	9	0	0	33,3	1,1
13. Bilstöld	13	2	0	0	0	0
14. Väskryckning	10	1	0	10,0	0	0
15. Försäkringsbedrägeri	9	0	11,1	22,2	0	0
16. Post- eller bankbedrägeri	6	1	16,7	16,5	0	0
Summa	1 430	307	8,3	4,5	15,3	5,5

Elevantalet i dessa 24 klasser var 725, varav 68 var sjuka vid undersökningstillfället, dvs. 9,4 %. För läroverkens 8 klasser med 233 elever visar uppgifter för samtliga klasser att frånvaron var något lägre, 6,9 %. Värdena ligger något under vad som betraktas som normalt.¹

Frånvaron kan tänkas ha påverkat resultaten i den mån orsaken inte varit sjukdom utan skolk, som antas vara starkt korrelerat med kriminalitet. Det är dock okänt i vilken utsträckning frånvaron i skolorna beror på skolk.

¹ Svensson, N.-E., Ability Grouping and Scholastic achievement, Stockholm 1962, p. 64.

De nio tabellerna under »Urval» har be-lyst olika numeriska relationer mellan population, utvalda skolor och deltagande klasser. Detta kapitel ägnas åt kommentarer till och slutsatser om dessa relationer. I första hand relaterar kommentarerna till antalet klassavdelningar, medan antalet individer liksom tidigare ägnas mindre uppmärksamhet.

Det har redan framhållits, att undersökningsgruppen uttagits med »expert selection» med vissa inslag av slumpmässighet. Urvalstabellerna har visat, att populationens kategorier representeras i urvalet med avsevärt skiftande procentsatser. Samplen ger sålunda i vissa avseenden en skev bild av populationen. På vissa punkter kan man inte göra annat än att konstatera avvikelserna, t. ex. beträffande stadsdelarnas ojämna representation, och modifiera slutsatserna därefter. Beträffande den variation i procentuell förekomst, som gäller åldern, har det mestadels varit möjligt att genom standardvägning korrigera för ojämnheter i urvalet (sid. 53–54).

7.1 Urvalets storlek

Undersökningens 61 klasser med sammanlagt 1 684 elever motsvarar 2,8 % av populationens 2 170 klasser och 2,6 % av de 66 033 eleverna i populationen (tabell 3 sid. 32). I förhållande till de utvalda skolornas

220 klasser utgöres urvalet av 27,7 % (tabell 12 sid. 37).

7.2 Skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer

Skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer är något ojämnt företrädda i materialet. Från enhetsskolans odifferentierade klasser deltar endast 1,4 %, medan 6,5 % av folkskolans klasser 7–8 medverkar. Den nämnda standardvägningen med avseende på ålder korrigerar dock i någon mån för dessa olikheter. Såväl vid jämförelser mellan olika kategorier som vid beräkning av värden för hela materialet ingår således som regel de två högsta åldersklasserna med samma vikt som övriga åldrar.

Motsvarigheten till de teoretiskt begåvade barnen i enhetsskolans klasser 5–6, de som gått över från folkskola till högre skolform redan efter klass 4, saknas helt i materialet. Denna lucka innebär, att den genomsnittliga begåvningen för deltagare från klassnivå 5–6 är lägre i de delar av staden, som i undersökningen företräds av avtappad folkskola än i Söderort, som representeras av enhetsskola. Folkskoleklasserna i fråga borde ha kompletterats med två realskoleklasser, 1⁵ och 2⁵, för vardera Västerort och Innerstad.

Hjälpklasserna är mycket svagt representerade med endast 56 deltagare. Denna brist accentueras vid uppdelning på pojkar och

flickor. I ännu högre grad gäller det senare den enda läsklassen med tretton elever, som vid beräkningar och jämförelser förts samman med hjälpklasserna. Vid tolkning av data rörande specialklasserna bör således särskilt stor försiktighet iakttagas. Numeriska uppgifter rörande skoltyper, utbildningslinjer och undervisningsformer ingår i tabell 3 sid. 32.

7.3 Namnlämnande grupp

Undersökningen får sin karaktär genom deltagarnas anonymitet. För att studera i vilken riktning och utsträckning denna påverkat svaren, jämföres den anonyma gruppen på vissa punkter med en elevgrupp som försett sina svar med namn. Den senare gruppen består endast av 153 elever, fördelade på folk- och enhetsskolans klasser 3-6 samt 8.

7.4 Kön

Av de skolformer som faller utanför målpopulationen märks särskilt flickskolorna med drygt 5 000 elever, motsvarande ungefär 1/6 av totalpopulationens flickor. Vid tolkning av resultaten bör man hålla i minnet att flickorna är talrikt företrädde även i andra skolformer som står utanför populationen. I urvalet ingår 2,6 % av de klasser inom populationen, vari flickor ingår. Motsvarande andel för pojkarna är 2,9 %. Som tidigare nämnts kan inte den verkliga könsfördelningen redovisas, då denna är okänd för skolmyndigheten. I tabell 6 sid. 34 över antal elever utgick jag från att pojkar och flickor var lika många och erhöill då en urvalsproportion på 2,1 % för flickorna mot 3,0 % för pojkarna. Om den fiktiva flickpopulationen minskas med de 6 000, som sannolikt tillhör skolformer utanför målpopulationen (flickskolor), ökar flickrepresentationen till 2,6 %. Pojkarnas andel av målpopulationen ökar då i motsvarande grad och pojkurvalets andel skulle härmed sjunka till 2,4 %.

7.5 Alder

Åldersfördelningen i tabell 5-6 sid. 34 visar en kraftig övervikt för de två äldsta årsklasserna i urvalet av deltagande klasser, jämfört med fördelningen i populationen. Detta är tydligast för pojkarna med 4,1 % för klasserna 7-8. Urvalet för övriga klasser varierar mellan 2,1 % och 2,3 %. Orsaken är högstadiets uppdelning på praktiska och teoretiska utbildningslinjer, som båda är företrädde.

Eftersom det måste antas att brottsbelastningen ökar med åldern, ger ojämnheter i åldersfördelningen, såväl mellan jämförda grupper som inom totalmaterialet, upphov till skevhet i resultaten. Den grupp, som har den högsta medelåldern, riskerar sålunda att framstå som mest belastad, liksom en övervikt av äldre årsklasser i totalmaterialet skulle ge en överdriven bild av den genomsnittliga belastningen inom detta.

Problemet har lösts på statistisk väg, genom den tidigare nämnda standardvägningen, också kallad åldersvägning. Denna innebär att de kategorier som jämföres erhållit värden som om individerna i dessa fördelat sig lika i fråga om ålder.

7.6 Stadsdelar

Vid jämförelser mellan de tre stora stadsdelensenheter betyder det mindre, att pojkarna i Västerort och Innerstad är starkare företrädde, med 4,0 % och 3,1 % av antalet klasser i respektive populationsdelar, än pojkarna i Söderort med endast 2,3 % av sin populationsdel (tabell 7 sid. 34). Där emot är det ofrånkomligt, att Västerort och Innerstad kommit att sätta en alltför stark prägel på helhetsresultatet på bekostnad av Söderort.

I vissa sammanhang avses med stadsdelar inte de tre »stora» utan de mindre enheter, som nära sammanfaller med rektorsområdena eller med skolor inom dessa. Uttagna rektorsområden representerar sådana stadsdelar enligt tabell 9 sid. 36. Sekundärurvalet fördelar sig på skolorna enligt tabell 11 sid. 37. De varierande urvalspro-

portionerna beror på att endast en klass deltog på varje åldersnivå och för varje undervisningsform, trots att de berörda skolorna skiljer betydligt sig i fråga om antalet klasser.

Sammanfattningsvis består urvalets svaghet i en viss övervikt för de högbelastade klasserna 7 och 8. Effekten härav uppvägs dock i viss mån av en samtidig överrepresentation av de relativt sett lågbelastade grundskolorna i Västerort.

8.1 *Urvalet som felkälla*

Sambandet mellan urvalet och resultatens innebörd har behandlats i närmast föregående kapitel.

8.2 *Jämförelse med andra undersökningsresultat och uppgifter ur den officiella statistiken*

Vissa slutsatser om resultatens tillförlitlighet kan utvinnas ur jämförelser med vad som framkommit vid undersökningar inom samma ämnesområde. Redan i inledningen antydde dock, att klienteletets låga ålder och den tillämpade brottsindelningen i så hög grad avviker även från beslättrade undersökningar och officiella sammanställningar, att olikheterna enbart av dessa anledningar kan antas bli minst lika framträdande som likheterna. Anställda jämförelser blir därför förbundna med starka reservationer och slutsatserna kringskurna i motsvarande grad. Under sådana omständigheter förefaller detaljjämförelser meningslösa och kanske till och med missvisande, medan en komparativ diskussion av generella tendenser kan vara på sin plats. Det rätta sammanhanget härför synes vara i sammanfattningen, där huvudlinjerna i resultaten redovisas. De avsnitt, som behandlar poliskännedom, upp-tar dock jämförelser med uppgifter, som erhållits från Statistiska centralbyrån och Kriminalpolisen i Stockholm. Utfallet av

dessa komparativa operationer ger anledning till en optimistisk bedömning av primäruppgifternas tillförlitlighet (sid. 59–61 samt 69–71).

8.3 *Bedömning på grundval av data och iakttagelser inom undersökningens egen ram*

8.3.1 Om tillförlitlighet

Tillförlitlighet kan betraktas som ett något vidare begrepp än reliabilitets- och validitetsaspekterna. Samtidigt som dessa aspekter kan ges en snävt statistisk innebörd, är de invävda i varandra och svåra att avgränsa såväl sinsemellan som gentemot angränsande begrepp. Jag har därför föredragit att i huvudsak behandla hithörande problem under den mindre specificerade rubriken tillförlitlighet. I ett par sammanhang användes dock termerna reliabilitet och validitet och då i den mer begränsade betydelsen.

Undersökningsobjektet i sig själv riktar i ovanligt hög grad in intresset på frågan om tillförlitligheten i de erhållna svaren. Av samma anledning är möjligheterna att verifiera uppgifterna ovanligt små. Det säger sig själv, att relevanta validitetskriterier på dold brottslighet är nästan lika svåråtkomliga som uppgifterna om brottsligheten själv och lika tveksamma i fråga om sannings-

halten. Tänkbara validitetskriterier vore andra utslag av social missanpassning, t. ex. skolk och nyttjande av alkohol utom hemmet samt anmälningar till barnavårdsnämnd för vanart. Om frågefomuläret utvidgats till att gälla skolk och alkoholbruk och uppgifterna härom uppvisat samband med kriminaliteten, skulle detta visserligen stärkt antagandet om ett sådant samband men inte uteslutit, att omfånget av samtliga asocialitetsformer undertryckts i lika mån vid uppgiftslämnandet. För att undgå detta dilemma, kunde man gå över till kriterier, som inte härrör från svarslämnaren själv, t. ex. till läraromdömen eller vanartregistreringar. Sådana är å andra sidan av diskutabelt värde, så länge man föga vet om sambandet mellan kända och väl förborgade avvikelser från det vedertagna mönstret för skötsamma skolbarn.

I denna skolundersökning har problemet komplicerats ytterligare genom uppgiftslämnarnas anonymitet, som helt uteslutit jämförelser med data från andra källor än den svarande själv. I så känsligt sammanhang som detta måste man räkna med att varje försök att göra deltagarna identifierbara skulle verkat väsentligt nedsättande på villigheten att avge uppriktiga svar. Valet stod således mellan att få så korrekta svar som möjligt och möjligheten att i vedertagen ordning validitetsbestämma mindre riktiga svar med hjälp av otillfredsställande validitetskriterier. Det första alternativet föreföll mest tilltalande. Därmed måste frågeställningen i vilken utsträckning svaren mäter vad frågorna syftat till, angripas på mer indirekta vägar än vid gängse validitetsberäkningar.

8.3.2 Reliabilitet

Grundläggande för övriga aspekter på tillförlitligheten är frågeschemats reliabilitet, d. v. s. med vilken grad av säkerhet det mäter, oberoende av vad som blir föremål för mätning. Om reliabiliteten är låg, innebär detta en motsvarande minskning av den totala tillförlitligheten. Sålunda ingår alltid någon reliabilitetskoefficient som en

av beståndsdelarna i formeln för validitetsberäkning.

Reliabilitetsbegreppet spjälkas ibland upp på stabilitet och ekvivalens.¹ Det förra begreppet, som närmast motsvarar konstansen hos Ekman,² relaterar till den omfattning, vari värdena för den studerade faktorn varierar med exempelvis skilda undersökningssituationer och försöksledare. Bestämningen härav förutsätter minst två försök med samma eller likvärdiga instrument. Här har sådan dubbling inte kunnat tillämpas, varför stabiliteten endast blivit föremål för resonemangsgrundad bedömning.

Praktiskt genomförbar var däremot splitthalf-metoden, som innebär att instrumentets frågor och svar delas upp i två likvärdiga partier och sambandsbestämmer med Spearman-Brown's formel

$$S = \frac{2R}{1+R}, \text{ där}$$

$$R = \frac{\sum xy - \frac{\sum x \sum y}{n}}{\sqrt{\left(\sum x^2 - \frac{(\sum x)^2}{n}\right) \left(\sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{n}\right)}}$$

Den erhållna koefficienten kallas ekvivalenskoefficient för att beteckna, att den främst är ett mått på ekvivalensen, eller med en annan terminologi, på instrumentets internal consistency. Detta tillförlitlighetsmått avspeglar i vilken grad instrumentet mäter likvärdigt över hela registret. Avvikelse från koefficienten 1.00 kan, förutom de slumpmässigt felaktiga svar, vilkas omfattning man är ute efter i sammanhang som detta, också bero på att de jämförda instrumenthalvorna inte är likvärdiga.³ Denna likvärdighet är således en viktig förutsättning för att utslaget skall bli meningsfullt.

Vid konstruktionen av i möjligaste mån

¹ Crombach, L. J., Coefficient alpha and the internal structure of tests, *Psychometrica* 16 1951, s. 307—309.

² Ekman, G., *Reliabilitet och Konstans*, 1947, Sociologiska metoder, Stockholm 1961, utg. G. Karlsson, s. 401—402.

³ Seltiz, C., Jahoda, M., Deutsch, M., Cook, S., *Research Methods in Social Relations*, New York 1959, s. 181—182.

likvärdiga instrumenthalvor måste till att börja med en av de 21 frågorna utgå, för att det skulle bli 10 i vardera hälften. Beräkningen skulle nämligen gälla antalet markerade brottstyper. Som den vanligast förekommande och mest bagatellartade brottstypen utmönstrades pallningen. De återstående 20 varianterna fördelades med samtidigt iakttagande av två principer, den ena att brotten skulle fördelas likformigt med hänsyn till sin innebörd. Ett motorfordonsbrott i den ena gruppen borde exempelvis motsvaras av ett motorfordonsbrott även i den andra. Enligt den andra principen skulle summan av brottstypernas procentuella andel av samtliga brottsmarkeringar uppvisa största möjliga överensstämmelse instrumenthalvorna emellan. Sammansättningen av dessa hälfter framgår av tabell 14.

Koefficienten för korrigerad split-half reliabilitet har räknats ut för tre kategorier av de manliga deltagarna. För det anonyma totalmaterialet erhöles värdet 0,86, för klasserna 5-8 0,86 och för den mindre gruppen av icke anonyma deltagare 0,85. Eftersom instrumentet i detta sammanhang inte brukas för individuell prediktion, kan denna reliabilitetsnivå betraktas som tillfredsställande, speciellt mot bakgrund av den ofullständiga likvärdigheten mellan instrumenthalvorna.¹ Inga motsvarande beräkningar har företagits beträffande flickmaterialet eller de fåtaliga hjälp- och läsklasserna.

Vid sidan av ovanstående reliabilitetsresonemang kan synpunkterna på tillförlitlighetsproblemet delas upp i följande frågeställningar:

- I vilken utsträckning ville och tordes deltagarna lämna korrekta uppgifter?
- I vilken utsträckning påverkades svaren av minnesfel?
- I vilken utsträckning påverkade eleverna varandra vid ifyllandet av formuläret?
- I vilken utsträckning uppfattades formulärets frågor i åsyftad betydelse?
- Vilken roll spelade försöksledarna för punkterna 1 och 3-4 ovan?
- Hur skilde sig olika elevkategorier beträffande 1 och 3 ovan?

8.3.3 Medvetet felaktiga uppgifter

Deltagarnas i vissa fall begripliga tvekan att avslöja lagstridiga gärningar utgör säkert den allvarligaste av undersökningens olika felkällor. Naturlig opposition mot ut-

Tabell 14. Uppdelning av frågeschemats items i två delar vid split-half test

Brottstyper/grupp 1	
Brottstyp	Procentuell andel av alla brottsmarkeringar
Snatteri i hemmet (1)	9,7
Plankning (3)	9,7
Värdslös hantering av eld (21)	7,4
Åktur i egenskap av passagerare i el. på fordon, som veterligen el. enl. misstanke var stulet (7)	4,2
Slakt av cykel el. motorfordon (9)	2,5
Åverkan på motorfordon (6)	1,8
Häleri (moped) (10)	1,4
Automat-, kiosk-, affärs-, lägenhetsinbrott (18)	1,4
Våld eller hot mot person (19)	0,8
Försäkringsbedrägeri (13)	0,3
	Σ 39,2
Brottstyper/grupp 2	
Brottstyp	Procentuell andel av alla brottsmarkeringar
Lamp- el. fönsterkrossning (4)	12,4
Butiksstöld (11)	8,7
Stöld av delar från cykel el. motorfordon (8)	5,7
Vinds-, källar- el. barackinbrott (17)	4,5
Åverkan på parksoffor el. telefonhytter (5)	3,3
Cykelstöld (14)	2,7
Moped- el. mc-stöld (15)	1,3
Bilstöld (16)	0,3
Väskryckning (20)	0,3
Bank- el. postbedrägeri (12)	0,2
	Σ 39,4

() nr i frågeschemat.

¹ Selltitz, C., Jahoda, M., Deutsch, M., Cook, S., Research Methods in Social Relations, New York 1959, s. 181-182.

frågningsförfarandet utgör en annan. Anonymitetsskyddet är avsett att motverka åtminstone rädslan. Resultatens värde kan i hög grad sägas bero på i vilken omfattning detta anonymitetsskydd fungerat. Vid instruktionen i klasserna lades stor vikt vid anonymiteten och vid garantierna för denna. Beträffande praktiska detaljer i samband härmed hänvisas till kap. 9, »Datainsamling» sid. 51–52.

Med tanke på bedömning av anonymitetseffekten, medtogs vid sidan av huvudmaterialet en mindre grupp, som fick försina formulär med namn. Med ett medeltal på 12,5 är brottsbelastningen för denna grupp väsentligt lägre än i den anonyma gruppen med $M = 18,2$ (se sid. 21). Den klara skillnaden tyder på att anonymiteten bidragit till ökad uppriktighet. Att den anonyma gruppens högre belastning skulle vara uttryck för annat är knappast troligt, även om man kan räkna med att missvisningen i vissa fall gått i belastningsökande i stället för i minskande riktning. Denna missriktade typ av skryt bör dock ha förlorat det mesta av sin lockelse i och med att svaren var anonyma. Därmed fanns det ingen att »imponera» på.

Ingen har fallit för frestelsen att markera alla brottstyper som begångna mer än tre gånger. Den högsta poäng som uppnåtts är 312 av 375 möjliga. Även om en gynnsam effekt av anonymiteten kan iaktas, innebär detta inte att uppgifterna därför betraktas som korrekta utan endast som mer korrekta än utan anonymitetsskyddet. Hur nära svaren ansluter sig till det verkliga förhållandet undandrar sig exakt bedömning.

Andra omständigheter talar indirekt för att tillförlitligheten fyller rimliga krav. De sju grundskolorna uppvisar sålunda obetydliga skillnader beträffande såväl belastning, antal brottstyper, upprepningstendens som aktuell brottslighet (se sid. 76, 80, 83 och 85). Trots att differenserna mellan skolorna är relativt obetydliga, utvisar rangordningen mellan skolorna betydande likheter från den ena variabeln till den andra.

De jämförelseenheter som uppvisar inbördes differenser, t. ex. utbildningslinjer och

åldrar, håller vissa relativa inbördes avstånd, som återkommer med från den ena jämförelsen till den andra. Likaså uppvisar skolornas rangordning en påfallande parallellitet mellan pojk- och flickmaterialen.

Går man över till de 21 brottstypernas procentuella andel av samtliga brottstypsmarkeringar, finner man återigen samma likformighet för skolorna (tabell 20 sid. 64.)

Det ligger nära till hands att tolka alla dessa uttryck för konstans som goda tecken på åtminstone en viss sida av den eftersträfvade tillförlitligheten. Konformiteten tyder på frånvaron av slumpartade eller speciella faktorer, som kunnat skapa konstlade differenser, där inga sådana förelegat, liksom av medvetet felaktiga svar, vilka knappast skulle formerat sig så konsekvent som de erhållna uppgifterna.

En aldrig så stor likformighet i vissa avseenden utesluter dock inte, att en sådan döljer systematiska fel, som sätter sin prägel på hela materialet, och som är omöjliga att komma åt med jämförelser inom det samma. Vissa attityder till undersökningens frågeställningar och till närgångna frågeformulär är sannolikt jämnt fördelade över alla skolor och utövar samma snedvridande effekt. Om en brottsvariant är mera skuldbelastad än andra, är det troligt, att den genomgående blir föremål för motsvarande undermarkering.

Ett tydligt exempel på denna mekanism erbjuder de fall, där uppgifterna om hemets och polisens kännedom helt eller delvis utelämnats, med den skillnaden, att just denna form av underlåtenhet går att upptäcka (sid. 38–39).

Frågeställningen aktualiserar behovet av en utredning av skolbarns inställning till olika brottstyper för information bl. a. om på vilka punkter man bör räkna med det största motståndet mot förekomstmarkeringar. Mot en sådan bakgrund skulle också en poängsättning kunna göras utifrån barnens egna värderingar som ett intressant komplement till den nu tillämpade gravhetsgraderingen av brottstyperna, vilken närmast är uttryck för den konventionella

uppfattningen bland vuxna (sid. 23).

Efter den första sammanställningen av denna rapport har S. Syrén och H. Tham företagit en sådan utredning, som ingår i trebetygsuppsatsen »Brottslighet, normer och sanktioner». Här visas att de tillfrågade (skolelever i 16-årsåldern) bedömt motorfordonsbrott som särskilt allvarliga, vilket stämmer med vår poängsättning av dessa brott.

I den mån upprepade undersökningsresultat kan tas som intäkt för riktigheten i de först erhållna resultaten, förstärkes det allmänna intrycket av godtagbar tillförlitlighet genom den nära överensstämmelsen mellan vissa värden i huvudundersökningen och från den tre år senare företagna innehållsmässiga analysen av frågeschemat (utförligt behandlad i instrumentkapitlet sid. 27–30). Som biprodukt till den senare beräknades också värdena för belastningen samt för rangordningen mellan brottstypernas förekomst. Specialundersökningens urval, som

endast består av 36 pojkar, lämnar stort utrymme för slumpvariation. Trots detta uppvisar resultaten för miniatyrsamplarna en anmärkningsvärt hög överensstämmelse med motsvarande värden för huvudmaterialet. Medelvärdet för kriminalitetsindex, 23,6, avviker inte signifikant från huvudmaterialets, som är 19,5.

Vid jämförelse mellan brottstypernas rangordning med avseende på förekomst i de båda materialerna erhålles en så hög rangkorrelation som +0,93. Bagatellförelserna har liksom tidigare dels behandlats som en enda brottstyp, dels rangordnats inom denna, varefter ordningsföljden börjar om med 2 för den brottstyp, som är den vanligast förekommande näst efter bagatellerna (tabell 15).

Den enda skillnaden att tala om gäller skadegörelse på telefonhytter och parksoffor. Så många som elva brottstyper uppvisar lägre rangdifferens än ett steg. Likheterna är desto märkligare, som antalet markering-

Tabell 15. Jämförelse mellan brottstypernas relativa förekomst i huvud- och efterundersökning

Brottstyp	Antal markeringar i efter u.s.	Rangnr i efter u.s.	Rangnr i huv.u.s.	Diff. i rangnr
Pallning	23	(1)	(1)	0
Lamp- eller fönsterkrossning	14	(4)	(2)	2
Plankning	12	(5)	(3)	2
Snatter i hemmet	19	(2)	(4)	2
Vårdslös hantering av eld	10	(6)	(5)	1
Ovanstående bagatellförelser	78	1	1	0
Butiksstöld	18	2	2	0
Stöld av delar från cykel eller motorfordon	8	3	3	0
Vinds-, källar- el. barackinbrott	6	5	4	1
Åktur i egenskap av passagerare i eller på fordon, som veterligen el. enl. misstanke var stulet	6	5	5	0
Åverkan på parksoffor el. telefonhytter	1	13,5	6	7,5
Cykelstöld	6	5	7,5	2,5
Slakt av cykel el. motorfordon	4	7	7,5	0,5
Åverkan på motorfordon	2	10,5	9	0,5
Automat-, kiosk-, affärs- el. lägenhetsinbrott	3	8,5	10,5	2
Häleri (moped)	2	10,5	10,5	0
Moped- el. mc-stöld	3	8,5	12	3,5
Väld eller hot mot person	1	13,5	13	0,5
Bilstöld	1	13,5	14	0,5
Väskryckning	0	16,5	15	1,5
Försäkringsbedrägeri	0	16,5	16	0,5
Bank- el. postbedrägeri	1	13,5	17	3,5

ar för respektive brottstyper är så lågt som tabellens första kolumn utvisar.

För båda fallen av ovan redovisad överensstämmelse gäller dock samma förbehåll som tidigare anförts beträffande tolkningen av viss likformighet inom huvudundersökningen själv. Det finns med andra ord anledning anta, att sådana faktorer som eventuellt haft en snedvridande effekt i det ena fallet också influerat svaren i det andra. Samstämmigheten bidrar dock till en optimistisk syn på tillförlitligheten.

8.3.4 Minnesfel

Minnesfelen kan delas upp på två typer, som drabbar något olika. Den enklare formen, som huvudsakligen beror på att man begått så många förseelser överhuvudtaget eller av ett visst slag, att man slutat hålla räkningen, uppträder förmodligen mest i samband med bagatellförseelserna. I de högre åldrarna bör denna överflödsglömska vara vanligare än i de lägre. Eftersom formuläret inte frågar efter det exakta antalet, när detta överstiger 3, torde denna enklare form av glömska ha mindre betydelse. Till denna typ av ofullständigt minne kan också föras svårigheter att datera brottstillfällena till en tidpunkt före eller under det sista halvåret.

Den minnesförlust, som beror på omedveten bortträngning, uppträder mera oberoende, eftersom den kan gälla vad som helst, beroende på det individuella bortträngningsbehovet. Medan ett ängsligt, neurotiskt barn med stränga moralkrav kan förtränga redan ett enstaka fall av pallning, träder för andra samma mekanism i funktion först vid exempelvis inbrott eller väskryckning eller inte alls, allt efter vars och ens personlighet. Utan närmare studier på området är det omöjligt att beräkna hur denna bortträngningsglömska fördelar sig på de olika brottstyperna. Däremot kan det vara försvarligt att anta, att vad som förträngs huvudsakligen är enstaka lagöverträdelser snarare än serier av sådana. Förvrängningen drabbar härigenom förekomstvariabeln hårdare än upprepningstendensen.

8.3.5 Kommunikation mellan deltagarna

Då observationerna i möjligaste mån bör vara oberoende, stod det från början klart, att undersökningssituationen måste lägga hinder i vägen för kommunikation mellan deltagarna. Tillvägagångssättet härför redovisas i kap. 9 »Datainsamling» sid. 51.

Syftet uppnåddes så långt som att ingen som helst kommunikation förekom mellan de deltagande klasserna. Inom dessa yttrades dock ett och annat. Enligt försöksledarna var det emellertid huvudsakligen fråga om strödda kommentarer av allmän karaktär. Däremot noterades inga överläggningar om hur formuläret skulle fyllas i. Enligt helhetsomdömet var ordningen i klasserna god, och eleverna efterkom i stort sett uppmaningen att inte samtala med varandra.

Sannolikt begränsar sig det eventuella inflytandet av de kommentarer, som trots allt förekom, övervägande till den anda, vari formuläret besvarades. Endast från en klass, där formulärets frågor av somliga elever uppfattades som förolämpande, rapporterades reaktioner av sådan art och omfattning, att man har särskild anledning att räkna med en färgning av svaren, osäkert dock i vilken riktning.

Även om man tycks kunna ta tämligen lätt på det observationsberoende, som hänger samman med kommunikation vid undersökningstillfället, återstår dock det beroende, som kommer sig av att en del av eleverna i samma klass sannolikt har gemensamma brottserfarenheter.

8.3.6 Missuppfattningar av frågeschemats formuleringar

I och med att det blev klart, att inga validitetskriterier stod att uppbringa för egentlig validitetsprövning, desto mer kom validiteten att framstå som ett problem. Härmed fick den semantiska aspekten på frågeschemat särskild betydelse, eftersom denna sida av validiteten var den enda som erbjöd sig för närmare granskning.

Enligt försöksledarnas intryck från huvudundersökningen hade formuläret inte

erbjudit några större svårigheter att förstå och fylla i, med vissa undantag för hjälpklasserna. Som tidigare nämnts hade endast fem frågeformulär kasserats på grund av ofullständiga uppgifter. Även om formuläret sålunda ytligt sett inte givit upphov till komplikationer, växte ändå behovet av närmare information om hur främst brottsbeskrivningarna tolkats. Vissa frågetecken inställde sig också beträffande t. ex. dateringsförmågan och specificeringen av polisens kännedom om brotten.

Under våren 1963 företogs därför en specialstudie med sikte på att bestämma i hur hög grad barn i de aktuella åldrarna inlade den åsyftade innebörden i formulärets frågor. Undersökningen administrerades av experten i Klientellundersökningen Iba Svahn.

Av dispositionsskäl har resultaten av den analys som företogs, redovisats i anslutning till den detaljerade presentationen av instrumentet i kap. 4 sid. 27–30. På vissa punkter förekom missförstånd i betydande omfattning. Dessa missförstånd begränsar sig å andra sidan huvudsakligen till de förväntade feltolkningarna och uppvisar en tämligen enhetlig karaktär.

8.3.7 Intervjuareffekten

En enkätundersökning av begångna brott och förseelser blir emotionellt laddad och därmed känslig för den atmosfär, vari den genomföres. Framför allt är det betydelsefullt, att den utlovade anonymiteten vinner tilltro. Svarens tillförlitlighet och kvalitet blir givetvis också i hög grad beroende på att formulärets frågor blir korrekt uppfattade. I alla dessa sammanhang spelar försöksledarnas personlighet och förmåga en betydande roll. Försöksledarna erhöll visserligen en likformig och tämligen noggrann information om hur undersökningen skulle introduceras i klasserna (kap. 9 sid. 51). Likväl talar mycket för, att de skapade något varierande försöksklimat och uppnådde olika resultat vid instruktionen i klasserna.

Vid en analys av differenserna mellan försöksledarna beträffande belastningen i

respektive klassavdelningar har inga anmärkningsvärda differenser noterats. Instrumentets konstans skulle med andra ord vara acceptabel och tämligen okänslig för ombyte på försöksledare. För det senare talar även den tidigare berörda överensstämmelsen mellan vissa resultat i huvud- och efterundersökning. Vid den senare tjänstgjorde nämligen helt nya försöksledare.

8.3.8 Ojämn fördelning av felkällornas inflytande

Man bör räkna med betydande tillförlitlighetsvariationer inom materialet. Dessa är framför allt kopplade till begåvning och ålder. Båda dessa faktorer förutsättes positivt korrelerade med såväl minne som med förmågan att rätt uppfatta formuläret. Det samma gäller deklarationerna om och garantierna för anonymiteten. Med tanke på den sämre härlednings- och igenkänningsförmåga, som följer med begåvningsdefekter, kan vidare förutsättas, att mindre god förståelse av frågeformuläret genomsnittligt betyder färre förekomstmarkeringar.

Enligt en kombination av dessa modeller, skulle markering i underkant vara vanligare i de praktiska klasserna än i de teoretiska och vanligast i hjälpklasserna. Trots detta är differenserna i belastning mellan teoretiska och praktiska klasser genomgående synnerligen starka. Problemet mister härigenom något av sin udd. Större likheter i sättet att handskas med frågeschemat skulle endast accentuerat erhållna grupp-differenser. Dock kvarstår den effekten, att genomsnittsvärdena blir något missvisande för totalmaterialet och de större enheter, vari de opålitligare uppgiftslämnarna ingår.

I tolkningsanalysen var det genomsnittliga antalet missuppfattade brottstyper endast 2 för de 13 elever, vilkas belastning översteg 15 poäng, mot 3,3 missuppfattningar per person för de 23 elever, som hade lägre belastning än 15 poäng. Denna differens torde endast till en mindre del bero på ett samband mellan begåvning och förmåga att förstå formuläret. Det är mera troligt, att differensen i fråga kommer sig

av att de högst belastade också har den största kännedomen om olika brottstyper, vilka de införlivat med sin begreppsapparat på ett annat sätt än övriga barn. Detta betyder å andra sidan inte, att de som inte förstått vissa brottstyper, härigenom fått för låg belastning. Det är inte sannolikt, att de begått brott, vilkas verbala beteckning de står främmande inför.

Undersökningens frågeställningar presenterades i telefon för rektorerna i de utvalda skolorna, varvid också önskemål beträffande urvalet framfördes. Detta ombesörjdes av rektorerna enligt principer, som behandlats i kap. 5 »Urval» sid. 37. Vidare meddelade rektorerna berörda lärare, att en undersökning skulle äga rum, varunder lärarna inte skulle närvara i klassrummet. Detta arrangemang avsåg att poängtera för eleverna, att undersökningen var anonym och helt frikopplad från skolan. Jag räknade också med att stämningen skulle bli något frimodigare och mindre skolmässig, om de helt främmande och speciellt instruerade försöksledarna lämnades att helt ensamma skapa det åsyftade klimatet.

Så många försöksledare sändes på en gång till en skola, att alla utvalda klasser kunde hinnas med på två lektionstimmar. När de första klasserna avlämnat sina svar, fick dessa stanna kvar i sina klassrum över rasten. Härigenom förhindrades all kontakt mellan klasserna och därmed risken för ett avvikande och för utredningen troligen mera ogynnsamt utgångsläge vid den andra försöksomgången.

Eftersom man bör räkna med möjligheten att olika försöksledare påverkar svarslämnarna i olika riktning, försökte jag så långt det var praktiskt möjligt att sprida försöksledarna jämnt över skoltyper och klassnivåer. Som tidigare nämnts i kapitlet om tillförlitligheten, sid. 49 visar en enklare

analys, att ingen tendens förelåg för någon av försöksledarna att erhålla högre eller lägre belastningsvärden för »sina» klasser.

Instruktionen till de deltagande eleverna utgjorde ett betydelsefullt moment av materialinsamlingen. Syftet var dels att likforma attityden till uppgiften, dels att klargöra formulärets frågor, så att dessa av alla uppfattades så korrekt och likartat som möjligt. Slutligen gällde det att övertyga deltagarna både om betydelsen av att de fyllde i korrekt och sanningsenligt, och att deras anonymitet var fullständigt skyddad, såväl inom som utom skolan.

Alla försöksledarna erhöll samtidigt en muntlig redogörelse för de olika momenten i instruktionen vid en sammankomst, där tänkbara svårigheter togs upp till diskussion. De fick dock viss frihet att uttrycka sig med egna ord, lämpade efter stämningen i klassen, samt framför allt anpassade till elevernas ålder och begåvningsnivå. Instruktionen följde följande schema:

1. Försöksledaren presenterar sig.
2. Undersökningen presenteras som en statlig utredning, rörande hur »mycket bus» barn i allmänhet har begått.
3. Försöksledaren anhåller för utredningens räkning om elevernas medverkan med uppriktiga svar.
4. Anonymiteten poängteras och olika åtgärder för dess bevarande klargöres, t. ex. att läraren inte är närvarande, att försöksledarna inte känner igen nå-

gons handstil, att formulären för övrigt förutom markeringen med P för pojke och F för flicka endast fylls i med kryss, att formulären *inte får* namnas samt att dessa av eleverna själva placeras i förseglade kuvert och lägges huller om buller i oidentifierbar ordning.

5. Formulären delas ut.
6. Formulärets uppställning ritas upp på svarta tavlan och förklaras med exempel.
7. Efter genomläsning av formuläret får eleverna fråga om sådant som är oklart för dem.
8. Eleverna uppmanas att inte hoppa över någon fråga och att kontrollera att formulärets alla tre sidor är ifyllda.
9. Försöksledaren erbjuder sig att hjälpa till med markeringen, om någon uttrycker önskan om hjälp.
10. Försöksledaren uppmanar vid behov eleverna att inte titta på kamraternas formulär och att inte konferera med varandra under ifyllandet.
11. Anonymiteten betonas ytterligare genom en uppmaning att ej förse formuläret med namn och att klistra igen kuvertet ordentligt.

I de klasser, där formulären skulle förse med namn, betonades i stället för anonymiteten, att ingen utanför undersökningsledningen kunde få del av svaren, och att detta i praktiken innebar ett säkert skydd.

10.1 *Analysmetoder*

10.1.1 Medelvärden

De olika åldersnivåerna är ojämnt fördelade såväl i totalmaterialen som i de mindre elevkategorier, som blivit föremål för jämförelser, t. ex. stadsdelar och skoltyper. Fler-talet av de studerade faktorerna förutsättes variera med åldern. Vid beräkning av medelvärden tvärs över åldrarna har därför varje åldersmedelvärde ingått med samma vikt, d. v. s. som om varje åldersgrupp innehöll samma antal individer. De jämförda grupperna kan således genomgående sägas

vara likställda i åldershänseende.

De förväntade ålderssambanden medför vidare att samma åldersnivåer måste vara företrädda i de grupper som jämföres. Endast klasserna 7 och 8 återfinnes exempelvis inom samtliga undervisningsformer. Jämförelserna mellan de senare måste därför inskränkas till just dessa klasser. Eljest skulle eventuella olikheter kunna bero på olika åldersfördelning i de jämförda grupperna.

Som en illustration redovisas beräkningen av medelvärden för de sju grundskolorna, som bidrar med vardera sex klasser (klasserna 3–8).

Medelvärdena för varje skola har räknats

Ex. Kriminalitetsindex

Skola	Ålder					
	9	10	11	12	13	14
1	2,82	6,88	15,17	...	...	45,14
2	3,25	9,89	38,35	...	...	...
.	...	...	...	...	...	...
7	10,65	...	...	...	...	25,56

6 × 7 = 42 värden

$$\text{Totalt medelvärde} = \frac{2,82 + 6,88 + \dots + 34,85 + 25,56}{42} = \frac{\sum y_{ij}}{42} = \bar{y}$$

Urvalsenheter är hela skolklasser. Antalet urvalsenheter är därför = antalet deltagande klasser.

på samma sätt, d. v. s. varje ålder ingår i skolans totalmedelvärde med samma vikt.

Ex. Pojkar, brottsbelastning, Björkhagen.

Ålder	Antal elever	poäng/ elev genom- snittligt
9	14	2,8
10	16	6,9
...	...	...
14	30	45,1

} 6 st. värden

$$\text{Medelvärde för Björkhagen} = \frac{2,8 + 6,9 + \dots + 45,1}{6} = 19,3$$

Medelvärdena för varje ålder har erhållits på två olika sätt.

1) Man bildar ett medelvärde för 9-åringar,

som utgör 1/7 av summan av de sju skolornas 9-års värden, d. v. s. ett ovägt medelvärde tvärs över skolorna.

2) Dessutom har ett vägt medelvärde beräknats för vissa jämförelser.

Ex. Brottsbelastning, 9-åringar

$$\text{Medelvärdet} = \frac{14 \times 2,8 + 10 \times 3,25 + \dots + 13 \times 10,65}{14 + 10 + \dots + 13} = 9,06$$

10.1.2 Variansanalys

För samtliga variabler har det varit av intresse att undersöka dels hur åldrarna, dels hur skolorna skiljer sig från varandra. Analysförfarandet har varit variansanalys med tvåsidig indelning med en observation per cell.

Ex. Upprepningstendens, pojkar.

Skola	Ålder						Total	Medeltal
	9	10	11	12	13	14		
1	0,07	0,00	...	...	...	1,20	2,22	0,37
2	0,00	0,07	...	...	...	...	2,52	0,42
3	...	...	...	...	...	...	...	0,48
4	...	...	...	...	...	...	...	0,36
5	...	...	...	...	...	...	...	0,13
6	...	...	...	...	...	...	...	0,39
7	...	...	...	...	0,75	0,13	0,88	0,15
Total	0,77	0,25	2,23	1,47	4,31	4,71	13,74	
Medeltal	0,11	0,04	0,32	0,21	0,62	0,67		

Variansanalys:

Variationsorsak	frihetsgrader	kvadratsumma	medelkvadrat	F
Mellan skolor	6	0,6451	0,1075	< 1
Mellan åldrar	5	2,4385	0,4877	4,82
Rest	30	3,0347	0,1012	
Totalt	41	6,1183		

Kritiska F-värden vid 5/30: $F_{0.01} = 3,70$ $F_{0.001} = 5,53$. Eftersom det erhållna F-värdet är 4,82, är differenserna mellan åldrarna gott och väl säkerställda på 0,01%-nivån.

10.1.3 Korrelationsberäkningar

Vid beräkning av samband har i första hand använts produktmomentkorrelation.

Också sambandsberäkningarna måste på något sätt frigöras från det eventuella åldersberoendet. Beträffande samband mellan variabler som representerar olika aspekter på den brottsliga aktiviteten, löstes problemet på följande sätt. Varje samband beräknades först separat för var och en av de sex åldersnivåerna, varefter medelvärden bildades av dess nivåkoefficienter. Studium av de åldersspecifika korrelationsmatriserna ger vid handen, att sambanden för de olika åldrarna med ett par undantag uppvisat stor överensstämmelse.

Beträffande avsnitt 11.4, som gäller samband mellan olika typer av brott, har ingen åldersvägning företagits.

Korrelationsberäkningarna utgår inte från klassernas värden utan från deltagarnas individuella värden, dock med undantag för rangkorrelationerna, som baseras på gruppmedelvärden.

10.1.4 Reliabilitet

Reliabilitetsbestämningen behandlas i kapitlet om resultatens tillförlitlighet sid. 44-45.

11.1 Redovisningsprinciper

Resultaten presenteras i samma ordning som frågeställningarna i kap. 2 sid. 14–15. Resultaten sammanfattas i ett särskilt sammanfattningskapitel, som bl. a. tar upp jämförelser med data från andra undersökningar. Jämförelser med officiella statistiska data har fortlöpande arbetats in i redogörelsen.

Beträffande signifikansbedömningen anges, om sådan utförts med variansanalys eller t-test. Vidare uppges på vilken signifikansnivå differenserna är säkerställda, på 5 %-, 1 %- eller 0,1 %-nivån. Med en viss förenkling av ett komplicerat statistiskt förhållande brukar man säga, att en differens, som är säkerställd på 5 %-nivån, kan beräknas uppkomma av en slump fem gånger av hundra och en differens på 1 %-nivån en gång på hundra.

Om inget annat är utsagt eller framgår av sammanhanget, är anförda värden åldersvägda, d. v. s. beräknade som om de jämförda grupperna vore likvärdiga i åldersavseende och med samma vikt för varje ingående åldersnivå (53–54).

Beträffande de statistiska metoder, som kommit till användning, hänvisas för övrigt till kap. 10 sid. 53–55. Resultatens giltighet diskuteras i kap. 7, sid. 40–42 och tillförlitligheten i kap. 8 sid. 43–50.

11.2 Frågeställningar som gäller materialet i dess helhet

11.2.1 Brottslighetens omfattning i pojkmaterialet

- a. Antal markerade brottstyper
- b. Antal brottstillfällen
- c. Kriminalitetsindex A och B

a. Antal markerade brottstyper

Undersökningen arbetar med tre olika mått på brottslighet. Det formellt sett mest korrekta är antalet markerade brottstyper, som endast utgör en summering av de brottstyper som uppgivits begångna minst en gång. Detta i och för sig oantastliga mått är emellertid ganska avlägset från den totala brottsmassa, som utgör summan av alla brottstillfällen och som givetvis också utgör den mest intresseväckande aspekten på brottsligheten.

b. Antal brottstillfällen

Som tidigare berörts i samband med instrumentet och variabeldefinitionerna sid. 24 och 26, är undersökningens möjligheter att beräkna det verkliga antalet brottstillfällen begränsade genom att den högsta klassen för frekvensmarkering är »mer än 3». Vissa försök har dock gjorts att approximativt beräkna antalet brottstillfällen.

c. *Kriminalitetsindex* är det tredje mängd-begreppet. B-formen bygger på antalet brottstillfällen inom de gravare brottstyperna, medan A-formen dessutom tar hänsyn till bagatellerna och till brottstypernas svårhetsgrad. Den senare formen kan betraktas som undersökningens huvudvariabel och blir, vid sidan av den närmast följande redogörelsen, föremål för grundlig behandling i ett eget avsnitt (sid. 72-79). Variabelns konstruktion har redovisats sid. 25-26.

11.2.1.1 Antalet brottstypsmarkeringar

är 3 646, motsvarande 3,27 brottstyper per person. Om markeringarna inte slås ut över alla deltagarna utan endast över de 878 (92 %) som markerat något brott, erhålles medeltalet 4,3. (Det senare värdet är inte åldersvägt.) 64 pojkar har markerat mer än 10 brottstyper av 21 möjliga. Endast en pojke har så många som 20 brottstypsmarkeringar.

I hela flickmaterialet är medelvärdet 1,6 och för dem som gjort någon brottsmarkering 2,24.

Mellan bagatellförelseerna och övriga lagöverträdelser råder en väsentlig artskillnad, som motiverar separat redovisning av dessa två kategorier. Huvudparten av alla markeringar gäller bagateller. Antalet sådana är 2 214, motsvarande ett ovägt medeltal på 2,3 tvärs över hela materialet.

De gravare brottstyperna har markerats till ett antal av 1 430, motsvarande ett medelvärde på 1,4, om markerade brottstyper fördelas på samtliga deltagare. De 506 pojkar (53 %), som markerat annat än bagatellförelser, svarar var och en för 2,8 gravare brottstyper (ovägt). Av dessa värden framgår, att det för dem som begått gravare brott genomsnittligt inte är fråga om enstaka sådana utan om närmare tre brottstyper per individ. Härtill kommer att ett flertal brottstillfällen döljer sig bakom många brottstypsmarkeringar.

Bland 14-åringarna har ca 75 % gjort sig skyldiga till minst 1 och i genomsnitt 4 brottstyper av det icke bagatellartade slaget.

Av flickorna har 30 % markerat minst 1 och i genomsnitt 1,6 av de gravare brottstyperna.

På den andra sidan av skalan återfinns 72 pojkar - 7,6 % av 950 - som inte har någon markering av vare sig bagateller eller andra brott. Detta är ett lågt tal, särskilt med tanke på deltagarnas låga genomsnittsålder. Dessutom döljer sig förmodligen en del vägrare bakom de blanka frågeformulären.

En kategori för sig utgör också de 374 elever som enbart markerat bagateller. De uppgår till 39 % av hela pojkmaterialet och till 48 % av flickmaterialet.

11.2.1.2 Beräkningen av antalet brottstillfällen

måste som redan nämnts till stor del baseras på antaganden om den verkliga brottsfrekvensen bakom formulärets frekvensmarkeringar. Antalet har beräknats till 10 per deltagande elev.

En något noggrannare frekvensberäkning, som enbart utförts beträffande de 16 gravare brottstyperna i pojkmaterialet, ger för detta ett medelvärde på 2,9 tvärs över materialet (= index B sid. 26) och 5,6 inom den grupp som markerat sådana brottstyper.

På var och en av de 14-åringar som markerat någon gravare brottstyp (75 %) kommer i genomsnitt 10 sådana brottstillfällen.

11.2.1.3 Kriminalitetsindex A

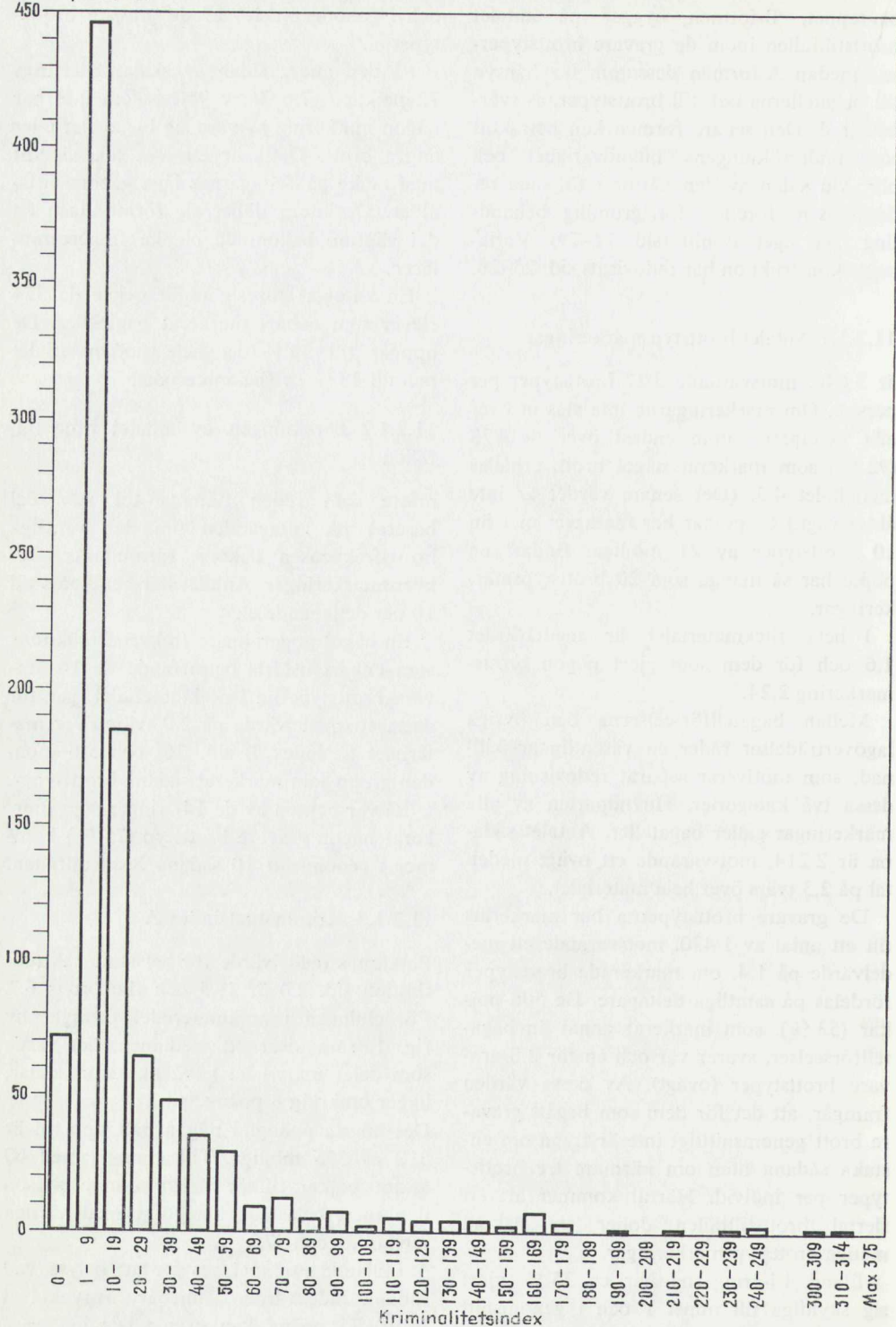
Pojkarnas medelvärde för belastning A (definition sid. 25) är 19,5 och flickornas 6,7. Fördelningen i pojkmaterialet framgår av fig. 1, som visar att medianen, det värde som delar materialet i två lika stora delar, ligger omkring 8 poäng.*

Det högsta poängtal någon nått upp till är 312 av 375 möjliga. Tillsammans med 60 andra pojkar tillhör ifrågavarande person den mest belastade kategorin med värden mellan 71 och 375.

Följande exempel ges för att belysa vad sådana indexvärden innebär uttryckta i brott. 75 poäng kan exempelvis motsvara

* Åldersfördelning sid. 73.

Antal personer

Figur 1. Fördelning av kriminalitetsindex

markering av: alla bagateller mer än tre gånger (15 poäng), en skadegörelse mer än tre gånger (15 poäng), butiksstöld mer än tre gånger (15 poäng), två mopedstölder (20 poäng) samt en bilstöld (10 poäng). Troligtvis återfinnes en betydande del av de blivande problembrottslingarna inom denna kategori, som utgör 6,4 % av materialet.

11.2.2 Förhållandet mellan registrerade lagöverträdelser och den totala brottsmassan – upptäcktsfrekvensen

a. I undersökningen

Av 1 430 markeringar av icke bagatellartade brottstyper har 41 uppgivits som kända för polisen med avseende på förövaren beträffande något brottstillfälle.

De 41 poliskända brottstyperna fördelar sig på 34 deltagare, d. v. s. på 3,6 % av materialet. Dessa 34 utgör 7 % av dem som markerat någon gravare brottstyp och därmed löpt risken att bli registrerade. Den genomsnittliga kriminalitetsnivån för denna lilla grupp är fem gånger högre än materialets genomsnitt. Risken för upptäckt av eller anmälan till polisen hänger således nära ihop med vederbörandes samlade kriminalitet. Dock förekommer det i ett fall av sex att polisregistrerade pojkar är mindre belastade än genomsnittet.

Andelen kända brottstyper utgör 2,8 % av hela antalet markeringar och 3,1 % av de markeringar, för vilka fullständig uppgift lämnats. För 119 varianter saknas uppgift om hur det förhåller sig med polisens kännedom. Då det kan förmodas, att anledningen till de utelämnade uppgifterna oftare är räds-la för att bli känd än att man redan är känd för brottet i fråga, torde det lägre värdet för de poliskända brottstyperna vara det mest korrekta (se under »Bortfall», kap 6 sid. 38–39).

Upptäcktsvärdena ligger mycket lågt. Ändå är de i överkant genom att en brottstyp räknats som känd, så snart ett enda brottstillfälle där inom kommit till polisens kännedom. Andelen kända brott av alla som blivit begångna är med säkerhet ännu

lägre. Om den kriminalpolitiska innebörden av denna låga upptäcktsfrekvens kan man ha delade meningar, beroende på hur man uppfattar den effekt, som polisingripande och påföljder kan tänkas ha på de unga.

Å ena sidan kan man tänka sig, att en mera påtaglig risk för upptäckt skulle avskräcka från en del »okynnesbrott». Avskräckningseffekten skulle förmodligen bli minst för dem som begår brott av utpräglat neurotiska orsaker, medan den mer beräknande asocialiteten i likhet med de oskyldigaste formerna troligtvis skulle hejdas något, om risken för upptäckt vore mera påtaglig. Att den nu är tämligen obetydlig kan knappast undgå att uppmärksammas av barn i de berörda åldrarna och bland dessa minska respekten för ordningsmakten och möjligen också för de lagar, som överträds med så liten risk.

Antar man å andra sidan, att den övervägande delen av den brottsliga aktiviteten är åldersbetingad och ebbar ut av sig själv utan åtgärder utifrån, kan det betraktas som en fördel, att så få barn som möjligt blir stämplade som asociala genom anmälan till eller upptäckt av polisen. Erfarenhetsmässigt kan en sådan prickning för många innebära ett första steg mot asocial identifiering och fortsatt kriminalitet. Denna mekanism är föremål för ingående studium inom Klientelundersökningen.

b. Jämförelser mellan undersökningens data och data som hämtats från Stockholmskriminalens register samt från den officiella statistiken

Som komplettering till de direkt avläsbara resultaten har jag försökt att få fram en bild av relationen mellan känd och dold brottslighet utifrån undersökningens data och officiell statistik. Sådana jämförelser kompliceras av att undersökningens uppgifter om markerade brottstyper dels avser en längre tidsperiod än den officiella statistikens kalenderår, dels att deltagarna på grund av olikhet i ålder haft olika lång riskperiod. Statistikens brottstyper överens-

stämmer heller inte helt med undersökningens. Beräkningarna kan av dessa skäl endast utföras via vissa hjälphypoteser och måste betraktas som synnerligen approximativa. Även sådana uppskattningar kan dock ha visst intresse inom ett område, där kunskapsmaterialet ännu är obetydligt, och där man inte kan ställa fordringar på exakthet.

Den uppgift, som till sin struktur bäst överensstämmer med undersökningens, gäller antalet pojkar, för vilka akt är upplagd i kriminalpolisens register. Vissa skiljaktigheter måste dock noteras. För det första förekommer fler brottstyper i akterna än i undersökningen. Vad som skiljer är dock i stort sett endast de mer sällsynta brotten, varför denna avvikelse troligtvis inte spelar någon större roll. För det andra föranleder polisanmälan inte alltid aktuppläggning. Vid synnerligen bagatellartade brott händer det ibland, att man avvaktar den vidare utvecklingen. Det har ställt sig mycket svårt att erhålla uppgifter om hur vanligt det är med interimistiska anteckningar i avdelningens kortregister i stället för aktuppläggning. Mitt intryck är, att förfarandet är ovanligt. Om några fall ändå skulle ha tappats bort i kortregistret, uppväges dessa av att akterna förutom barn som är bosatta i Stockholm också omfattar utsocknes som gjort sig skyldiga till lagöverträdelser i Stockholm. En allvarligare invändning är, att uppgifterna om antalet akter för barn i åldern 9-14 år hänför sig till februari 1963. Uppgifterna avser således de rätta åldrarna men inte samma årskullar som undersökningen. Om en viss stegring i brottsaktivitet eller upptäcktsfrekvens ägt rum under de tre mellanliggande åren, kommer värdena för aktinnehav att ligga något i överkant, jämfört med årsskiftet 1959/60, då undersökningen utfördes.

1 116 pojkar i de aktuella åldrarna hade akt i kriminalpolisens register. Med alla tidigare reservationer beträffande populationens och urvalets avvikelser från den totala Stockholms-populationen, (sid. 32 och 33) omfattar urvalet 2,44 % av samtliga pojkar i Stockholm.* 2,44 % av 1 116 akter motsvarar 27 akter. I undersökningen upp-

ger sig 34 pojkar, motsvarande 3,6 %, vara kända av polisen. Undersökningsvärdet ligger således något högt, vilket kan bero på en överrepresentation av 13- och 14-åringar, som har en högre upptäcktsfrekvens än övriga åldrar.

Följande uppskattning baseras på hårda manipulationer av givna data. Jämförelsematerial är uppgifter, som erhållits från Statistiska centralbyrån över antalet personer under 15 år, vilka under 1961 begått brott mot strafflagen. Det rör sig således om Stockholms stads bidrag till tabell 15 i Brottsligheten 1961. Detta år är det första, då de icke straffmyndiga redovisades med avseende på de begångna brotten art.

806 9-14 åringar hade under 1961 anmälts för brott, som i stort sett motsvarade undersökningens icke bagatellartade brottstyper.¹ För att kunna jämföra undersökningens värden härmed, har det totala antalet markeringar fördelats på det genomsnittliga antal år, varunder brotten ifråga kommit till.

Tabell 16. Ej bagatellartade brottstyper — åldersfördelning av medeltal

Ålder	Medelvärde
9	0,6
10	0,8
11	1,2
12	1,3
13	2,4
14	2,9

Med utgångspunkt från värdena i tab. 16 blir genomsnittliga riskperioden för varje brottstypsmarkering 2,3 år. Divideras antalet markeringar härmed, erhålles 616 brottstypsmarkeringar, vilka således skulle motsvara 950 9-14-åringa pojkars årsvärde för brottstyper som de gjort sig skyldiga till minst en gång. Om man på nytt förutsätter, att förhållandet är likartat bland alla pojkar

* Antalet för samtliga skolbarn i Stockholm, dividerat med 2 för att få uppdelning på pojkar och flickor. Här avses således inte endast vad som tidigare betecknats som målpopulation utan denna utökad med individerna i tabell 3, sid. 32.

¹ Primärdata till Brottsligheten 1961, Statistiska centralbyrån, Stockholm 1962.

i Stockholm, skulle dessa under ett år göra sig skyldiga till 25 246 brottstyper.* Av dessa skulle de 806 officiella registreringarna utgöra 3,2 %, vilket rimmar väl med undersökningens medelvärde på 2,8 %. Bland de 806 återkommer nämligen vissa personer mer än en gång.

En enklare beräkning utgår från förhållandet att eleverna markerat 1 brottstyp per år (se 11.3.5 sid. 83). Årsumman för antalet begångna brottstyper skulle då bli 38 813, varav de 806 registreringarna utgör 2,1 %.

Det är i detta sammanhang inte fråga om att finna någon absolut överensstämmelse. Jag har arbetat med grova närmevärden i flera led med åtföljande risker för förstoring av eventuella felaktigheter. De anställda jämförelserna syftar i första hand till att utröna, om det föreligger en överensstämmelse, som talar för uppgifternas tillförlitlighet i stort. De närmast föregående beräkningarna bygger på antalet markerade brottstyper och utmynnar i en jämförelse av andelen poliskända brott i undersökningen och i Stockholm. Då överensstämmelsen mellan dessa andelar under givna premisser får betraktas som tillfredsställande, kan den också i viss mån tas som intäkt för att såväl brottstypsmarkeringarna som uppgifterna om polisens kännedom är tämligen pålitliga. Om uppgifterna på dessa centrala punkter är någotsånär riktiga, finns knappast någon anledning att vänta, att så inte skulle vara fallet även i fråga om övriga uppgifter.

11.2.3 Hemmets kännedom om begångna brott med avseende på eleven som den skyldige

Med dold brottslighet brukar man endast avse de lagöverträdelser och i vissa sammanhang de lagöverträdare, som är okända för det officiella rättsmaskineriet. När det gäller barn under 15 år är det ännu i första hand föräldrarna som representerar den rättsvårdande auktoriteten. Det har därför förefallit logiskt att i detta avsnitt också behandla den utsträckning, vari markerade

brottstyper kommit till hemmens kännedom. Denna sida av problemet ägnas dock mindre uppmärksamhet och utrymme än polisens kännedom om begångna brott.

Också när det gäller hemmets kännedom har deltagarna i viss utsträckning underlåtit att fylla i formuläret, dock i något mindre omfattning än beträffande polisens kännedom, vilket framgår av det procentuella bortfallet enligt tabell 13 sid. 39.

Om bagatellerna tages med i bilden, är 17,6 % av alla markerade brottstyper kända i hemmet med avseende på eleven som den skyldige till minst ett brottstillfälle. Huvudparten härav är bagatellförseelser. 20 % av dessa är kända i hemmet men endast 7,1 % av de gravare brottstyperna; motsvarande tal för polisens kännedom är 2,8 %.

Man måste således dra den slutsatsen, att den allra största delen av hithörande brott är helt utom räckhåll för ogillande och försök till tillrättaförande åtgärder från de vuxnas sida. I mer än hälften av de fall, där någon brottstyp markerats – 478 av 878 – har hemmet till yttermera visso ingen kännedom om något enda brottstillfälle. Ändå, eller kanske just därför ebbat den största delen av brottsligheten ut efter 15-årsåldern – i varje fall den kända.

11.2.4 Brottstyper och brottskategorier – förekomst i materialet, fördelning på elevkategorier samt differenser med avseende på hemmets och polisens kännedom i skuldfrågan

11.2.4.a Brottstypernas förekomst i materialet och inbördes rangordning

Brottstypernas antal och inbördes rangordning enligt hypotes och resultat framgår av tabell 17. Tabellen anger också respektive brottstypers procentuella andel av alla brottsstypsmarkeringar, samt hur många procent av deltagarna som markerat de olika varianterna. Bagatellerna redovisas dels var för sig, dels som en kategori.

* Motsvarande ca 50 000 brottstillfällen, om man räknar med två tillfällen per markerad brottstyp.

Tabell 17. Brottsstypernas absoluta och procentuella förekomst, andelen av alla markeringar samt rangordning enligt hypotes och utfall

Markerade brottstyper	Antal mar- keringar = antal elever som marke- rat brottstypen	% elever som marke- rat brottstypen	Brottsstyper- nas andel av alla mar- keringar i %	Rangordning	
				Enl. hyp.	Enl. resultat
Pallning	794	83,6	21,3		1
Lamp- el. fönsterkrossning	378	47,8	12,4		2
Plankning	454	39,8	9,7		3
Snatteri i hemmet	335	35,3	9,7		4
Vårdslös hantering av eld	253	26,6	7,4		5
Ovanstående bagatellföreelser		89	60,5	1	1
Stöld av delar från cykel el. motorfordon	201	21,2	5,7	6	3
Butiksstöld	333	35,1	8,7	2	2
Vinds-, källar- el. barackinbrott	159	16,7	4,5	8	4
Åktur i egenskap av passagerare i eller på fordon, som veterligen el. enl. misstanke var stulet	151	15,9	4,2	3	5
Åverkan på parksoffor el. telefonhytter	117	12,3	3,3	5	6
Cykelstöld	96	10,1	2,7	9	7,5
Slakt av cykel eller motorfordon	95	10,0	2,5	11	7,5
Åverkan på motorfordon	60	6,3	1,8	10	9
Automat-, kiosk-, affärs- eller lägenhetsinbrott	54	5,7	1,4	12	10,5
Häleri (moped)	55	4,7	1,4	7	10,5
Moped- el. mc-stöld	45	4,7	1,3	4	12
Våld eller hot mot person	28	2,9	0,8	13	13
Bilstöld	13	1,4	0,3	14	14
Väskryckning	10	1,1	0,3	16	15
Försäkringsbedrägeri	9	0,9	0,3	17	16
Bank- el. postbedrägeri	6	0,6	0,2	15	17

Den följande genomgången bygger på tabellens procenttal för förekomst. En del brottstyper förekommer i så liten utsträckning, att resultaten på dessa punkter bör tolkas med särskild försiktighet. I grova drag överensstämmer utfallet med den förväntade rangordningen mellan brottstyperna, dock med några undantag, som anges i det följande.

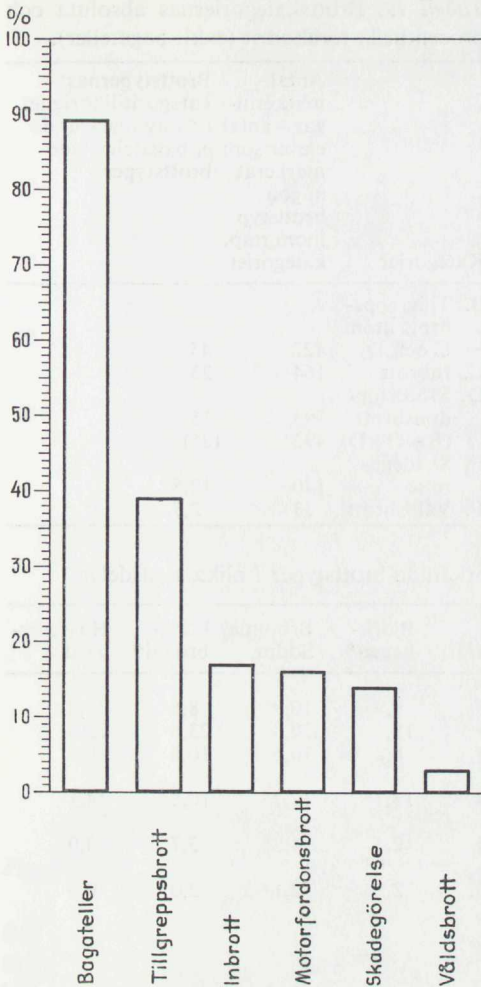
Bagatellföreelserna utgör tillsammans en starkt avgränsad grupp med avsevärt högre frekvens än övriga brottstyper. Sålunda har 89 % gjort sig skyldiga till någon bagatell, och dessa bagateller utgör 60 % av alla markerade brottstyper.

Om bagatellerna som grupp ges första platsen i rangordningen, följer *butiksstöld* som tvåa. Mer än var tredje elev har begått sådan stöld. Inför dessa siffror kan man

knappast undgå att undra över frestelsestryckets betydelse, som detta utövas av det nästan utmanande lättillgängliga överflödet i snabbköpsaffärer och varuhus.

Som tredje brottstyp följer ännu ett tillgreppsbrott, nämligen *stöld av delar från cykel eller motorfordon*. Enligt hypotesen var denna brottstyp rankad som sexa, men har något överraskande markerats av så många som var femte deltagare.

Likaledes visade sig *vinds-, källar- och barackinbrotten* betydligt vanligare än vad man kunde vänta i fråga om ett så pass allvarligt brott. Det var förhandsrankat som åtta och placerade sig som fyra. Var sjätte elev har varit med om denna typ av inbrott, vilket är mer belysande än uppgiften att brottstypen i fråga svarar för 4,5 % av samtliga brottsmarkeringar.

Figur 2. % elever som begått brott tillhörande olika kategorier

Ungefär samma proportioner gäller för åktur i eller på fordon, som veterligen eller enligt misstanke var stulet. Denna brottstyp intar femte platsen i rangordningen, möjligen emedan eleverna av misstag också prickat in en del mopedstölder (se sid. 27-28) under denna rubrik. Med utgångspunkt från erfarenheter från Klientelundersökningen fanns dock skäl att tro, att denna brottstyp skulle vara ännu vanligare.

Först på sjätte plats kommer skadegörelse i form av åverkan på parksoffor och telefonhytter. Rangföljden överensstämmer visserligen så när som på ett steg med den antagna. Likväl är det i motsättning till en allmänt utbredd uppfattning, som sådan åverkan endast står för 3 % av markerade brottstyper. Möjligen är detta en följd av frågans snäva formulering, där »och dylikt» förmodligen inte räckt till för att även fånga in exempelvis krossning av brandskåp (sid. 24).

Cykelstölderna är fortfarande vanligare än mopedstölderna men mindre omskrivna. Dessa brott kommer på sjunde, respektive tolfte plats på listan. En på tio har någon gång stulit en cykel, medan motsvarande tal för moped är en på tjugo.

Det är något vanligare att ha köpt en stolen moped (häleri), än att själv ha stulit en sådan, vilket kommer sig av att de stulna mopeder »bränns» och byter ägare flera gånger på kort tid.

Om mopedstöld och häleri slås samman

Tabell 18. Brottskategoriernas absoluta och procentuella förekomst och inbördes rangordning enl. hypotes och utfall (inkl. bagoteller)

Kategorier	Antal markeringar = antal elever som markerat ngn brottstyp inom resp. kategorier	% elever som markerat ngn brottstyp inom resp. kategorier	Brottstypernas kategoritillhörighet i % av markerade varianter	Rangordning	
				Enl. hyp.	Enl. resultat
A. Bagoteller	846	61	89	1	1
B. Stöldbrott (utom C och D)	422	18	39	2	2
C. Inbrott	164	10	17	5	3
D. Motorfordonsbrott	193	6	16	3	4
(B + C + D)	492	34	—		
E. Skadegörelse	140	5	14	4	5
F. Våldsbrott	33	1	3	6	6

och värdet avrundas med hänsyn till det häleri, som sannolikt ingår i att »åka med på stulet fordon» (se sid. 28), står mopedbrotten – fränsett stölderna av delar – ändå bara för ca 3 % av markerade brottstyper, vilket är mindre än väntat.

Lika vanligt som mopedhäleri är *inbrott i automat, kiosk, affär eller lägenhet*, vilket markerats av drygt en på tjugo. Automater och kiosker är troligen de vanligaste objekten.

Långt ner på listan kommer *bilstölderna*, som i dessa åldrar endast begåtts av 1,4 % av eleverna och som utgör 0,3 % av markerade varianter.

Våldsbrotten förekommer ännu mera sparsamt än *bedrägerierna*, men har något

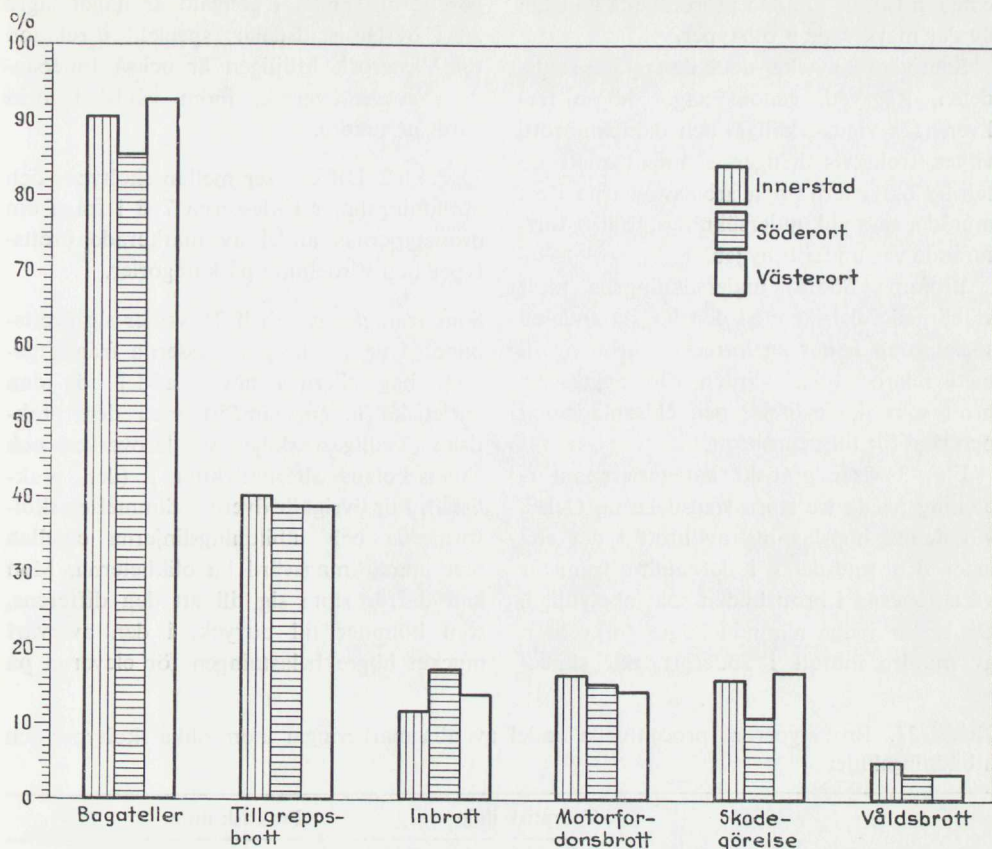
Tabell 19. Brottkategoriernas absoluta och procentuella förekomst (exkl. bagateller).

Kategorier	Antal markeringar = antal elever som markerat någon brottstyp inom resp. kategorier	Brottstypernas kategoritillhörighet i % av markerade bagatellartade brottstyper
B. Tillgreppsbrott utom C och D	422	45
C. Inbrott	164	25
D. Motorfordonsbrott	193	15
(B + C + D)	492	(85)
E. Skadegörelse	140	12,5
F. Våldsbrott	33	2,5

Tabell 20. Brottstypernas andel i % av antal markerade brottstyper i olika stadsdelar

Brottstyp	Matteus	Rågsved*	Maria	Björk- hagen*	Bromma Södra	Lång- brodal*	Hässelby- gård
1. Snatteri i hemmet	10,1	10,4	8,5	9,9	10,9	8,6	9,2
2. Pallning	20,5	19,5	20,5	18,1	20,8	23,8	25,6
3. Plankning	9,2	8,6	11,0	8,2	10,6	10,6	9,5
4. Lamp- eller fönsterkrossning	13,1	10,6	12,0	13,7	12,7	10,8	14,1
5. Åverkan på parksoffor el. telefonhytter	2,9	2,2	4,4	2,4	4,8	3,7	3,0
6. Åverkan på motorfordon	2,0	1,1	2,6	2,2	2,1	2,0	0,3
7. Åktur i egenskap av passagerare i el. på fordon, som veterligen el. enl. misstanke var stulet	5,4	3,2	5,9	5,2	3,2	3,9	2,3
8. Stöld av delar från cykel el. motorfordon	5,6	7,8	5,1	5,6	5,8	3,7	6,6
9. Slakt av cykel el. motorfordon	2,5	2,6	1,5	3,7	1,9	3,4	1,6
10. Häleri (moped)	1,6	0,7	2,6	1,5	1,6	0,7	1,3
11. Butiksstöld	8,1	10,4	8,7	9,7	6,4	9,6	8,2
12. Bank- el. postbedrägeri	0	0	0,2	0	0,3	0,7	0
13. Försäkringsbedrägeri	0	0	0,5	0,9	0,3	0,5	0
14. Cykelstöld	3,6	3,2	2,1	2,4	2,9	2,7	2,3
15. Moped- el. mc-stöld	1,4	1,3	1,3	2,6	0,5	1,2	1,0
16. Bilstöld	0,2	0,2	0	0	0,5	0,5	0,7
17. Vinds-, källar- el. barackinbrott	3,6	7,4	4,4	4,3	2,7	4,4	4,9
18. Automat-, kiosk-, affärs- el. lägenhetsinbrott	2,0	1,1	1,3	1,3	1,3	1,7	1,3
19. Våld eller hot mot person	0,9	0,6	1,3	0,6	0,8	1,0	0,7
20. Väckryckning	0,5	0,2	0,2	0,4	0,3	0,2	0,3
21. Vårdslös hantering av eld	6,8	8,9	5,9	6,7	9,8	6,2	7,2

* Inkl. teor. klassavd. i kl. 7—8.

Figur 3. Brottskategoriernas fördelning på stadsdelar

fler markeringar än dessa. De senare är så få, att de inte, såsom planerats, kan behandlas som en separat kategori. I vissa sammanhang har de i stället förts till en odifferentierad kategori för tillgreppsbrott.

Som väntat intar tillgreppsbrotten den ledande platsen bland de icke bagatellartade brotten. Däremot visade sig motorfordonsbrotten relativt sett mindre vanliga än beräknat.

Föres alla tillgreppsbrott samman till en grupp, utgör denna ungefär $\frac{1}{3}$ av samtliga markerade brottstyper. Skadegörelsen svarar endast för 5 % och våldsbrotten för 1 %. Mot bakgrund av denna fördelning kan man tycka, att våldsbrotten tilldragit sig oproportionerligt stor uppmärksamhet. Troligen baseras denna på brottstypens högre frekvens i årsklasserna närmast över dem som här undersökts samt givetvis på att våldsbrotten upprör opinionen genom sin karaktär.

Drygt hälften av deltagarnas markeringar faller inom bagatellkategorin. Genom denna dominans förryckes i någon mån relationerna beträffande övriga brott. Tabell 18 med korresponderande fig. 2 kompletteras därför med tabell 19, som anger brottens fördelning på kategorier med bagatellerna bortplockade ur bilden.

11.2.4.b Fördelning på undersökningens elevkategorier

11.2.4.b.1 Differenser mellan skolor och stadsdelar med avseende på brottstypernas och kategoriernas relativa frekvens

Tabell 20 upptar brottstyperna i den ordning, de förekommer i frågeschemat och utvisar anmärkningsvärda likheter skolorna

emellan i fråga om den procentuella andelen av där markerade brottstyper.

Som väntat avviker dock den nyaste stadsdelen, Rågsved, genom något högre frekvens för vinds-, källar- och barackinbrott, vilket troligtvis hänger samman med de talrika barackerna och arbetsvagnarna i ett område, som vid undersökningstillfället fortfarande var under utbyggnad.

Bromma Södra, undersökningens mest välbärgade distrikt med den högsta andelen socialgrupp I, har en intressant brottsprofil med relativt höga värden för aggressiva brott som skadegörelse och eldsanläggning och låga för tillgreppsbrott.

Fig. 3 visar grafiskt kategoriernas fördelning på de tre stora stadsdelarna. Också vid denna hopslagning av brott i det ena ledet och stadsdelar i det andra framstår variationerna i brottsbilden som obetydliga. De består i den nämnda högre frekvensen av mindre inbrott i Söderort, där skade-

görelsernas andel i gengäld är något lägre än i övriga stadsdelar, speciellt i relation till Västerort. Möjligen är också Innerstadens svaga övervikt inom våldskategorin värd att notera.

11.2.4.b.2 Differenser mellan skoltyper och utbildningslinjer i klasserna 7-8 i fråga om brottstypernas andel av markerade brottstyper och fördelning på kategorier.

Som framgår av tabell 21 skiljer sig brottsbilden i de två högsta klasserna främst genom bagatellernas högre andel för den teoretiska linjen, jämfört med den praktiska. Tydligast skiljer sig läroverken och enhetsskolans alternativkurs 1 (den praktiska). För övrigt är överensstämmelsen skolformerna och utbildningslinjerna emellan mer anmärkningsvärd än olikheterna. Man kan därför sluta sig till att den differens, som kommer till uttryck, i den avsevärt mycket högre belastningen för eleverna på

Tabell 21. Brottsstypernas procentuella andel av alla markeringar inom olika skoltyper och utbildningslinjer

Brottstyp	Teoretisk linje		Praktisk linje	
	Läroverk	Enh.skola alt. kurs 2	Enh.skola alt. kurs 1	Folkskola
Snatteri i hemmet	7,2	8,5	8,3	8,9
Pallning	25,4	20,9	14,6	18,4
Plankning	12,4	11,0	9,1	10,1
Lamp- eller fönsterkrossning	12,8	12,2	10,0	12,4
Vårdslös hantering av eld	5,2	5,9	6,1	3,2
Ovanstående bagatellförseelser	63,0	58,4	48,0	52,9
Åverkan på parksoffor el. telefonhytter	3,1	3,5	1,7	6,7
Åverkan på motorfordon	1,1	2,1	1,9	2,0
Stöld av delar från cykel el. motorfordon	4,4	6,1	6,4	5,6
Butiksstöld	10,4	10,1	11,3	8,2
Cykelstöld	2,1	2,1	4,4	3,2
Åktur i egenskap av passagerare i el. på fordon, som veterligen el. enl. misstanke var stulet	3,9	4,2	5,7	6,2
Häleri (moped)	2,0	0,9	1,5	2,6
Slakt av cykel el. motorfordon	2,9	3,5	3,8	2,4
Moped- el. mc-stöld	0,7	1,4	2,8	2,0
Bilstöld	0,7	0,2	0,4	0,5
Vinds-, källar- el. barackinbrott	3,2	5,6	6,6	4,2
Automat-, kiosk-, affärs- el. lägenhetsinbrott	1,7	0,7	2,5	1,4
Bank- el. postbedrägeri	0,1	0,0	0,6	0,1
Försäkringsbedrägeri	0,0	0,2	0,8	0,1
Våld eller hot mot person	0,6	0,7	0,9	1,3
Väskryckning	0,1	0,0	0,8	0,4

den praktiska linjen än på den teoretiska, till största delen ligger på det kvantitativa planet.

11.2.4.b.3 Differenser mellan yngre och äldre i fråga om markerade brottstyper och brottstypernas relativa frekvens

Som väntat är bagatellernas andel av markerade brott mera dominerande i den yngre gruppen än i den äldre (tabell 22).

I den äldre gruppen framträder i stället åtta brottstyper med högre andelar än i den yngre. Av dessa har sex anknytning till cyklar eller motorfordon. De båda andra är

Tabell 22. % elever som markerat olika brottstyper samt brottstypernas procentuella andel av alla markeringar inom respektive åldersgrupper

Brottstyper	Yngre						Äldre					
	9-åringar		10-åringar		11-åringar		12-åringar		13-åringar		14-åringar	
	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar	% av äl- ders- grup- pens mar- ke- ringar
Snatteri i hemmet	36	16	32	13	29	9	38	10	36	8	38	8
Pallning	63	29	70	28	83	26	81	22	90	21	91	19
Plankning	19	8	22	9	26	8	28	10	49	12	52	11
Lamp- el. fönster- krossn.	33	15	33	13	46	14	46	13	53	13	55	11
Vårdslös hantering av eld	19	9	27	10	26	8	32	9	23	5	31	6
Ovanstående bagatell- förseelser	80	77	90	72	91	66	95	64	95	59	95	55
Åverkan på parksof- for el. telefonhytter	14	6	7,6	3	9,4	3	11	3	13	3	15	3
Åverkan på motorfor- don	3,3	1,5	2,9	1,1	7,6	2,4	3,7	1,0	6,8	1,6	8,8	1,8
Åktur i egenskap av passagerare i el. på fordon som veterli- gen el. enl. miss- tanke var stulet	4,4	2,0	4,8	1,9	9,4	2,9	8,3	2,3	20	4,8	27	5,6
Stöld av delar från cykel el. motorfor- don	4,4	2,0	14	6	18	6	28	8	23	5	27	6
Slakt av cykel el. motorfordon	3,3	1,5	1,0	0,4	5,7	1,8	8,3	2,3	13	3,1	15	3,2
Häleri (moped)	2,2	1,0	2,9	1,1	1,9	0,6	1,8	0,5	9,4	2,2	7,7	1,6
Butiksstöld	3,3	2	24	9	30	9	32	9	41	10	48	10
Bank- el. postbedrä- geri	0	0	0	0	0,9	0,3	0	0	0,4	0,1	1,5	0,3
Försäkringsbedrägeri	0	0	1,0	0,4	0,9	0,3	0,9	0,3	0,4	0,1	1,9	0,4
Cykelstöld	4,4	2,0	3,8	1,5	3,8	1,2	12	3,3	12	2,8	15	3,0
Moped- el. mc-stöld	0	0	0	0	1,9	0,6	1,8	0,5	5,8	1,4	9,2	1,9
Bilstöld	0	0	0	0	0,9	0,3	0	0	1,1	0,3	3,5	0,7
Vinds-, källar- el. barackinbrott	8,7	4	5,7	2	10	3	18	5	17	4	25	5
Automat-, kiosk-, affärs- el. lägen- hetsinbrott	1,1	0,5	1,9	0,7	6,6	2,1	4,6	1,3	5,8	1,4	7,7	1,6
Våld eller hot mot person	2,2	1,0	1,0	0,4	0,9	0,3	1,8	0,5	4,0	0,9	4,2	0,9
Väskryckning	1,1	0,5	0	0	0,9	0,3	0	0	0,7	0,2	2,7	0,6

inbrottsvarianterna. Det är på sin plats att påminna om att värdena endast gäller förekomst av en viss brottstyp utan hänsyn till hur många gånger den blivit utförd. Det är således fullt tänkbart, att antalet brottstillfällena av bagatellkaraktär ökar i den äldre gruppen jämsides med att andelen för motsvarande brottstyper sjunker. Enligt tabell 38 sid. 79 är detta också i viss utsträckning fallet.

Att döma av tabell 22 skulle gränsen mellan den bagatelldominerade perioden och den, då övriga brott tydligt börjar visa stigande frekvens, ligga mellan 10 och 11 år. Redan i 11-årsåldern utgöres 35 % av markerade brott av gravare brottstyper.

Beträffande butiksstöld går dock den skarpaste åldersgränsen mellan 9 och 10 år. Bland 9-åringarna utgör nämligen denna brottstyp endast 1,5 %, medan andelen för alla andra åldrar ligger omkring 10 %. Det är inte sannolikt, att denna differens skulle ha uppstått av en tillfällighet.

11.2.4.b.4 Differens mellan undersökningens yngre och äldre grupp i fråga om markerade brottstypers kategoritillhörighet

De vanligaste kategorierna för undersökningens yngre grupp är bagateller, andra tillgrepp än inbrott och motorfordonsbrott, samt skadegörelse, i nu nämnd ordning. I den äldre gruppen placeras sig däremot inbrottskategorin före skadegörelserna. Bagatellerna och skadegörelsen utgör vidare högre andelar av de yngres markerade brottstyper än av de äldres. I motsats till antagandet är detta däremot inte fallet beträffande andra tillgreppsbrott än inbrott och motorfordonsbrott, som således svarar för en större del av de äldres markeringar än av de yngres.

11.2.4.b.5 Differenser mellan pojkar och flickor i fråga om brottstypernas relativa frekvens och procentuella förekomst i respektive material

För samtliga brottstyper gäller, att de markerats av en avsevärt lägre procent i flick- än i pojkmaterialet. I flickmaterialet har

endast 30 % markerat någon gravare brottstyp mot 53 % i pojkmaterialet.

Rangordningen mellan brottstyperna visar en överensstämmelse, som tyder på att differensen mellan materialen till stor del är kvantitativ.

Inom ramen för undersökningens »manliga» uppsättning av brott framträder dock vissa olikheter i fråga om den brottsliga aktivitetens inriktning. För fyra brottstyper skiljer sig rangnumret i pojk- och flickrankningen tre steg eller mer enligt tabell 23 nedan – i riktning mot högre värden för pojkarna.

Tabellens sista brottstyp har markerats av mindre än 1 % av flickorna. Även i övriga fall baseras rangföljden på mycket få markeringar och bör tolkas med försiktighet.

Enligt hypotesen skulle pojkar och flickor snatta i hemmet i ungefär samma omfattning. Visserligen svarar denna brottstyp för en högre andel av flickornas markeringar än av pojkarnas, men trots detta har den prickats för av betydligt fler bland pojkarna än bland flickorna.

Fast bara 75 %* av flickorna mot 89 % av pojkarna har någon markering bland bagatellerna, utgör dessa en större andel av flickornas samtliga markeringar, nämligen 73 %, medan motsvarande andel för pojkarna är 60 %. På liknande sätt förhåller det sig med butiksstöld, som prickats för av

Tabell 23. Rangordningsdifferenser mellan pojkar och flickor beträffande brottstyper med mer än tre stegs rangskillnad

Brottstyp	Differenser i rang Pojkar/Flickor
Åverkan på parksoffor eller telefonhytter	3
Automat-, kiosk-, affärs- eller lägenhetsinbrott	4
Våld eller hot mot person i förening med tillägnelse-upsåt	5
Stöld av delar från cykel eller motorfordon	8,5

* 48 % av flickorna har enbart markerat bagateller mot 39 % i pojkmaterialet.

ungefär en flicka på fem och av en pojke på tre. Likväl svarar butiksstölderna för 12,4 % av alla markeringar i flickmaterialet mot 8,7 % i pojkguppen. I gengäld visar alla andra brottstyper utanför bagatellernas led högre relativ frekvens för pojkarna än för flickorna. Flickornas brottslighet är så koncentrerad till bagateller och butiksstölder – 85 % – att mycket spelrum inte återstår för övriga brott.

11.2.4.c.1 Differenser mellan de icke bagatellartade brottstyperna i fråga om polisens kännedom – i undersökningen

Beräkningarna utgår från en fördelning av 34 elevs 41 poliskända markeringar på 16 brottstyper. Härav följer, att tillfälligheterna fått stort spelrum. Såväl antalet deltagare som är kända hos polisen för respektive brott som procenttalen för den omfattning, vari olika brottstyper kommit till polisens kännedom, bör således tolkas försiktigt. I enlighet med resonemang under »Bortfall» sid. 38 samt sid. 59 utgår de senare värdena från samtliga markeringar utan avdrag för sådana, där uppgift om polisens kännedom utelämnats.

Fördelningen överensstämmer endast på en punkt med den förväntade rangordningen för poliskännedom, nämligen moped- och mc-stöld, som antogs vara det brott, som oftare än andra blir föremål för upptäckt. Enligt utfallet intar denna brottstyp andra platsen, baserad på sju fall av poliskännedom av 45 markerade (tabell 24).

11.2.4.c.2 Jämförelse mellan undersökningens och den officiella statistikens data för uppklarade brott

Ett utdrag ur de tidigare nämnda officiella uppgifterna över icke straffmyndiga i Stockholm, vilka begått lagstridig gärning, visar hur många pojkar och flickor, som blivit kända med avseende på de lagrum, som kommer undersökningens brottstyper närmast i betydelse. Dessa värden, liksom de värden i tabell 24, som anger hur många

Tabell 24. Antal och andel uppklarade brottstyper i undersökningen.

Brottstyp	Antal uppklarade brottstyper	Uppklaringsprocent
Post- el. bankbedrägeri	1	16,7
Moped- el. mc-stöld	7	15,5
Väskryckning	1	10,0
Bilstöld	1	7,7
Automat-, kiosk-, affärs- el. lägenhetsinbrott	4	7,4
Åktur i egenskap av passagerare i el. på fordon, som veterligen el. enl. misstanke var stulet	7	4,6
Åverkan på motorfordon	3	4,4
Slakt av motorfordon el. cykel	4	4,2
Cykelstöld	2	2,1
Vinds-, källar-, barackinbrott	3	1,9
Åverkan på parksoffor el. telefonhytter	2	1,7
Butiksstöld	4	1,2
Stöld av delar från cykel el. motorfordon	2	1,0
Häleri (moped)	0	0
Försäkringsbedrägeri	0	0
Våld eller hot mot person	0	0
Σ	41	M 2,6

undersökningspersoner som är poliskända för respektive brottstyper, har rangordnats och jämföres i tabell 25.

Mot bakgrund av tidigare förbehåll med avseende på de höga slumpvariationerna för värden avseende variabeln poliskännedom, förefaller differenserna mellan statistikens och undersökningens rangnummer överraskande obetydliga. Denna jämförelse med officiella statistiska uppgifter skulle således erbjuda ytterligare ett tecken på att undersökningens uppgifter om poliskännedom är värda större tilltro än vad det ringa antalet observationer ger anledning att vänta.

På samma sätt som för det totala antalet brottstypsmarkeringar kan man vidare beräkna det årliga markeringsunderlaget för de brottstyper, som ingår i tabell 24 med avseende på hela Stockholms-populationen,

Tabell 25. Utdrag ur Stockholms stads bidrag till tab. 15 i Brottsligheten 1961 över icke straffmyndiga personer, som begått lagstridig gärning, fördelade efter gärningens art och ålder vid tiden för gärningen samt rangnr enligt denna källa och enligt undersökningen med avseende på polisens kännedom (gäller absoluta värden)

Lagstridig gärning	9—11 år	11—12 år	13—14 år	Summa	Rang-nr	Rangnr för motsv. brotts- typ i u.s.
Tillgrepp av moped	9	49	134	192	1	1
Tillgrepp av annat än cykel och motorfordon	14	59	110	183	2	3
Inbrottsstöld	11	44	125	180	3	2
Skadegörelse	6	30	60	96	4	4
Tillgrepp av bil	2	3	70	75	5	6,5
Tillgrepp av cykel	6	9	23	38	6	5
Tillgrepp av mc*	0	4	12	16	—	—
Misshandel*	2	1	8	11	—	—
Häleri	0	1	10	11	7	8
Bedrägeri och bedrägligt beteende	0	0	4	4	8	6
Summa	50	200	556	806		

* Har ej rangordnats, då motsvarande brott ej kunnat brytas ut ur undersökningens brottstyper.

att ställas i relation till Stockholmsvärdena för upplklarade brottstyper (tabell 25). Relationstalen kan därefter jämföras med motsvarande undersökningsvärden i tabell 24. Dessa operationer, vars resultat återfinns i tabell 26, syftar till att studera, inte bara om undersökningens rangordning av brottstyperna med avseende på det absoluta antalet upplklarade brottstyper ansluter sig något så när till officiella data, utan också variationer i relativ upplklaringsfrekvens brottstyperna emellan.

Dessa frekvenser motsvarar upptäcktsrisiken för olika brottsliga aktiviteter och ger anvisning om den mängd brott, som döljer sig bakom upptäcktsstatistiken, det s. k. mörktalet. Upplklaringsfrekvensen ger också en fingervisning om vilka brottstyper, som allmänheten reagerar starkast mot, åtminstone av anmälningarna att döma. I viss mån avspeglar den också vilka brott, som i första hand är föremål för ordningsmaktens uppmärksamhet. Betydelsen av de båda senare faktorerna går dock inte att skilja åt.

Den högsta upplklaringsfrekvensen i Stockholmsmaterialet har bilstölderna med 33 %. Därefter följer mopedstölderna. Procenttalen under 1. i tabell 26 innebär, att ungefär 8 mopedtjuvar av hundra under ett år blir upptäckta för minst en mopedstöld

(utgår man enbart från undersökningsresultatet skulle siffran vara 15; den torde dock vara något för hög). Liksom det går många mopedtjuvar på varje känd sådan, kan man anta, att varje känd mopedtjuv gjort sig skyldig till flera stölder än dem för vilka han kommer till polisens kännedom. Om den senare relationen sättes till 2: 1, skulle detta betyda, att minst 96 mopedstölder av 100 avlöper lyckligt ur förövarens synpunkt.

Av de övriga brott, som kunnat bli föremål för jämförelse, tilldrar sig inbrotten den största uppmärksamheten från polis och allmänhet, följda av skadegörelse och cykelstöld. Först därefter kommer tillgrepp av annat än cyklar och motorfordon, med andra ord alla butiksstölder. Räkna man även här med två brottställen bakom varje upptäckt brott, innebär 1,9 % under 1 i tabell 26, att knappt ett brott på hundra kommer till polisens kännedom. Enligt undersökningsresultatet skulle det röra sig om ett ännu lägre tal, 0,6. Detta var dock innan handelns aktionsgrupp mot butiksstölder beslöt att undantagslöst polisanmäla snattare.

Det känns angeläget att poängtera, att alla jämförelser med data för hela Stockholm, med undantag för tabell 25, bygger

Tabell 26. Jämförelse mellan upptäcktfrekvens för olika brottstyper enligt den officiella statistiken och undersökningens data

Brottstyper	Uppklarade brottstyper					
	1. enligt Statistiska Centralbyråns uppgifter för Stockholm			2. i undersökningen		
	antal	i % av det beräknade totalvärdet för resp. brottstyper i stockholmspopulationen	Rang nr	antal	i % av antal markeringar av resp. brottstyper	Rang nr
Tillgrepp av bil	75	33,3	1	1	7,7	2
Moped- och mc-stöld	208	8,4	2	11	15,5	1
Inbrottsstöld	180	4,2	3	7	3,3	4
Skadegörelse	96	3,3	4	5	2,8	5
Tillgrepp av cykel	38	2,2	5	2	2,1	6
Tillgrepp av annat än cykel och motorfordon	183	1,9	6	6	1,2	7
Bedrägeri	4	1,5	7	1	6,7	3
Häleri	11	1,1	8	0	0	8

på två premisser. Den första av dessa är att undersökningens uppgifter om markerade brottstyper är korrekta, den andra, att dessa utgör 2,44 % av ett års markeringsunderlag i Stockholm (urvalets relation till hela Stockholmspopulationen). Med utgångspunkt från att de utgör 2,44 % har undersökningens värden multiplicerats upp till ett konstruerat totalvärde för Stockholm.

11.2.4.c.3 Differenser beträffande polisens kännedom i skuldfrågan för olika brottstyper

Redovisningen av de uppklarade brottstypernas kategoritillhörighet kan tjäna som sammanfattning av de båda närmast föregående avsnitten. Man lägger åter märke till den både absoluta och relativa övervikten för motorfordonsbrotten, som i detta sammanhang även inbegriper provkörning eller passageraråkning med fordon, som någon annan stulit.

Fördelningen avviker från den förväntade beträffande tillgreppsbroten. Dessa antogs belägga tredje platsen i fråga om upptäcktsrisk men ligger i stället sist med avsevärt lägre andel av kända brott än för övriga kategorier. Att våldsbrotten drar till sig uppmärksamhet och genom sin ka-

raktär oftare påkallar anmälan än många småstöldar är helt förklarligt. Mera överraskande är det då, att även brott av skadegörelsetyp uppvisar högre upptäcktsfrekvens än tillgreppsbroten. Förklaringen är möjligen den, att vandalisering är en utpräglad gruppforeteelse, och att den som sådan drar till sig mer uppmärksamhet än enskilda stöldar i exempelvis i snabbköp och varuhus.

11.2.4.d Differenser för olika brottstyper beträffande hemmets kännedom i skuldfrågan

Fyra av bagatellerna har placerat sig så högt i rangordningen, att de i viss mån bildar en egen kategori även beträffande andelen i hemmet kända brottstyper, som här håller sig över 20 %, medan denna andel som tidigare nämnts ligger på 7 % för de gravare brottstyperna. Till denna skillnad kan man tänka sig tre förklaringar. De fyra bagatellföreseelserna är snatteri i hemmet, eldsanläggning, lamp- och fönsterkrossning samt pallning.

Enligt det allmänna rättsmedvetandet fördöms inte de föreseelser, som här betecknats som bagateller, lika hårt som övriga brottstyper. De betraktas som bus och pojkstreck och behandlas ofta med

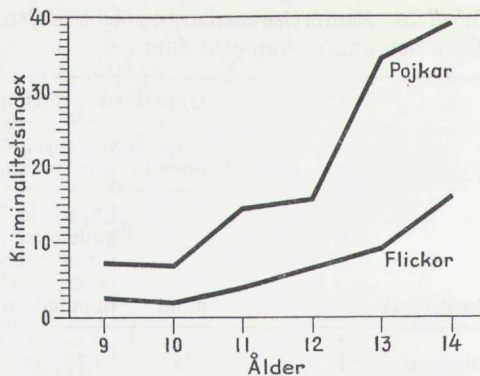
Tabell 27. Antal och andel uppklarade brottstyper inom olika brottskategorier

Brottskategori	Antal uppklarade brottstyper inom kategorin		Uppklarade brottstyper i % av markeringar inom kategorin	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Motorfordonsbrott	21	0	5,2	0
Inbrott	7	1	3,3	2,4
Skadegörelse	1	0	2,9	0
Våldsbrott	5	1	2,6	10,0
Tillgreppsbrott (inkl. bedrägeri)	7	3	1,4	1,9
	Σ 41	Σ 5	M 2,6	M 1,6

visst overseende, bl. a. därför att flertalet föräldrar en gång själva gjort sig skyldiga till liknande försyndelser. I medvetande härom är barnen inte fullt så angelägna om att hemlighålla bagatellerna som de brott, som uppväcker starkare reaktioner.

En kraftigt bidragande orsak till att minst var femte bagatell är känd i hemmet är att denna typ av brott, i ett fall genom sin definition, men också för övrigt i stor utsträckning är förlagd till själva hemmet eller till dess grannskap. Möjligheterna för direkt upptäckt från föräldrarnas sida eller kännedom via grannars rapporter och klagomål blir härigenom betydligt större än när det gäller brott, som förlägges utanför hemmets och det närmaste grannskapets uppsiktsradie. Den bagatell, som utgör undantaget från regeln och som kommer först på trettonde plats, är också plankningen, som inte kan bedrivas direkt vid hemmets knutar.

Om grannskapsmodellen för upptäckt kan tillämpas beträffande åktur på stulet fordon, som kilat in sig bland bagatellerna i toppen av ranglistan, är mera tveksamt. Snarare kommer här den tredje förklaringsgrunden in i bilden. Vid ju fler tillfällen en brottstyp blivit begången, desto större är möjligheten att något tillfälle skall ha kommit till hemmets kännedom, vilket är tillräckligt för att brottstypen

Figur 4. Kriminalitetsindex - åldersfördelning

som sådan skall klassificeras som känd (sid. 26-27).

Närmast efter bagatellerna följer motorfordonsbrotten. Förhållandet är således det samma som i fråga om polisens relativa kännedom, där motorfordonsbrotten intar första platsen. Tredje platsen intas av andra tillgreppsbrott.

11.3 Differenser mellan olika elevkategorier

11.3.1 Kriminalitetsindex

Variabeln är en kombination av antalet markerade brottstyper samt frekvens och svårhetsgrad för var och en av dessa enligt regler, som redovisats sid. 25.

Belastningen för materialet i dess helhet har redovisats sid. 57-59.

11.3.1.1 Differenser mellan sex åldersgrupper

Antagande. Kriminaliteten ökar med stigande ålder. I den berörda åldersgruppen inträffar den största absoluta och relativa kriminalitetsökningen i 12-13-årsåldern.

Resultat. Differenserna är signifikativa på 0,1 %-nivån. Spridningen kring medelvärdet är måttlig. Relativt sett är den högst i de fyra lägre åldrarna. De klassmedelvärden som tillsammans bildar åldersmedelvärden

Tabell 28. Kriminalitetsindex - åldersfördelning

Ålder	Medelvärde
9	7,7
10	7,7
11	15,6
12	16,2
13	30,4
14	39,2

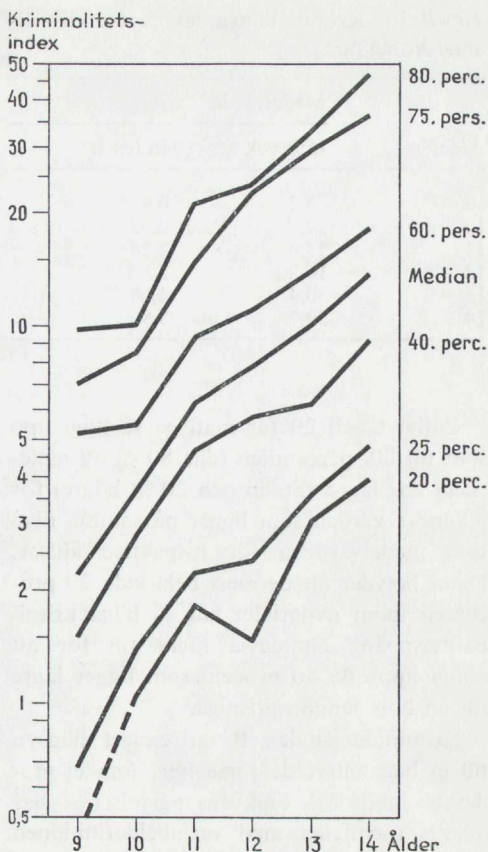
bygger här på individuella värden med stark inbördes variation.

I enlighet med antagandet ökar kriminalitetsindex kraftigt med stigande ålder. Ökningen är så stark, att det inte endast är fråga om en tendens utan om stora och klart säkerställda differenser mellan flertalet åldersgrupper. De största relativa ökningarna inträffar dels mellan 10 och 11 år, dels mellan 12 och 13 år med en antydning till tvåårsplatåer däremellan. Den senare ökningen, mellan 12- och 13-åringar, som inträffar i klass 7, är absolut sett den största. Den innebär att medelbelastningen stiger från 16,2 till 30,4 poäng.

I början av åttonde skolårets vårtermin motsvarar pojknas genomsnittliga brottspoäng t.ex. att alla bagateller begåtts mer än tre gånger (15 poäng), att butiksstöld också blivit begången mer än tre gånger (15 poäng), samt att en moped stulits (10 poäng). Poängen har då spridits ut även över dem som inga brott markerat.

Tredjeklassarnas poäng svarar däremot »bara» mot exempelvis två bagateller, begångna 2-3 gånger (4 poäng) samt en butiksstöld (5 poäng). Differensen kan också uttryckas så att kriminalitetsindex ökar drygt 4 gånger från klass 3 till klass 8. Den relativa ökningen framgår klart av den logaritmiska åldersfördelningen av kriminalitetsindex, fig. 5.

Fördelningarna för kriminalitetsindex för materialet i dess helhet och för respektive åldersgrupper är starkt sneda. Betydligt fler har placerat sig på de lägre värdena än på de högre. I sådana fall blir medel-

Figur 5. Kriminalitetsindex - logaritmiska åldersfördelningar

värdena missvisande höga. Åldersklassernas medelvärden i tab. 28 kompletteras därför med en tabell över fördelningen inom varje årsklass med angivande av de värden som delar åldrarna vid 20. 40. 50. (medianen) 60. och 80. percentilerna (tab. 29).

Tabell 29. Kriminalitetsindex - åldersfördelning

Ålder	P ₂₀	P ₄₀	P ₅₀	P ₆₀	P ₈₀
9	0,4	1,5	2,2	3,2	9,8
10	1,0	2,8	3,6	5,5	10,1
11	1,8	4,7	6,3	9,4	21,1
12	1,5	5,7	7,8	11,1	23,7
13	3,0	6,3	10,1	14,2	33,3
14	3,9	9,2	13,7	18,1	46,8

Tabell 30. Kriminalitetsindex A och B - åldersfördelning

Ålder	Medelvärde	
	Index A	Index B
9	7,7	0,96
10	7,7	0,95
11	15,6	2,24
12	16,2	2,86
13	30,4	4,68
14	39,2	5,86

Enligt tabell 29 får man gå så högt upp som till 80. percentilen (där 80 % av materialet har lägre värden och 20 % högre) för att möta värden som ligger på samma nivå som medelvärdena för respektive åldrar. Detta betyder att de mest belastade 20 procenten inom materialet har så höga kriminalitetspoäng att dessa räckt till för att »höja upp» de 80 procent som ligger lägre till en hög genomsnittsnivå.

Kriminalitetsindex B tar endast hänsyn till ej bagatellartade förseelser, som ej graderats inbördes. Frekvensangivelserna har tolkats i enlighet med variabeldefinitionen sid. 26.

Ovanstående tabell 30 visar parallelliteten i belastningsökningen beräknad enligt de olika principerna.

Sambandet mellan de båda indexserierna är utomordentligt starkt, med en korrelationskoefficient på 0,96. Att detta samband erhållits, trots att den ena principen i hög grad bygger på brottstypernas svårhetsgrad och den andra uteslutande på brottsfrekvensen, tyder på att även dessa aspekter på den brottsliga aktiviteten är nära förbundna med varandra. Tillsammans med det förhållandet att stadsdelarna skiljer sig ganska obetydligt beträffande antal brottstyper (tabell 41 sid. 80) och aktuell brottslighet (tabell 49 sid. 85), bestyrkes därmed antagandet att brottslighetens olika sidor följs nära åt.

En ansevärd del av den tydliga ökningen i de två högsta klasserna utgöres av de något svårare brotten inom den grava kategorin (tabell 38 sid. 79).

11.3.1.2 Differens mellan pojkar och flickor

Antagande. Flickornas kriminalitet är mindre omfattande än pojkarnas.

Resultat. Differensen är signifikant på 0,1 %-nivån.

Inom de brottstyper, som undersökningen gäller, är pojkarnas belastning tre gånger så hög som flickornas med 19,5 poäng mot 6,7.

Relationen mellan antalet flickor och pojkar, som har akt hos polisen är 1:11 och motsvarande relation för polisanmälan under 1961 för brott, som liknar undersökningens, 1:20. Även med tanke på att en större del av flickornas belastningspoäng än av pojkarnas härrör från bagatellförseelser, visar disproportionen mellan 1 : 3 å ena sidan och de senare relationstalen å den andra, att en betydligt högre andel av flickornas icke bagatellartade brott än av pojkarnas tillhör den dolda brottsligheten.

Två förklaringar anmäler sig lätt till detta förhållande, nämligen att flickornas brott är lindrigare än pojkarnas, samt att allmänheten är mera benägen att låta nåd gå före rätt när det gäller flickor. Däremot tycks det inte förhålla sig så, att flickorna begår sina brott ensamma i större utsträckning än pojkarna, vilket eljest vore en tänkbar

Tabell 31. Kriminalitetsindex - könsdifferens

Kön	Medelvärde
pojkar	19,5
flickor	6,7

bidragande orsak till den lägre upptäcktsfrekvensen.

11.3.1.3 Differenser mellan skoltyper och utbildningslinjer

Antaganden.

a) Ju högre krav på teoretisk begåvning som är förknippade med en skoltyp eller en utbildningslinje, desto lägre är den genomsnittliga kriminalitetsnivån.

b) Kriminalitetsnivån är genomsnittligt

lägre bland barn från socialgrupperna I-II än bland barn från socialgrupp III.

Resultat. Differenserna är signifikanta på 0,1 %-nivån.

Fördelningen i tabell 32 framställs grafiskt i fig. 6.

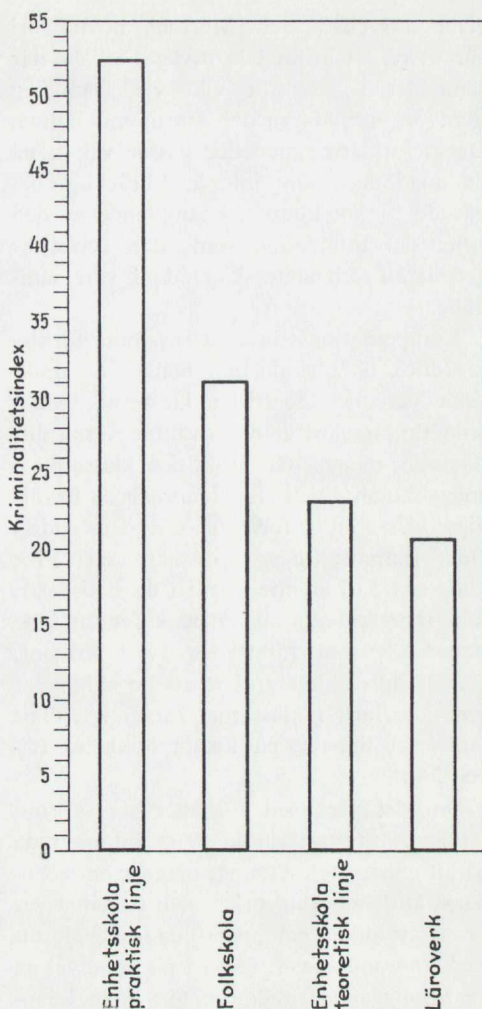
Frånsett åldersdifferenserna tycks de klaraste skiljelinjerna för olika grader av kriminell belastning gå mellan olika skolutyer och utbildningslinjer. Socialgruppsstillhörigheten har fortfarande visat sig ha ett inte obetydligt samband med utbildningens inriktning.¹ Differenserna kan delvis ses som ett uttryck för denna socialgruppsstillhörighets betydelse. I första hand bör dock differenserna mellan skolutyer och utbildningslinjer betraktas som uttryck för att en mer än genomsnittlig begåvning i förening med den sociala ambition som valet av teoretisk utbildning också utgör tecken på, är de faktorer som – inom den begränsade ramen för denna undersökning – bäst skyddar mot kriminell utveckling.

Tabell 32. Kriminalitetsindex – fördelning på skolutyer och utbildningslinjer

Skolutyer och utbildningslinjer	Medelvärde för kriminalitetsindex (klasserna 7–8)	Rangnummer	
		Resultat	Enl. hyp.
Enhetsskola, prakt. linje	52,4	1	(1)
Folkskola	31,1	2	(2)
Enhetsskola, teor. linje	23,2	3	(3)
Läroverk	20,7	4	(4)

Den tydliga skillnaden mellan utbildningslinjer, som ställer skilda krav på begåvning, var väntad. De enklaste tolkningsmodellerna för detta samband har berörts sid. 18. Härtill kan fogas, att svag begåvning i detta sammanhang anses utgöra en riskfaktor främst genom den därmed förknippade bristen i framåtblickande slutledningsförmåga.

Resultatet är också i linje med amerikanska teorier om misslyckandets och kompensationsens roll vid uppkomsten av kri-

Figur 6. Kriminalitetsindex – fördelning på skolutyer och utbildningslinjer

minalitet. Cohen,² Taft³ och Merton⁴ betecknar sålunda kriminellt beteende som en klassbetonad kompensation för förvägrade uttryck för framgång. När det förefaller utsiktslöst att vinna framgång på de områden som samhället accepterar, söker man i stället denna – enligt Cohen – i rakt motsatt riktning, d. v. s. i olika aso-

¹ Svensson, N.-E., Ability Grouping and Scholastic Achievement, Report of a five-year follow-up study in Stockholm, Stockholm 1962.

² Cohen, A. K., Delinquent Boys, NY 1955.

³ Taft, D. R., Criminology, NY 1956 sid. 336–349.

⁴ Merton, R. K., Social Theory and Social Structure, Chic. 1957 sid. 161–191.

ciala uttrycksformer. Mertons huvudteori går ut på att kriminella utvägar väljes, när samhället lägger stor vikt vid framgång utan att erbjuda medel att uppnå denna. Dessa förklaringsmodeller passar väl in på de ungdomar, som inte är tillräckligt begåvade för att komma i åtnjutande av den teoretiska utbildning, som utan tvivel är premierad och statusskapande i vårt samhälle.

Kompensationsteorierna ensamma förklarar dock bara skillnaden mellan de praktiska och de teoretiska klasserna. Mera anmärkningsvärd är den oväntat starka differensen mellan de praktiska klasserna i enhetsskolan å den ena sidan och de likvärdiga klasserna i folkskolan å den andra. Den genomsnittliga brottsaktiviteten för klasserna 3–6 är inte högre i de stadsdelar, som representeras av enhetsskolor än i de stadsdelar, som företrädes av folkskolor. Därför är det inte troligt att de skillnader som återfinns i klasserna 7 och 8 enbart skulle gå tillbaka på lokala olikheter (tabell 34).

Om det verkligen förhåller sig så som resultatet utvisar, skulle detta kunna tyda på att enhetsskolesystemet innebar en björntjänst åt de elevkategorier, som systemet var avsett att stödja och att erbjuda vidgade utvecklingsmöjligheter. Enbart på grundval av de föreliggande resultaten törs man knappast dra en så vittgående slutsats, men de förefaller tillräckligt alarmerande för att motivera en specialundersökning av problemet. Frågeställningen utvecklas vidare i sammanfattningen sid. 104–106.

Tabell 33. Kriminalitetsindex – fördelning på special- och normalklasser.

Undervisningsform	Medelvärde för kriminalitetsindex (Klasserna 4–7)	Antal elever
Hjälp- och läsklasser	20,9	36
Normalklasser	18,2	370

11.3.1.4 Differens mellan normal- och specialklasser

Antagande. Högre genomsnittlig kriminalitet i special- än i normalklasser.

Resultat. Differensen är inte säkerställd.

För denna jämförelse, där endast 36 individer ingår i specialklassgruppen, har på normalklassidan uttagits en mindre grupp, som endast omfattar klasserna 4–7. Mot förmodan skiljer sig specialklassgruppen endast föga från normalklasserna genom obetydligt högre belastningsvärden. Möjligen kan den uteblivna skillnaden ha ett visst samband med den något sämre uppfattning av formulärets frågor för hjälpklasselernas del, som framkom vid efterundersökningen av frågeschemat (sid. 27).

På grund av det ringa antalet elever i specialgruppen är resultatet något otillförlitligt.

11.3.1.5 Lokala differenser

11.3.1.5.1 Differens mellan sju grundskolor

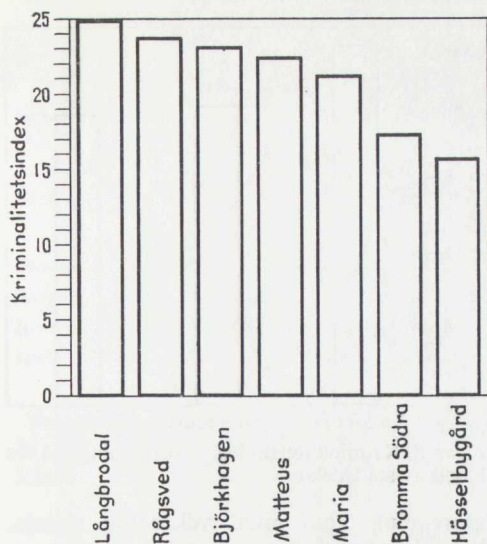
Antagande. Kriminalitetsindex är genomsnittligt högst i stadsdelar med ny hyreshusbebyggelse, hög barntäthet och/eller övervikt för socialgrupp III, d. v. s. i Långbrodal, Rågsved och Björkhagen. Bromma Södra antas ligga lägst (se sid. 19 och 36).

Tabell 34. Kriminalitetsindex - fördelning på stadsdelar

Skola	Medeltal för krim.-index	Rangnr	Rangnr enl. antag.
Långbrodal*	24,9	1	3
Rågsved*	23,7	2	1
Björkhagen*	23,1	3	2
Matteus	22,4	4	5
Maria	21,2	5	4
Bromma Sö.	17,3	6	7
Hässelbygård	15,7	7	6

* exkl. teor. klasser.

Tabellens differenser återges grafiskt i fig. 7

Figur 7. Kriminalitetsindex - fördelning på sju skolor

Resultat. Differenserna är ej säkerställda, men rangordningen ansluter sig till antagandet beträffande övervikt för socialgrupp III och delvis beträffande nyare hyreshusbebyggelse.

Medeltalet för totalmaterialet är 19,5. Med undantag för rangordningens ytterpolar Långbrodal och Hässelbygård avviker de enskilda skolornas medelvärden endast obetydligt härifrån. Också differensen mellan var och en av skolorna och den som placerat sig närmast i rang är anmärkningsvärt liten. Enligt resultat av variansanalys är differenserna mellan skolornas medelvärden inte statistiskt säkerställda. Variansanalysen har kompletterats med ett t-test av differensen mellan Långbrodal och Hässelbygård, som är den mest framträdande. Likväl är den inte säkerställd.

Stick i stäv med antagandet och allmänt vedertagna föreställningar visar undersökningen sålunda, att stadsdelarna inte skiljer sig signifikant i fråga om de minderårigas brottsbelastning. Å andra sidan varierar iakttagna differenser med stadsdelarnas karaktär i viss anslutning till antagandet.

De tre söderförortererna som toppar listan företer sålunda ett eller flera av de särdrag som förväntades vara förknippade med hög

barnbrottslighet, nämligen hög andel av de bosatta tillhörande socialgrupp III,* ny hyreshusbebyggelse och hög barntäthet.

Eftersom skillnaderna är så pass obetydliga, kan man sammanfattningsvis konstatera att betydelsen av den ekologiska aspekten troligen har kommit att överdrivas något i diskussionen, därför att den varit naturlig i USA och därmed i de kriminologiska standardverken. Det svenska samhället är sannolikt alltför heterogent även inom ramen för sina minsta lokala enheter för att det här skall löna sig att studera de yngstas brottslighet med hjälp av kartan. I varje fall tycks detta vara förhållandet för Stockholms del.

Även om skolorna i sin helhet inte skiljer sig signifikant, finns stora olikheter mellan enskilda klasser i materialet. I Långbrodal är sålunda medelvärdet för 14-åringarna 84,5, medan det är 22,1 i Bromma Södra. Å andra sidan är exempelvis Bromma Södras värde för 10-åringarna 12,6, medan Rågsveds är 3,9. Ingen skola ligger genomgående högst eller lägst för samtliga åldrar. Den största konstansen har Hässelbygård.

På liknande sätt döljer sig stora individuella variationer bakom klassmedelvärdena. Långbrodals höga medelvärde beror till stor del på ett litet antal elever med extremt hög belastning. Eftersom kriminalitetsindex kan anta värden upp till 375, blir utslaget även av enstaka värden mycket starkt. Om man ser till antalet brottstyper, där maximum är 21, har Långbrodal det lägsta värdet (tabell 41 sid. 80). Bromma Södra, som har ett lågt kriminalitetsindex, ligger å andra sidan högst i fråga om brottstyper. Detta förhållande bör tolkas så att Bromma-barnen prövar på många olika typer av brott men endast sällan upprepar dessa. Bromma Södra har också ett mycket lågt värde för variabeln upprepningstensdens (tabell 46 sid. 83).

Olikheterna i kriminalitetsindex kan inte

* Rangkorrelationen mellan de sju skoldistrikternas andel av socialgrupp I och deras genomsnittliga kriminalitetsindex är negativ (-0,40), medan den är positiv (+0,70) mellan andel socialgrupp III och kriminalitetsindex

Tabell 35. Kriminalitetsindex-differens mellan två läroverk

Skola	Medeltal för kriminalitetsindex	(Rangordning enl. antag.)
Bromma läroverk	27,76	(2)
Södra latin	15,31	(1)

föras tillbaka på differenser i fråga om brottslighetens art. Som framgått av tabell 20 sid. 64 företer alla stadsdelarna samma brottsbild.

11.3.1.5.2 Differens mellan Bromma läroverk och Södra latin

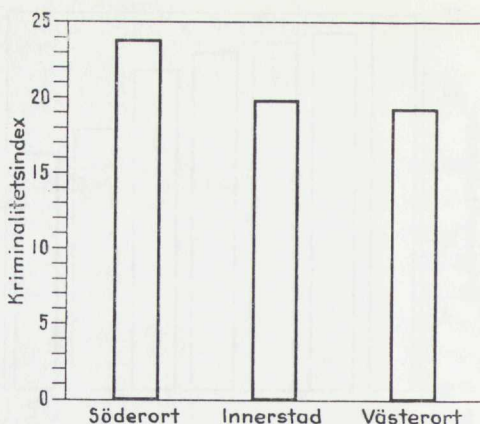
Antagande. Högre kriminalitetsindex i innerstadsskolan (Södra latin)

Resultat. Differensen är ej säkerställd.

I direkt motsats till antagandet har Bromma läroverk avsevärt högre belastning än Södra latin. De medverkande eleverna motsvarar i åldershänseende klasserna 7-8 i grundskolan, vilket är orsaken till de höga medelvärdena jämfört med grundskolornas i tabell 34. Trots att brottsbelastningen för förortsläroverket nästan är dubbelt så hög som för innerstadsläroverket, är inte differensen säkerställd. Anledningen härtill är att hela skolorna – och inte deltagande klasser – utgjort jämförelsenheter. Man får därför nöja sig med den tendens som differensen antyder. Eftersom differenserna mellan grundskolorna pekade mot en högre belastning i innerstaden, kan denna tendens förefalla något överraskande. Man bör dock hålla i minnet, att differensen trots sin storleksordning kan ha uppstått av en tillfällighet. I vilketdera fallet poängterar den, att de mönster i brottsaktivitetens lokala

Tabell 36. Kriminalitetsindex - fördelning på stadsdelar och skolformer

Stadsdel	1) Grundskolor (inkl. teor. klasser) + läroverk		2) Enbart grundskolor (exkl. teor. klasser)		Rangnr enl. antag.
	Medelvärde	Rangnr	Medelvärde	Rangnr	
Söderort	23,7	1	23,9	1	1
Innerstad	19,8	2	21,8	2	2
Västerort	19,2	3	16,5	3	3

Figur 8. Kriminalitetsindex - fördelning på tre block av stadsdelar

utbredning, som man tycker sig skönja, är synnerligen sköra. Möjligen begränsas deras giltighet till grundskolorna, vilket vissa tecken i nästa moment tyder på.

11.3.1.5.3 Differenser mellan Söderort, Innerstad och Västerort

Antagande. Högsta kriminalitetsnivån i Söderort och lägsta i Västerort.

Resultat. Differenserna är ej säkerställda.

Differenserna under 1) i tab. 36 framställs grafiskt i fig. 8.

Den svaga skillnaden enligt kolumn 1) mellan hela Västerort å ena sidan och de båda andra stadsdelarna i sin helhet å den andra framträder tydligare, när jämförelsen som i kolumn 2) endast utgår från odifferentierade och praktiska klasser. De teoretiska klassernas effekt är således något utjämnande. Inte i något fall är differenserna mellan stadsdelarna säkerställda. Det står sålledes fast, att de lokala variationerna är obetydliga inte bara ifråga om brottsbildens utseende utan även när det gäller

Tabell 37. Kriminalitetsindex - differens mellan anonyma och icke anonyma deltagare.

Svarstyp	Medelvärde
Anonym	18,2
Ej anonym	12,5

belastningen. För övrigt erhålles inga statistiskt säkerställda grupp-differenser beträffande någon variabel, så länge den studerade dimensionen är ekologisk.

11.3.1.6 Differens mellan anonyma och icke anonyma deltagare

Antagande. Genomsnittligt lägre kriminalitetsindex i den namnlämnande gruppen än i den anonyma.

Resultat. Differensen är signifikant på 1 %-nivån.

Då den grupp, som uppgav sina namn, inte omfattar någon sjunde klass eller någon läroverksklass, har den jämförts med ett urval, som likaledes utesluter dessa kategorier. Detta är anledningen till att medelvärdet för den anonyma gruppen är lägre än det som tidigare angivits för totalmaterialet. Den anonyma gruppens belastning, 18,2 poäng, överstiger väsentligt den namnlämnande gruppens 12,5 poäng. Differensen är något mindre än mellan de i belastningshänseende mest åtskilda skolorna men i motsats till den senare klart säkerställd. Den utgör ett direkt uttryck för vad som vunnits i tillförlitlighet genom det anonyma undersökningsförfarandet. Det bör dock i detta sammanhang betonas, att även de namnlämnande elevernas anonymitet varit skyddad i samma grad som övriga deltagares. Ingen utanför utredningsorganisationen har haft tillgång till frågeformulären, varifrån data fördes över till icke namngivna nålkort för vidare bearbetning.

11.3.2 Antal brottstyper (4.1.1.2 sid. 22)

För antalet brottstyper i det totala pojkmaterialet har redogjorts sid. 57.

Tabell 38. Antal brottstyper - åldersfördelning.

Ålder	Medeltal för antal markerade brottstyper		
	1) för 21 brottstyper	2) för 16 gravare brottstyper	3) för 5 bagateller
9	2,3	0,6	1,7
10	2,7	0,8	1,9
11	3,3	1,2	2,1
12	3,6	1,3	2,3
13	4,9	2,4	2,5
14	5,6	2,9	2,7

11.3.2.1 Differenser mellan sex åldersgrupper

Resultat. Medeltalsdifferenserna i kolumn 1 tabell 38 är signifikanta på 0,1 %-nivån.

I tabell 38 redovisas åldersfördelningen för de gravare brotten såväl skilda från som tillsammans med bagatellerna. Det tidigare nämnda åldersberoendet framträder skarpt. Fördelningarna visar, att den med åldern stigande belastningen både beror på en stark ökning i antalet brottstyper och på en gradvis övergång till de gravare brott, som ger högre poäng. Medan bagatellerna uppvisar en fullständigt jämn ökning, inträder för de gravare brottstyperna en markerad ökning i sjunde klass. Motsvarande ökning av kriminalitetsindex går tydligt tillbaka på detta förhållande. Först i denna klass kommer de gravare brottstyperna upp till bagatellernas nivå. Ökningen från tredje till åttonde klass är i det närmaste femfaldig för de gravare brottstyperna. Under samma tidsperiod ökar antalet bagateller med bara ca 50 %.

Tabell 39. Antal brottstyper - könsdifferens

Kön	Medeltal för antal markerade brottstyper	
	1) för samtliga 21 brottstyper	2) för 16 gravare brottstyper
Pojkar	3,7	1,4
Flickor	1,6	0,4

Tabell 40. Antal brottstyper – fördelning på skoltyper och utbildningslinjer

Skoltyper och utbildningslinjer	Medeltal (klasserna 7—8)
Enhetsskola, prakt. linje	6,6
Folkskola	5,2
Enhetsskola, teor. linje	4,2
Läroverk	3,4

11.3.2.2 Differens mellan pojkar och flickor

Resultat. Medeltalsdifferensen mellan värdena i kolumn 1 tabell 39 nedan är säkerställda på 0,1 %-nivån.

Pojkarnas belastning är tre gånger så hög som flickornas. Den mycket klart säkerställda differensen mellan 3,7 och 1,6 för antal brottstyper motsvarar en ungefärlig relation av 2 : 1. (Värdena 3,7 och 1,6 är inte åldersvägda.) För kriminalitetsindex är relationen 3 : 1. Den något mindre skillnaden i fråga om antalet brottstyper går tillbaka på att den större andelen bagatellbrott i flick- än i pojkmaterialet tillför flickorna färre poäng. Om man enbart ser till de gravare brottstyperna återkommer relationen 3 : 1 med medeltalen 1,4 för pojkarna och 0,4 för flickorna.

11.3.2.3 Differenser mellan skoltyper och utbildningslinjer

Resultat. Differenserna är säkerställda på 0,1 %-nivån.

De mycket starka differenserna beträffande kriminalitetsindex återkommer här i ännu mer utpräglad form. Den relativt obetydliga skillnaden i belastning mellan läroverk och enhetsskolans teoretiska klasser motsvaras beträffande antalet brottstyper av en starkare differens med det lägre medelvärdet 3,4, för läroverken och det högre, 4,2, för enhetsskolorna.

11.3.2.4 Differens mellan normal- och specialklasser

Resultat. Hjälp- och läsklasseleverna har i genomsnitt markerat 3,6 brottstyper mot

Tabell 41. Antal brottstyper – fördelning på stadsdelar

Skola (exkl. teor. klasser)	Medeltal	Rangnummer
Bromma Sö	4,2	1,5
Rågsved	4,2	1,5
Matteus	4,0	2
Maria	3,8	4
Björkhagen	3,7	5
Hässelbygård	3,5	6
Långbrodal	3,4	7

normalklassernas 3,4 (för motsvarande åldrar). Skillnaden är således obetydlig, liksom i fråga om kriminalitetsindex.

11.3.2.5 Lokala differenser

11.3.2.5.1 Differenser mellan sju grundskolor

Resultat. Inga differenser är säkerställda.

Differenserna är obetydliga. Rangordningen mellan skolorna är inte densamma som för kriminalitetsindex (tab. 34 sid. 76). Skillnaden kan dels bero på slumpen, dels på olikheter i upprepningstendens (sid. 83).

11.3.2.5.2 Differenser mellan Söderort, Innerstad och Västerort

Den överraskande likheten mellan olika stadsdelar beträffande kriminalitetsnivån markeras ytterligare vid en jämförelse mellan de tre stora stadsdelarnas genomsnitt för antalet brottstypsmarkeringar. Medeltalet för Västerort är 3,6 och 3,5 för såväl Söderort som Innerstad.

11.3.2.6 Differens mellan anonyma och icke anonyma deltagare

Resultat. Differensen är ej säkerställd.

I det anonyma materialet har man visserligen markerat något fler brottstyper, i genomsnitt 3,5, än i den icke anonyma gruppen, där medeltalet är 3,0 (för motsvarande åldrar). Men skillnaden är både liten och osäker. Då grupperna likväl skiljer sig signifikant på 1 %-nivån när det gäller belastningen tycks denna differens huvudsakligen

Tabell 42. Åldersfördelning för genomsnittligt antal kategorier, av sex möjliga, vari markerade brottstyper faller

Ålder	Medeltal
9	1,2
10	1,4
11	1,8
12	1,8
13	2,1
14	2,3
	M 1,8

bero på att de namnlämnande deltagarna i ungefär samma mån förtigit de mest grave-rande brotten som att vissa brott begåtts mer än tre gånger. I fråga om upprepningstendensen har nämligen erhållits en skillnad mellan grupperna, som är säkerställd på 5 %-nivån (sid. 83). Utifrån denna erfarenhet skulle även den icke helt anonyma frågemetoden ge acceptabla resultat, om man endast syftar till att studera om vissa brott blivit begångna utan hänsyn till frekvens.

11.3.3 Antal brottskategorier (4.1.1.1 och 4.1.1.2 sid. 22)

Av de sex kategorier, som brottstyperna indelats i, har deltagarna i genomsnitt prövat på 1,8. 14 pojkar, motsvarande 1,4 % av pojkmaterialet, har markerat minst ett brott inom var och en av de sex kategorierna. Övriga resultat sid. 61–68.

Korrelationen mellan antalet markerade brottstyper och det antal kategorier, vari dessa hör hemma, är så hög som 0,91. De lokala likheterna och de stora skillnaderna mellan olika skoltyper och utbild-

ningslinjer, som konstaterats och redovisats beträffande antalet markerade brottstyper, bör därmed i stora drag också gälla i fråga om brottstypernas kategoritillhörighet. Även om också åldersfördelningarna för antalet kategorier i princip ansluter sig till brotts-typs-fördelningarna, kan de ändå ha ett visst illustrativt intresse.

11.3.3.1 Differenser mellan sex åldersgrupper

Resultat. Differenserna är signifikanta.

Åldersfördelningen i tab. 42 visar hur den brottsliga aktiviteten med varje år blir allt mer heterogen till sin karaktär. Den kompletteras av en tablå, som illustrerar fördelningen på antal kategorier bakom åldersnivåernas medeltal (tab. 43). Här framträder tydligt, hur med stigande ålder en allt högre procent av eleverna begår brott, som tillhör skilda kategorier. Samtidigt sjunker andelen elever, som inte markerat någon variant, från 21,8 % i klass 3 till bara 5,4 % i klass 8.

11.3.3.2 Differens mellan pojkar och flickor

Resultat. Differensen är säkerställd på 0,1 %-nivån.

Flickorna har gjort markeringar inom genomsnittligt färre kategorier än pojkarna. Flickornas medelvärde är 1,05 och pojkarnas 1,8. Differensen är klart säkerställd.

11.3.4 Upprepningstendens

Med denna variabel avses det antal brotts-typer, som uppgivits begångna mer än tre

Tabell 43. Procent elever som begått brott inom nedanstående antal kategorier

Ålder	0 kat.	1 kat.	2 kat.	3 kat.	4 kat.	5 kat.	6 kat.
9	21,8	53,2	12,0	8,7	2,2	1,1	1,1
10	10,3	55,6	31,5	8,4	2,1	1,1	—
11	6,4	51,0	36,0	7,4	7,4	3,2	1,1
12	7,6	45,8	36,0	17,4	7,6	4,4	—
13	0,0	43,9	28,4	12,2	8,6	4,7	2,1
14	5,4	28,5	29,6	15,0	10,8	8,5	2,3
M för hela materialet	6,2	40,8	27,8	11,8	7,4	4,6	1,4

Tabell 44. Brottstyper, begångna mer än tre gånger – åldersfördelning.

Ålder	Medeltal
9	0,11
10	0,04
11	0,32
12	0,21
13	0,62
14	0,67

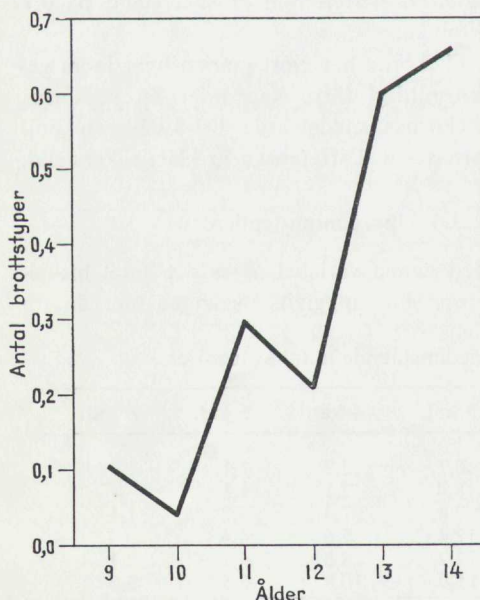
gångar. Bagatellerna innefattas inte i beräkningarna. (Definition 4.1.3.4 sid. 26)

Av de gravare brottstyperna har ungefär var fjärde, 24,4 %, begåtts mer än tre gånger. Antalet brottstyper, som blivit begångna mer än tre gånger, kan också spridas ut på samtliga deltagare. Det genomsnittliga antalet brott som markerats begångna mer än tre gånger blir då 0,3.

11.3.4.1 Differenser mellan sex åldersgrupper

Resultat. Differenserna är säkerställda på 1 %-nivån.

Fördelningen framställs grafiskt i fig. 9. Upprepningstendensen ökar starkt med åldern, men med ett par tillbakagångar, som

Figur 9. Antal brottstyper begångna mer än tre gånger — åldersfördelning

delvis torde vara slumpmässigt betingade. Det förefaller inte troligt, att brottsaktiviteten helt skulle avta under dessa åldersintervall. Förmodligen förhåller det sig i stället så, att markerade brottstyper redan tidigare begåtts mer än tre gånger och att ytterligare brott inom samma brottstyper inte kommit till uttryck på grund av den grova frekvensindelningen, där klassen »mer än tre gånger» utgör tak.

11.3.4.2 Differens mellan pojkar och flickor

Resultat. Differensen är säkerställd på 0,1 %-nivån.

Denna mycket starka differens hänför sig till medelvärdena för antal brottstyper per individ som markerats begångna mer än tre gånger, 0,33 för pojkarna och 0,06 för flickorna. Relationen mellan brott som markerats begångna mindre än tre och mer än tre gånger är ungefär 1 : 8 i flickmaterialet mot 1 : 4 i pojkmaterialet. Differensen mellan materialen är klart säkerställd. Då flickorna dessutom markerat färre brottstyper, erhålles en accentuerad könsdifferens, när den senare variabeln kombineras med upprepningstendensen, så som är fallet i variabeln kriminalitetsindex.

11.3.4.3 Differenser mellan skoltyper och utbildningslinjer

Resultat. Differenserna är säkerställda på 0,1 %-nivån.

De tydliga skillnaderna mellan olika skoltyper och utbildningslinjer, som tidigare diskuterats, gäller i hög grad också för antalet brottstyper, som begåtts mer än tre gånger.

Tabell 45. Brottstyper begångna mer än tre gånger – fördelning på skoltyper och undervisningsformer

Skoltyper och utbildningslinjer	Medeltal (klasserna 7—8)
Enhetsskola, praktisk linje	2,49
Folkskola	1,05
Enhetsskola, teoretisk linje	0,71
Läroverk	0,69

Tabell 46. Brottstyper begångna mer än tre gånger – fördelning på stadsdelar

Skola (exkl. teor. klasser)	Medeltal	Rangnr
Matteus	0,48	1
Rågsved	0,47	2,5
Björkhagen	0,47	2,5
Långbrodal	0,45	4
Maria	0,42	5
Bromma Sö	0,15	6
Hässelbygård	0,13	7

Den anmärkningsvärda differensen mellan varandra motsvarande klasser i folk- och enhetsskola är här ytterligare accentuerad. Skillnaden i belastning beror således inte endast på en något mera heterogen brottsaktivitet bland enhetsskolans elever (sid. 48–49) utan också på högre brottsfrekvens inom varje brottstyp.

11.3.4.4 Lokala differenser

11.3.4.4.1 Differenser mellan sju grundskolor

Resultat. Inga differenser är säkerställda, inte ens mellan å ena sidan 6) + 7) i rangordningen och övriga i tab. 46 å den andra. De båda Västerorts-skolorna uppvisar dock en markant lägre grad av upprepningstendens än övriga skolor.

11.3.4.4.2 Differenser mellan Söderort, Innerstad och Västerort

Brottsaktiviteten i Västerorts grundskolor utmärkes av en lägre upprepningstendens, som återspeglas i den lägre belastningsnivån för hithörande skolor (se tab. 34 sid. 76).

11.3.4.5 Differens mellan anonyma och icke anonyma deltagare

Resultat. Differensen är säkerställd på 5 %-nivån.

Som tidigare anförts, antyder denna differens, som är mindre än i fråga om belastningen, att en bidragande orsak till gruppskillnaden på den senare punkten även torde

ligga i att de namnlämnande deltagarna i mindre utsträckning än de anonyma haft mod att markera de allra mest graverande och poänggivande brottstyperna.

11.3.5 Aktuell brottslighet

Härmed avses det antal brottstyper, som uppgivits begångna någon gång under halvåret närmast före undersökningstillfället. Endast de 16 icke bagatellartade brottstyperna ingår i beräkningarna (4.1.3.5 sid. 26).

Vi lämnar nu de faktorer, vilka till större eller mindre del ingår i den sammanfattande variabeln kriminalitetsindex. I enlighet med antagande 3.3.1 sid. 20 är dock korrelationen ganska hög även mellan aktuell brottslighet och kriminalitetsindex, nämligen 0,63. Den aktuella brottsligheten kan betraktas som ett tidsmässigt stickprov på belastningen, som hänför sig till elevens hela levnadsålder.

I genomsnitt har varje deltagare begått en halv brottstyp under det halvår, det är fråga om. Medelvärdet är 0,5, motsvarande en brottstyp per år och minst två brottstillfällen. Var fjärde elev har markerat någon aktuell brottslighet.

11.3.5.1 Differens mellan sex åldersgrupper

Antagande. Brottsmängd, antal brottstyper och brottsintensitet under viss period tenderar att följas åt.

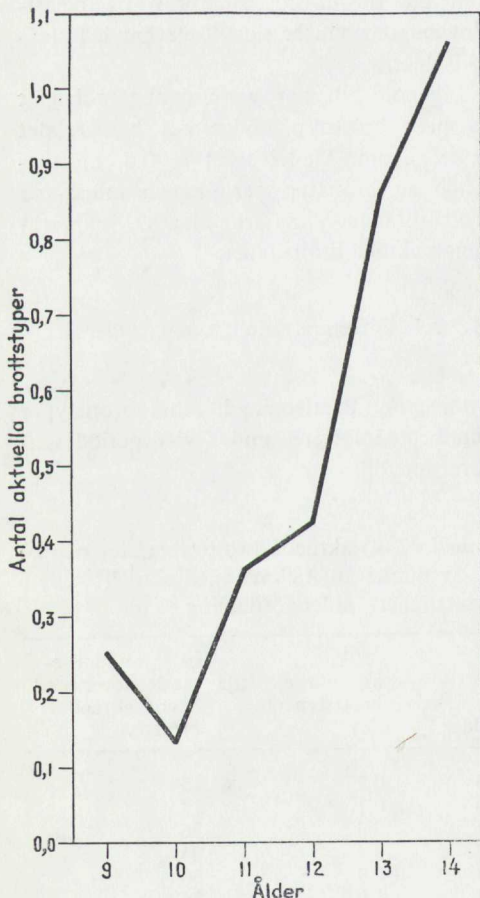
Tabell 47. a) aktuella brottstyper/elev och b) % av markerande elever med aktuell brottslighet – åldersfördelning

Ålder	a) Antal aktuella brottstyper/elev	b) % av markerande elever med någon aktuell brottstyp
9	0,2	15
10	0,1	13
11	0,4	26
12	0,4	26
13	0,9	30
14	1,0	36

Resultat. Differenserna är signifikanta på 0,1 %-nivån och ansluter sig nära till åldersdifferenserna för brottsmängd och antal brottstyper.

Tabellens fördelning under a) framställs grafiskt i fig. 10 nedan.

Den brant stigande kurvan visar tydligt, att nytillskottet till tidigare brott växer med varje år, med undantag för den i samband med upprepningstendensen nämnda tillbakagången i fjärde klass, vilken troligen är av slumpartad karaktär. Den accentuerade ökning beträffande kriminalitetsindex och antal brottstyper, som tidigare iakttagits i klass sju, gäller i synnerligen hög grad också för antalet aktuella brott. Häri avspeglas bl. a. den övergång till gravare brottstyper, som även den kommenterats i det föregående. Kurvans lutning mellan klasserna 7 och 8

Figur 10. Aktuell brottslighet — åldersfördelning

antyder, att en avmattning möjligen är på väg, varför det i just detta sammanhang är som mest beklagligt, att inte också den åldersgrupp, som motsvarar klass 9, ingår i materialet. Tendensen hade då kunnat följas ytterligare ett steg.

11.3.5.2 Differens mellan pojkar och flickor

Resultat. Differensen är signifikant på 1 %-nivån.

Då tendensen i pojkarnas och flickornas kurvor för belastning är tämligen likartad, är det naturligt att den aktuella brottsligheten också uppvisar likheter på vardera materialets nivå. Sålunda är andelen aktuella brottstyper i relation till alla markerade sådana 33,5 % i pojkmaterialet och 31,9 % i flickmaterialet. Eftersom dessa procenttal relaterar till värden, som förhåller sig som 3 : 1, blir också antalet aktuella brottstyper per pojke tre gånger så högt som per flicka, dvs. 0,50 mot 0,17. Det är differensen mellan de båda sistnämnda värdena, som är säkerställd på 1 %-nivån.

11.3.5.3 Differenser mellan skolyper och utbildningslinjer

Resultat. Differenserna är säkerställda på 5 %-nivån.

Även beträffande antalet aktuella brottstyper uppvisar undervisningsformerna samma typ av differenser som tidigare redovisats i rapporten men i mindre utpräglad grad. Då differensen mellan teoretiska och praktiska klasser är mindre med avseende på aktuella brottstyper än i fråga om mar-

Tabell 48. Aktuell brottslighet — fördelning på skolyper och utbildningslinjer

Skolyper och utbildningslinjer	Antal aktuella brottstyper/elev (klasserna 7—8)
Enhetsskola, praktisk linje	1,3
Folkskola	0,9
Enhetsskola, teoretisk linje	0,6
Läroverk	0,5

Tabell 49. Aktuell brottslighet – fördelning på stadsdelar

Skola (exkl. teo- retiska klasser)	Aktuella brotts- typer/ person	Rangnummer	
		Aktuell brottslig- lighet	Krimina- litets- index
Maria	0,7	1,5	5
Björkhagen	0,7	1,5	3
Matteus	0,6	3,5	4
Rågsved	0,6	3,5	2
Bromma Sö	0,5	5,5	6
Långbrodal	0,5	5,5	1
Hässelby- gård	0,4	7	7

kerade sådana, kan detta tolkas så att de teoretiska eleverna möjligen utvecklar sin kriminalitet något senare och knappar in på de praktiska elevernas försprång i klasserna 7 och 8, som denna jämförelse hänför sig till.

11.3.5.4 Differenser mellan sju grundskolor

Resultat. Differenserna är inte säkerställda.

De svaga differenserna mellan skolorna är inte säkerställda. Men som vanligt ligger två söderortsskolor bland de högsta i rangföljden och Bromma Sö och Hässelbygård bland de lägsta. Maria och Långbrodal bryter dock mönstret, vilket gör att rangkorrelationen mellan total och aktuell brottslighet inte blir högre än 0,30. Detta låga samband är dock något missvisande på grund av de små verkliga differenserna bakom differenserna i rangposition. Med tanke på, att det bör ha känts mest riskabelt att uppges färskare brott, kan det möjligen uppfattas som ett tillförlitlighetstecken att aktualitetsvärdena visar viss överensstämmelse med kriminalitetsindex.

11.3.6 Andel enmansbrott

Med enmansbrott avses de brottstyper som deltagaren någon gång utfört utan sällskap (4.1.3.6 sid. 26).

Antagande. Barn i ifrågavarande åldrar begår sällan brott ensamma.

Andelen enmansbrott kan vid första påseende förefalla något hög, då den är 20,5 % av antalet markerade brottstyper, inklusive bagatellerna. Det höga värdet sammanhänger delvis med att variabeln enligt definitionen avser varje brottstyp, som någon enda gång utförts utan sällskap. Omräknat per person innebär ovanstående procentvärde, att det i genomsnitt går knappt ett enmansbrott per deltagare. Ungefär 35 % har snattat pengar i hemmet. Då denna brottstyp med största sannolikhet åtminstone någon gång utförts i ensamhet, skulle bortemot hälften av enmansmarkeringarna kunna härledas till denna brottstyp.

Beträffande denna variabel har inga hypoteser uppställts om differenser mellan undersökningens elevkategorier. Resultaten utvisar endast obetydliga differenser mellan såväl de lokala enheterna som åldrarna. Innerstadens skolor visar i detta sammanhang ingen tendens till avvikelser från de övriga.

11.3.6.1 Differenser mellan skoltyper och undervisningsformer samt sex åldersgrupper

Resultat. Differenserna mellan undervisningsformerna är ej säkerställda.

Differensen mellan åldrarna 13 och 14 år är säkerställd på 5 %-nivån.

Differensen mellan de båda ålderskategorierna är visserligen gott och väl säkerställd, men motsvaras inom den teoretiska gruppen av en sjunkande tendens och inom den praktiska av en stigande. Innebörden av resultatet är därför ganska svårtydd. Möjligen har den ett visst samband med den tidigare kommenterade tendensen hos eleverna på teoretisk linje att koncentrera

Tabell 50. %-andel enmansbrott – fördelning på åldrar, skoltyper och utbildningslinjer

Skoltyper och utbildningslinjer	13 år %	14 år %	M %
Enhetsskola, praktisk linje	12,9	24,8	18,9
Folkskola	15,0	23,3	19,2
Enhetsskola, teoretisk linje	24,0	20,5	22,2
Läroverk	20,6	18,3	19,4

Tabell 51. %-andel enmansbrott – åldersfördelning

Ålder	%
9	25,8
10	21,5
11	18,8
12	18,9
13	16,5
14	21,6

sin brottsaktivitet till något högre åldrar än eleverna på praktisk linje (sid. 84). I samband härmed skulle andelen lindriga enmansbrott, t. ex. snatteri i hemmet, sjunka något och den gruppaktivitet, som anses vara utmärkande för de första tonåren, sätta sin prägel framförallt på de brott, som begås i klass åtta. Samtidigt skulle de mest belastade eleverna i den praktiska gruppen i ökad utsträckning tänkas övergå till att operera på egen hand och därigenom bidra till den höjda andelen enmansbrott i denna grupp. Den vaga definitionen av variabeln enmansbrott ger dock varje tolkning av resultatet ett drag av spekulation. Å andra sidan visar även åldersfördelningen för totalmaterialet en tendens, som kan tydas i linje med ovanstående resonemang (tab. 51).

I de två lägsta klasserna, där antalet brottstyper är relativt oförändrat (tab. 38 sid. 79), ger sålunda den höga andelen bagatellförseelser, främst då hemsnatterierna, upphov till en relativt hög andel enmansbrott. Denna sjunker sedan något, när nya brottstyper tillkommer från och med femte klass, samtidigt som man kan räkna med ett växande gruppberoende. Förklaringen till ökningen i den sista klassen skulle där- efter vara densamma som anförts ovan i fråga om den högre andelen enmansbrott i den mer belastade praktiska gruppen än i den teoretiska, i förening med att den förra gruppens värden slår igenom i totalmaterialet. Ökningen skulle med andra ord kunna utgöra ett tecken på att en form av kriminalitet, som *inte* beror på ömsesidig påverkan inom ramen för ett gäng, börjar framträda i denna ålder. Liksom på flera andra punkter är det en brist, att tendensen

inte kunnat följas åtminstone ytterligare ett år.

11.3.7 Andel brottstyper, där eleven är känd för polisen som den skyldige

Variabeln definieras 4.1.3.7 sid. 26–27.

För andelen poliskända brott i totalmaterialet har redogjorts sid. 59–61 och för differenser mellan brottstyperna med avseende på uppklaringsfrekvens sid. 69–71.

Redan när det gällde materialet i dess helhet, beredde det ringa antalet poliskända brottstyper (41) och den höga slumpvariationen vissa svårigheter, t. ex. när det gällde att anställa jämförelser mellan brottstypernas förekomst. Denna svårighet accentueras vid jämförelser mellan de mindre kategorier, som materialet indelats i. Inte ens synnerligen stora differenser kan bli statistiskt säkerställda. Resultaten har karaktär av tendenser, som bör tolkas med stor försiktighet.

11.3.7.1 Differenser mellan sex åldersgrupper

Antagande. Registreringsfrekvensen stiger med den ökning av brottsmängden och den förändring i riktning mot allvarigare brottsyttringar som följer med tilltagande ålder.

Resultat. Differenserna är ej säkerställda.

Åldersdifferenserna är mindre än vad som antagits och fördelar sig dessutom

Tabell 52. a) upptäcktsrisk/brottstyp b) polisregistrerade elever – åldersfördelning

Ålder	a) Polis- kända brottstyper i % av mar- kerade	b) Registrerade elever		
		Antal	i % av Deltagare varje från resp. årskull årskull	
9	0,0	0	0	92
10	4,0	2	1,8	104
11	1,7	2	1,7	106
12	4,6	2	1,7	110
13	2,4	11	4	278
14	4,1	17	7	260
9–14 år	M 2,8	34	M 3,5	950

ojämnt, förmodligen som ett uttryck för slumpvariationen. Vid uppdelning på endast yngre och äldre erhålles medelvärdena 1,91 % och 3,67 %, varvid tendensen går i den väntade riktningen. Sambandet mellan andel kända brott och ålder är mycket svagt.

11.3.7.2 Differens mellan pojkar och flickor

Antagande. I relation till brottsfrekvensen registreras flickor mindre ofta än pojkar.

Resultat. Av pojkarnas markerade brottstyper är 2,8 % kända för polisen och av flickornas 1,6. Differensen mellan dessa värden bestyrker inte antagandet, men tendensen går i väntad riktning. Fem flickor uppgav att de var kända för polisen med anledning av markerade brott, dvs. 0,8 % och 2,5 % av dem som markerat gravare brott. Motsvarande värden för pojkarna är 3,6 % och 7 %.

11.3.7.3 Differenser mellan skoltyper och utbildningslinjer

Antagande. Barn från skoltyper och utbildningslinjer som kräver teoretisk begåvning över genomsnittet, har lägre relativ upptäcktsrisk än barn i teoretiskt mindre krävande skolsammanhang.

Resultat. Differenserna är inte säkerställda.

Frånsett tabellens värde för läroverk, avslutar sig vid denna uppdelning rangordningen för upptäckt till den som gäller för kriminalitetsindex. Tendensen talar för antagandet, att de mer begåvade barnen lättare undgår upptäckt än de mindre be-

Tabell 53. Andel poliskända brottstyper – fördelning på skoltyper och utbildningslinjer.

Skoltyper och utbildningslinjer	%
Enhetsskola, praktisk linje	4,98
Folkskola	3,34
Läroverk	2,95
Enhetsskola, teoretisk linje	1,80

gåvade, samt för att även socialgruppsstillhörigheten kan ha viss betydelse för i vilken omfattning brotten kommer till polisens kännedom.

11.3.7.4 Lokala differenser

11.3.7.4.1 Differenser mellan sju grundskolor

Antagande. I de stadsdelar där ungdomens brottsaktivitet anses vara lägst utgör den oregistrerade brottsligheten en större andel av samtliga lagöverträdelser än i områden som betraktas som »oroliga».

Resultat. Differenserna är ej säkerställda vid variansanalys. t-test av differensen mellan Rågsved och Maria visar att inte ens denna är säkerställd.

Med ovanstående förbehåll, vilka innebär att obetydliga förändringar får stora utslag med ändrad rangordning som följd, har rangordningen utfallit något annorlunda än vad som antagits i hypotesen. Villasamhällena Långbrodal och Bromma Sö har exempelvis placerat sig alltför högt, Matteus och Maria för lågt. Som förväntat blir dock rangkorrelationen mellan skolornas placering i fråga om kriminalitetsindex och andel poliskända brott positiv med 0,68. Detta innebär, att ju högre belastningen är i ett område, desto högre är också områdets uppklärningsfrekvens. Under förutsättning, att tabellens värden är något så när korrekta, skulle detta för-

Tabell 54. Andel poliskända brottstyper – fördelning på stadsdelar.

Skola	% av markerande	Antal	Rangnummer	
			Poliskännedom	Kriminalitetsindex
Rågsved	4,7	8	1	2
Björkhagen	4,6	8	2	3
Bromma Sö	3,0	5	3,5	6
Långbrodal	3,0	3	3,5	1
Matteus	1,9	6	5	4
Hässelby-gård	1,3	2	6,5	7
Maria	0,3	1	6,5	5

Tabell 55. Andel poliskända brottstyper – fördelning på stadsdelar.

Stadsdel	% av markerade	Antal
Söderort	3,5	19
Västerort	3,5	9
Innerstad	1,2	13

hållande visa, att en högre upptäcktsrisk inte har en avhållande effekt, som är tillräcklig för att helt utjämna de lokala differenserna. Detta kan dock bero på att även den högre risken absolut sett är synnerligen liten.

Uppklaringsfrekvensen visar inget samband med socialgruppsfördelningen i respektive stadsdelar.

11.3.7.4.2 Differenser mellan Söderort, Västerort och Innerstad

Resultat. Differenserna är inte säkerställda.

Innerstadens lägre upptäcksprocent är något överraskande mot bakgrund av dess högre polistäthet.

11.3.8 Andel brottstyper som kommit till hemmets kännedom med avseende på eleven som den skyldige

Variabeln definieras 4.1.3.8 sid. 27.

Resultaten för det totala materialet beträffande andelen brott, som kommit till hemmets kännedom samt fördelningen av dessa kända brott på 21 brottstyper har redovisats sid. 61 samt sid. 71.

Antalet observationer av i hemmet kända brottstyper är visserligen betydligt högre än för de poliskända, men ändå gäller i stort sett vad som anförts i samband med den senare variabeln om osäkerheten vid jämförelser på numerärt så svagt underlag som det här är fråga om. Också beträffande hemmets kännedom får den höga slumpvariationen som följd, att till synes betydande medeltalsdifferenser ej visar sig säkerställda vid signifikantstestning.

Tabell 56. Andel brottstyper kända i hemmet – åldersfördelning

Ålder	% av markerade
9	25,0
10	22,1
11	17,3
12	16,9
13	10,8
14	13,3

11.3.8.1 Differenser mellan sex åldersgrupper

Resultat. Differenserna är inte säkerställda.

Tabellen visar en med åldern klart sjunkande tendens. Mot bakgrund av den likaledes med åldern sjunkande andelen bagatellartade förseelser med deras anknytning till hemmet eller dess närhet (sid. 72), kan en viss minskning i förhållandet mellan markerade och i hemmet kända brottstyper vara rimligt. Denna minskning borde dock gott och väl uppvägas av det markeringsstekniska förhållandet, att en brottstyp räknas som känd, så snart ett enda brottstillfälle kommit till hemmets kännedom. I och med att antalet tillfällen ökar med åldern, borde sannolikheten för att något tillfälle blir känt öka i takt härmed. När medelvärdena trots detta inte ökar, utan tvärtom visar en motsatt tendens, synes detta som en avspiegling av att föräldrar ofta tappar greppet om sina barn i de första tonåren.

11.3.8.2 Differens mellan pojkar och flickor

Resultat. Differensen är säkerställd på 5 %-nivån.

Eftersom det tagits för givet att hemmets kännedom till största delen byggde på och sammanföll med polisens kännedom, kom det som en överraskning, att flickornas värden för hemmets kännedom var avsevärt högre än pojkarnas. Medelvärdena för andelen brottstyper, som hemmet känner till, är sålunda 23,9 % i flickmaterialet och 17,6 % i pojkmaterialet. Förhållandet är med andra ord det rakt

motsatta mot vad som gäller för andelen poliskända brottstyper. Förklaringen ligger inte däri, att flickornas brottsmassa till större del än pojkarnas består av bagateller, exempelvis snatteri i hemmet, som upptäcks oftare än övriga brottstyper. Förhållandet mellan pojkarnas och flickornas medelvärden för andelen i hemmet kända brott är nämligen ungefär likartat, om jämförelsen begränsas till de 16 gravare brottstyperna. De icke åldersvägda medelvärdena är här 12,7 % för flickorna och 7,1 % för pojkarna. Det är svårt att finna någon självklar förklaring till detta förhållande. Möjligen kan man gissa, att flickorna under denna åldersperiod har en mer förtrolig relation till modern än vad pojkarna har och därför har lättare att inför henne avbörd sig sina försyndelser.

11.3.8.3 Differenser mellan skolyper och utbildningslinjer

Resultat. Medeltalsdifferenserna är inte säkerställda.

Andelen i hemmet kända brottstyper är nära tre gånger så hög i läroverksklasserna som i folkskoleklasserna. Vid sammanslagning av samtliga teoretiska klasser å ena sidan och alla praktiska å den andra erhålles medelvärdena 6,5 % och 3,5 % (tab. 57). Här uppträder samma negativa samband mellan belastning och hemmets kännedom, som vi skall finna med stadsdelarna som indelningsgrund (tab. 58). En närliggande tolkning till detta samband är att samma brister i förtroende och kommunikation mellan barn och föräldrar samt i in-

Tabell 57. Andel brottstyper kända i hemmet – Fördelning på skolyper och utbildnings-tresse och övervakning från föräldrarnas linjer

Skolyper och utbildningslinjer	% av markerade
Läroverk	8,8
Enhetskola, teoretisk linje	4,1
Enhetskola, praktisk linje	3,8
Folkskola	3,1
	6,5
	3,5

Tabell 58. Andel brottstyper kända i hemmet – fördelning på stadsdelar

Skola (exkl. teoretiska klasser)	% av markerade
Bromma Sö	18,0
Matteus	17,5
Långbrodal	16,9
Hässelbygård	16,7
Rågsved	16,4
Björkhagen	12,9
Maria	11,2

sida bidrar till såväl hög belastning som till ringa kännedom om denna.

11.3.8.4 Differens mellan sju grundskolor

Resultat. Differenserna är inte säkerställda.

Variansanalysen visar ingen säkerställd skillnad mellan de sju skolorna. Differensen mellan Bromma Sö och Maria, som signifikansprövats med t-test, är inte heller signifikant. Att tre områden med antingen villa-, egnahems- eller partiell radhusbebyggelse intar tre av de fyra första platserna i rangordningen kan bero på, att brotten väcker större uppmärksamhet i en sådan bebyggelse- och befolkningsmässigt gles miljö med starkare social kontroll än i en oroligare och anonymare miljö som Innerstaden eller den nya tätbebyggda förorten Rågsved. Matteus placering som nr två passar dock inte in i detta mönster. Å andra sidan rör det sig om så obetydliga differenser att både denna avvikelse från tendensen och tendensen själv bör tolkas med stor försiktighet.

Mellan skolornas rangordning beträffande å ena sidan polisens kännedom om eleven som den skyldige och å den andra sidan hemmets kännedom finns inget samband. Den formella och den informella sociala kontrollen visar således inga tecken att följas åt. Att hemmet känner till att eleven gjort sig skyldig till vissa brott utan att polisen äger samma kännedom är visserligen naturligt däremot inte det motsatta förhållandet, att hemmet inte skulle informeras om att eleven registrerats för

brott. Den totala frånvaron av samband kan därför bero på markeringstekniska svagheter eller på en alltför grov beräkningsteknik.

11.4 Samband mellan olika typer av brott

Enligt ett allmänt antagande skulle vissa typer av brott vara psykologiskt besläktade. I högre grad än övriga brott kan dessa väntas uppträda tillsammans i symptombilder. De psykologiska behoven bakom brotts typerna inom samma symptombild bör på väsentliga punkter vara gemensamma. Avsikten med de sambandsbestämningar som företagits mellan några av undersökningens brottstyper och -kategorier har varit att spåra och analysera sådana symptombilder.

11.4.1 Produktmomentkorrelationer

Tillräckligt underlag för differentierade hypoteser har inte förelegat. Sambandsberäkningarna utgår endast från förekomst eller ej av en viss brottstyp eller kategori utan hänsyn till frekvenserna inom dessa. Endast pojkmaterialet har bearbetats. De

Tabell 60. Produktmomentkorrelationer mellan vissa brottstyper

	r.
1. Motorfordonsbrott och inbrott	0,40
2. Motorfordonsbrott andra stöldbrott	0,37
3. Inbrott och andra stöldbrott än motorfordonsbrott	0,31
4. Inbrott och våldsbrott	0,29
5. Våldsbrott och motorfordonsbrott	0,28
6. Eldsanläggning och stöldbrott	0,27
7. Snatteri i hemmet och stöldbrott	0,27
8. Bagateller och stöldbrott	0,26
9. Eldsanläggning och skadegörelse	0,25
10. Bagateller och övriga brottstyper	0,23
11. Våldsbrott och eldsanläggning	0,20
12. Våldsbrott och stöldbrott	0,17
13. Bagateller och eldsanläggning	0,15
14. Våldsbrott och andra stöldbrott än motorfordonsbrott	0,14
15. Skadegörelse och övriga brottstyper	0,11
16. Snatteri i hemmet och övriga brottstyper	0,10

sambandsbestämda brottstyperna rangordnas från det högst till det lägst korrelerade paret i tab. 60.

Eftersom det gäller att beräkna samband mellan brott, som skiljer sig mycket kraftigt i fråga om frekvens, blir produktmomentberäkningarna osäkra.

Det möjliga sambandet begränsas sålunda av frekvensen för det minst frekventa brottet inom varje korrelationspar. Antalet våldsbrott är exempelvis mycket lågt, varför inget samband, som relaterar till denna brottstyp, kan bli särskilt högt. Trots att 3/4 av alla som begått våldsbrott har gjort sig skyldiga till inbrott, blir korrelationen mellan inbrott och våldsbrott (punkt 4 i tab. 60) endast 0,29.

11.4.2 Fyrfältsuppställningar

Produktmomentkorrelationerna har kompletterats med fyrfältstabeller, som utvisar hur många av dem som markerat en viss brottstyp också markerat vissa andra brottstyper.

1.	Bagatellbrott		
	Ja	Nej	
Övriga brottstyper	Ja	497 16	513
	Nej	364 73	437
		861 89	950

Ja betyder markering av någon brottstyp, som hör till kategorin ifråga.

Nej betyder att ingen brottstyp markerats inom kategorin.

Av ovanstående fyrfältstabell utläser man sålunda: Av 861 pojkar, som markerat någon bagatellförseelse, har 497 också markerat någon brottstyp av annat slag, medan 364 inte markerat någon annan brottstyp.

Bland de 89 som inte markerat någon bagatellförseelse är den relativa frekvensen för övriga brottstyper (16 av 89) mycket lägre.

Av 513 pojkar, som markerat annan brottstyp än bagateller, har 497 också markerat någon bagatellförseelse, medan 16 inte markerat någon bagatellförseelse.

Bland de 437 som inte gjort någon markering inom »övriga brottstyper» är den relativa frekvensen (364 av 437) för bagatellförelser något lägre.

Som väntat har nästan alla, som markerat någon gravare brottstyp, också någon markering inom bagatellkategorin.

Av dem som markerat bagatellförelser, har däremot ungefär halva antalet låtit det stanna härvid.

2.

		Bagatellbrott		
		Ja	Nej	
Tillgreppsbrott (inkl. mf.* o. inbr.)	Ja	482	10	492
	Nej	379	79	458
		861	89	950

* mf = motorfordonsbrott.

Nästan alla som markerat tillgreppsbrott har någon markering inom bagatellkategorin. Även bland dem som inte markerat tillgrepp har flertalet gjort sig skyldiga till bagatellförelser.

Av dem som markerat bagatellförelser har drygt hälften också gjort sig skyldiga till tillgreppsbrott. Däremot är den relativa frekvensen (10 av 89) för tillgreppsbrott mycket låg bland dem som inte markerat någon bagatellförelse.

3.

		Andra bag.-brott än eldsanläggning		
		Ja	Nej	
Eldsanläggning	Ja	246	7	253
	Nej	608	89	697
		854	96	950

Nästan alla som markerat eldsanläggning, har också markerat en eller flera andra förelser inom bagatellkategorin. Den relativa frekvensen för bagatellförelser är något lägre bland dem som inte markerat eldsanläggning.

Av dem som markerat någon annan bagatellförelse än eldsanläggning har en knapp tredjedel även markerat det senare. Relativa frekvensen för eldsanläggning är ännu lägre bland dem som inte markerat någon bagatellförelse.

4.

		Andra brottstyper än snatteri i hemmet		
		Ja	Nej	
Snatteri i hemmet	Ja	316	19	335
	Nej	542	73	615
		858	92	950

Med få undantag har de som snattat i hemmet också någon annan markering. Bland dem som inte snattat i hemmet är den relativa frekvensen för övriga brottstyper något lägre.

36 % av alla som markerat något annat har markerat snatteri i hemmet, jämfört med 26 % bland dem som inte markerat något annat.

5.

		Tillgreppsbrott inkl. mf. o. inbr.		
		Ja	Nej	
Snatteri i hemmet	Ja	234	101	335
	Nej	258	357	615
		492	458	950

Drygt 2/3 av hemsnattarna har markerat något tillgreppsbrott, jämfört med ca 40 % bland dem som inte snattat i hemmet.

Knappt hälften av dem som markerat tillgrepp har snattat i hemmet, jämfört med mindre än tredjedelen bland dem som inte markerat något tillgrepp.

6.

		Andra brottstyper än skadegörelse		
		Ja	Nej	
Skadegörelsebrott	Ja	139	1	140
	Nej	737	73	810
		876	74	950

Med ett undantag har alla som markerat skadegörelsebrott någon annan markering. Den relativa frekvensen för »övriga brottstyper» är lägre bland dem som inte markerat skadegörelse.

Bara 15 % av dem som markerat annat än skadegörelse har dessutom markering av skadegörelse. Bland dem som inte markerat någon »övrig brottstyp» är den relativa frekvensen för skadegörelse ännu lägre, endast 1 av 74.

7. Tillgreppsbrott
inkl. mf. o. inbr.

		Ja	Nej		
Skadegörelsebrott	Ja	122	18	140	
	Nej	170	640	810	
		292	658	950	

Nästan alla, som markerat skadegörelse, har också tillgreppsmarkering, jämfört med endast ca 20 % bland dem som inte markerat skadegörelse.

Ungefär 1/4 av alla som markerat tillgrepp har dessutom skadegörelsemarkering, jämfört med knappt 3 på 100 bland dem som inte markerat tillgrepp.

8. Skadegörelsebrott

		Ja	Nej		
Eldsanläggning	Ja	74	179	253	
	Nej	66	631	697	
		140	810	950	

Ungefär hälften av dem som markerat skadegörelse, har samtidigt markering av eldsanläggning, jämfört med var femte bland dem som inte markerat skadegörelse.

30 % av eldsanläggarna har markerat skadegörelse, jämfört med 10 % bland dem som inte markerat eldsanläggning.

9. Skadegörelsebrott

		Ja	Nej		
Våldsbrott	Ja	23	10	33	
	Nej	117	800	917	
		140	810	950	

Var sjätte person som markerat skadegörelse har också markerat våldsbrott. Bland dem som inte markerat skadegörelse är proportionen ungefär 1 på 100.

2/3 av det fåtal, som markerat våldsbrott, har också markering av skadegörelse, jämfört med endast 12 % bland dem som inte markerat våldsbrott.

10. Andra tillgreppsbrott än motorfordonsbrott

		Ja	Nej		
Motorfordonsbrott	Ja	164	29	193	
	Nej	299	458	757	
		463	487	950	

85 % av dem som markerat något motorfordonsbrott har även markerat något annat tillgreppsbrott, jämfört med knappt 40 % bland dem som inte markerat motorfordonsbrott.

Drygt 30 % av dem som markerat tillgrepp av annat än motorfordon har även markerat tillgrepp av det senare, jämfört med endast 6 % bland dem som inte markerat andra tillgreppsbrott.

11. Inbrott

		Ja	Nej		
Motorfordonsbrott	Ja	96	97	193	
	Nej	82	675	757	
		178	772	950	

Ungefär hälften av alla som markerat inbrott har markerat motorfordonsbrott, jämfört med endast 13 % bland dem som inte markerat inbrott.

Hälften av dem som markerat motorfordonsbrott har också markerat inbrott, jämfört med drygt 10 % bland dem som inte markerat motorfordonsbrott.

12. Våldsbrott

		Ja	Nej		
Motorfordonsbrott	Ja	26	167	193	
	Nej	7	750	757	
		33	917	950	

Drygt 2/3 av dem som markerat våldsbrott har även markering av motorfordonsbrott, jämfört med knappt 1/5 bland dem som inte markerat våldsbrott.

Var åttonde person som markerat motorfordonsbrott har också våldsbrottsmarkering, jämfört med knappt 1 på 100 bland dem som inte markerat motorfordonsbrott.

13. »Vanlig stöld»
(ej mf. eller inbr.)

		Ja	Nej		
Inbrott	Ja	137	41	178	
	Nej	285	487	772	
		422	528	950	

3/4 av alla som markerat inbrott har samtidigt markerat »vanlig stöld», jämfört med drygt 1/3 bland dem som inte markerat inbrott.

Knappt 30 % av dem som markerat »van-

lig stöld» har också inbrottsmarkering, jämfört med ca 8 % bland dem som inte markerat »vanlig stöld».

14. »Vanlig stöld»
(ej mf. eller inbr.)

		Ja	Nej	
Våldsbrott	Ja	27	6	33
	Nej	395	522	917
		422	528	950

Drygt 80 % av de få våldsbrottslingarna har även markerat »vanlig stöld», jämfört med drygt 40 % bland dem som inte markerat våldsbrott.

6 % av dem som markerat »vanlig stöld» har även markering av våldsbrott, jämfört med endast 1 % bland dem som inte markerat »vanlig stöld».

15. Tillgreppsbrott
(inkl. mf. o. inbr.)

		Ja	Nej	
Våldsbrott	Ja	32	1	33
	Nej	460	457	917
		492	458	950

Av våldsbrottslingarna har alla utom en markerat något tillgreppsbrott. Bland dem som inte markerat våldsbrott är den relativa frekvensen betydligt lägre, nämligen 1 på 2.

Knappt 7 % av dem som markerat tillgrepp har också våldsmarkering. Bland 458 som inte markerat tillgrepp förekommer endast 1 våldsbrott.

16. Tillgreppsbrott
(inkl. mf. o. inbr.)

		Ja	Nej	
Eldsanläggning	Ja	188	65	253
	Nej	304	393	697
		492	458	950

Drygt 2/3 av dem som markerat eldsanläggning har markerat något tillgreppsbrott, jämfört med drygt 40 % bland dem som inte markerat eldsanläggning.

Ungefär 40 % av dem som markerat tillgreppsbrott har markerat eldsanläggning, jämfört med 14 % bland dem som inte markerat tillgreppsbrott.

17. Inbrott

		Ja	Nej	
Våldsbrott	Ja	25	8	33
	Nej	139	778	917
		164	786	950

Drygt 2/3 av dem som markerat våldsbrott har även markerat inbrott, jämfört med 15 % bland dem som inte markerat våldsbrott.

På ungefär var sjunde inbrottsmarkering går en våldsbrottsmarkering.

18. Eldsanläggning

		Ja	Nej	
Våldsbrott	Ja	24	9	33
	Nej	229	688	917
		253	697	950

Drygt 2/3 av våldsbrottslingarna har markerat eldsanläggning, jämfört med 1/4 bland dem som inte markerat våldsbrott.

En knapp tiondel av eldsanläggarna är våldsbrottslingar, jämfört med endast 1 % bland dem som inte anlagt eld.

11.4.3 Kommentarer och sammanfattning

För dem som begått ett visst brott, oavsett vilket, är den relativa frekvensen för vart och ett av övriga brott högre än bland dem som inte begått brottet i fråga. Detta förhållande är uttryck för att det inte beträffande någon av de studerade brottstyperna föreligger någon specialiseringstendens, som skulle utesluta andra brottstyper. I stället är brottstyperna tämligen hårt kopplade inbördes.

Brottstyperna kan graderas med avseende på i vilken utsträckning de förekommer tillsammans med andra brott. Läger man härvid konventionella gravhetssynpunkter på de senare, kan den förstnämnda graderingen betraktas som de olika brottstypernas symptomvärde på kriminalitet. Förekomst av en brottstyp, som ofta är förbunden med andra och grava typer av brott får ett visst prediktionsvärde, som uttrycker sannolikheten för samtidig förekomst av viss annan kriminalitet. Nedanstående uppställning ger en antydning om

vissa tendenser beträffande de studerade brottstypernas prediktionsvärde. Med våldsbrott, inbrott och övriga brottsbeteckningar avses markering av ifrågavarande brottstyp och ej enskilda brottstillfällen.

Av våldsbrotten förekommer

2/3 tillsammans med inbrott
2/3 tillsammans med motorfordonsbrott
alla utom ett tillsammans med tillgreppsbrott
nästan alla tillsammans med »vanlig stöld»
2/3 tillsammans med eldsanläggning

Av inbrotten förekommer

1/7 tillsammans med våldsbrott
1/2 tillsammans med motorfordonsbrott
3/4 tillsammans med »vanlig stöld»

Av skadegörelsebrotten förekommer

1/6 tillsammans med våldsbrott
nästan alla tillsammans med tillgreppsbrott
1/2 tillsammans med eldsanläggning

Av motorfordonsbrotten förekommer

1/8 tillsammans med våldsbrott
knappt 1/2 tillsammans med inbrott
flertalet tillsammans med tillgreppsbrott

Av eldsanläggning förekommer

1/10 tillsammans med våldsbrott
2/3 tillsammans med tillgreppsbrott
knappt 1/3 tillsammans med skadegörelse

Av tillgreppsbrotten förekommer

1/15 tillsammans med våldsbrott
knappt 1/3 tillsammans med motorfordonsbrott
1/4 tillsammans med skadegörelse
2/5 tillsammans med eldsanläggning

Av »vanlig stöld» förekommer

1/16 tillsammans med våldsbrott
knappt 1/3 tillsammans med inbrott

Av ovanstående kan man utläsa att våldsbrotten, som i sig själva betraktas som allvarliga brott, också är graverande genom att ofta uppträda tillsammans med sådana brott som inbrott och motorfordonsbrott. Förekomst av våldsbrott kan således tydas som ett tecken på en mångsidig kriminalitet.

Även inbrott, motorfordonsbrott och skadegörelse åtföljes ofta av andra brott av allvarligare karaktär, däribland våldsbrott. På det föreliggande underlaget är

det svårt att göra någon åtskillnad mellan de tre kategoriernas prediktionsvärde.

De gravare brotten visar en tendens att följas åt. Specialisering på någon brottstyp förefaller sällsynt. Resultaten pekar mot att det skulle vara dags att avskrivna föreställningen om att vissa personer är tjuvar och andra våldsbrottslingar, i varje fall på den aktuella åldersnivån. Mycket talar i stället för en fördelning utefter en kontinuerlig skala av stigande belastning, oavsett brottstyp.

12.1 *Undersökningens ram*

12.1.1 Bakgrund och syfte

Denna undersökning av den okända brottslighetens utbredning bland skolbarn i Stockholm utgör en specialstudie inom ramen för justitiedepartementets utredning av bakgrunden till den tidiga ungdomskriminaliteten (1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar).

Det är ett allmänt känt förhållande att huvudparten av alla brott antingen förblir helt okända för polisen eller ouppklarade med avseende på gärningsmannen. I båda fallen brukar man tala om dold brottslighet. Till denna knyter sig två frågor av speciellt intresse: Är de redan registrerade lagöverträdarna skyldiga även till flertalet ouppklarade brott och i vilken utsträckning är den dolda brottsligheten liktydig med barn- och ungdomsbrottslighet? Frågan huruvida den verkliga brottsligheten är fördelad på relativt få problemfall, som är kända av myndigheterna, eller på den stora massan av, som man antar, laglydiga medborgare utgör en väsentlig problemställning vid planering av samhällets brottsförebyggande verksamhet. Detsamma gäller fördelningen på olika åldersgrupper.

Så länge den kriminologiska forskningen nästan uteslutande ägnar sig åt den registrerade brottsligheten, med förbigående av den dolda, föreligger också risken att resultaten endast är representativa för de

registrerade lagöverträdarna. Man bör nämligen räkna med möjligheten att de lagöverträdare som ligger bakom den dolda brottsligheten delvis rekryteras från andra befolkningsskategorier och delvis handlar av andra motiv än de som återfinns i polisens arkiv.

Den aktuella undersökningen är speciellt inriktad på frågan om de yngstas bidrag till den totala brottsmassan. Enligt den officiella statistiken befann sig år 1961 omkring $\frac{1}{4}$ av alla personer som under detta år polisanmäldes för straffregisterbrott under straffmyndig ålder, 15 år. Enkätundersökningar bland universitetsstudenter i Norge och Sverige (1959) utvisade i likhet med tidigare anglosachsiska undersökningar att nästan alla barn begått någon lagöverträdelse under skoltiden. Dessa resultat kunde tyda på att de yngsta svarade för en ännu högre andel av den dolda än av den registerförda brottsligheten, och man började fråga sig om lagöverträdelser var så vanliga bland minderåriga att de kunde betraktas som åldersnormala företeelser.

Efter spegelvändning framträder en vital följdfråga: I vilken utsträckning är de ungdomar som åker fast avvikande i den bemärkelsen att de bör betraktas och behandlas som socialt misslyckade undantagsfall? I det enskilda fallet kan den senare frågan endast besvaras efter individuell utredning. En viss grund för en mera generell bedömning kan dock erhållas genom studium av

den faktiska kriminaliteten i den berörda åldersgruppen. I det aktuella fallet koncentreras intresset på 9-14-åringarna.

Eftersom det rör sig om barn i skolåldern och undersökningen av praktiska skäl har utförts i skolmiljö, har det fallit sig naturligt att vid jämförelser utnyttja skolans egna gränsdragningar såsom skoldistrikt och årskurser samt skoltyper och utbildningslinjer. Detta förhållande betyder dock inte att undersökningen går ut på ett studium av samspellet skola/kriminalitet. En sådan studie skulle utformats helt annorlunda.

Framför skoltyper och utbildningslinjer hade jämförelsegrunder som socialgrupps-tillhörighet och begåvningsnivå varit att föredra. Då deltagarnas anonymitet framstod som en fundamental förutsättning för maximal tillförlitlighet valde jag dock att avstå från alla uppgifter som kunde fungera som identifiering, exempelvis föräldrarnas yrke.

12.1.2 Frågeställningar som behandlas i sammanfattningen

A. *Beträffande hela materialet:*

A. 1 Hur hög är den genomsnittliga brottsbelastningen bland stockholmspojkar i åldern 9-14 år, mätt med tre olika mått:

- a. antal brottstyper?
- b. antal brottstillfällen?
- c. kriminalitetsindex, beräknat med hänsyn till brottens svårhetsgrad och frekvens?

A. 2 I vilken utsträckning är pojkarna kända för polisen med anledning av begångna brott?

A. 3 Hur fördelar sig brottsligheten på olika typer och kategorier av brott?

A. 4 Hur förhåller sig den faktiska frekvensen för olika brottstyper till närmast motsvarande brott i den officiella statistiken över uppklarade brott? Med andra ord: Är de båda fördelningarna kongruenta, eller ger den uppklarade brottsligheten en förvrängd bild av den faktiska, så som denna framträder vid en enkätundersökning?

B. *Beträffande differenser mellan elevka-*

tegorier med materialet uppdelat enligt följande indelningsgrunder:

- a. ålder
- b. skoltyper och utbildningslinjer
- c. skoldistrikt och större stadsdelar

B. 1 Hur skiljer sig olika elevkategorier beträffande kriminalitetsindex?

B. 2 Hur skiljer sig olika elevkategorier ifråga om den andel av markerade brottstyper, där vederbörande kommit till polisens kännedom med anledning av minst ett brottstillfälle?

C. *Beträffande samband mellan studerande typer av brott.*

12.1.3 Frågeställningar som ej behandlats i sammanfattningen

Sammanfattningen tar endast upp resultat med anknytning till frågeställningarna i föregående moment. Utöver där nämnda har följande faktorer studerats:

- a. antal markeringar av brottstyper som uppges begångna mer än tre gånger (uppreppningstendens)
- b. andel markerade brottstyper, där något brottstillfälle begåtts utan sällskap (enmansbrottslighet)
- c. antal brottstyper, som begåtts under halvåret närmast före undersökningstillfället (aktuell brottslighet)
- d. andel markerade brottstyper, där hemmet känner till att vederbörande är den skyldige i fråga om minst ett brottstillfälle (hemmets kännedom)

12.1.4 Urval och representativitet

Sju folk- och enhetsskolor samt två realskolor utvaldes att representera Stockholms tre huvudområden: Innerstaden, Söderort (de södra förorterna) och Västerort (de västra förorterna). De 7 förstnämnda skolorna representerar dessutom var sitt skoldistrikt. Dessa skiljer sig bl. a. i fråga om socialgruppsfördelning samt bebyggelsens art och ålder. Vinsten med att endast ta med 7 av

55 skoldistrikt var, att dessa i gengäld kunde ingå med en hel klassavdelning för varje åldersnivå, skoltyp och utbildningslinje. Genom att skoldistriktet blev likformigt företrädda blev de möjliga att jämföra, vilket var ett av undersökningens primära syften. Dessutom undveks ett urval med avseende på individ, något som kunde ha orot i detta sammanhang. Deltagande klasser togs ut slumpmässigt.

I undersökningen deltog 48 klasser med sammanlagt 950 pojkar, (ett parallellstuderat flickmaterial omfattar 665 flickor), motsvarande något mindre än 3 % av populationen. Denna omfattar Stockholms skolpojkar i den berörda åldersgruppen, med undantag för den sjundedel, som gick i vissa fack- och privatskolor. Urvalets representativitet kan anses vara tillfyllest för att resultatet i stort sett skall kunna betraktas som giltiga för populationen, dvs. för pojkar i folkskolans och enhetsskolans årskurser 3–8 samt i de realskoleklasser, som motsvarar klasserna 7–8 i övriga skolor. Dock föreligger viss överrepresentation av elever i klasserna 7–8 samt av elever från teoretiska utbildningslinjer. Det förra förhållandet höjer totalmaterialets genomsnittliga kriminalitetsnivå, medan det senare verkar i sänkande riktning. Vid beräkningen av flertalet resultat har hänsyn tagits till oregelbundenheterna i urvalet.

Under denna period av omdaning på skolans område kan det vara på sin plats att i korthet beröra differentieringsförhållandena för de skolformer, som är representerade i undersökningen, särskilt som ett av de mer intresseväckande resultaten hänför sig till differenser mellan olika skolformer i fråga om kriminell belastning.

Den 8-åriga folkskolan som nu är avskaffad i Stockholm, innebar övergång till fristående realskola huvudsakligen efter klass 4 men också efter klass 6. När undersökningen genomfördes, var detta dubbla skol-system fortfarande rådande i Innerstaden och i Västerort. I Söderort hade man redan infört 9-årig enhetsskola med linjedifferentiering efter klass 6. Med en viss förenkling kan linjevalet sägas ha inneburit, att elever

med lust och fallenhet för teoretiska studier sammanfördes i teoretiska klasser med en mera krävande undervisning än i de praktiska, de s. k. negativt gallrade. Båda linjerna fortsatte studierna i gemensamma skollokalerna. Enhetsskolan har nu efterföljts av grundskolan. Utmärkande för denna är sammanhållna klasser t. o. m. klass 8 med ämnesdifferentiering inom klassavdelningarna i stället för linjedifferentiering mellan dessa.

Av instruktionen framgick indirekt att deltagande i enkäten var frivilligt. Ingen elev vägrade sin medverkan. Bortfallet på grund av felaktigt ifyllda formulär var mindre än 1/2 %. Dock underlät 8 % att i fråga om minst en brottstyp besvara den sista delfrågan, som gällde polisens kännedom om den svarande som skyldig till brottet i fråga.

Nackdelen med att ta med hela klasser från relativt få skolor i stället för enstaka individer från ett större antal skolor är den ökade risken för olika slag av kopplingar mellan deltagarnas svarsmarkeringar. Man får till exempel räkna med att eleverna i samma klass i viss utsträckning tillhör samma gruppbildningar på fritiden och tillsammans begår brott, vilka härigenom kommer att påverka resultaten med oproportionerligt hög vikt. För att dämpa effekten härav har den statistiska bearbetningen huvudsakligen utgått från klasserna och inte från individerna som observationsenheter.

12.1.5 Undersökningsinstrument

Som undersökningsmetod valdes anonym enkätundersökning. Frågeschemat konstruerades med tanke på att i möjligaste mån täcka den brottsliga aktivitet, som enligt en tidigare genomgång av anmälningar till kriminalpolisen föreföll utmärkande för åldersklasserna 9–14 år. Brottstypernas verklighetsanknytning framstod som ett mera angeläget behov än en för vissa ändamål önskvärd överensstämmelse med strafflagens brottsrubriceringar. Under förutsättning att frågorna uppfattats korrekt, torde endast mer sällsynta brottstyper ha fallit vid sidan

av formulärets frågenät. Sexualbrott registreras mycket sällan i denna åldersgrupp och undveks helt. Detsamma gäller förskingring och rattfylleri.

Nedan följer de beteckningar som kommer till användning i denna rapport. Brotts typerna 1-5 intar en särställning genom sin bagatellartade karaktär. De åtföljs av (1), vilket utmärker, att de blivit åsatta en gravhetspoäng 1, medan en mellangrupp belastats med 5 poäng (5) och de gravaste brotts typerna med 10 poäng (10). Individernas kriminalitetsindex bygger förutom på brottens antal även på dessa gravhetspoäng. Varje sådan poängsättning måste bli godtycklig och kan givetvis diskuteras.

1. Snatteri i hemmet (1)
2. Pallning (1)
3. Plankning (1)
4. Lamp- eller fönsterkrossning (1)
5. Ovarsam hantering av eld (1)
6. Åverkan på parksoffor eller telefonhytter (5)
7. Åverkan på motorfordon (5)
8. Äktur i egenskap av passagerare i eller på fordon som veterligen eller enligt misstanke var stulet (5)
9. Stöld av delar från cykel eller motorfordon (5)
10. Slakt av cykel eller motorfordon (10)
11. Häleri (mest moped) (5)
12. Butiksstöld (5)
13. Post- eller bankbedrägeri (10)
14. Försäkringsbedrägeri (10)
15. Cykelstöld (5)
16. Moped- eller mc-stöld (10)
17. Bilstöld (10)
18. Vinds-, källar- eller barackinbrott (5)
19. Automat-, kiosk-, affärs-, eller lägenhetsinbrott (10)
20. Våld eller hot mot person i förening med tillägnelseuppsåt (10)
21. Väskryckning (10)

Genom kryssmarkering angav eleverna för varje brottstyp bl. a. antal brottstillfällen samt om de någon gång kommit till polisens kännedom med anledning av brottstypen i fråga, (betr. andra svarsmarkeringar, se a-d sid. 96). För antal brottstillfällen erbjöd frågeschemat följande markeringsalternativ.

Frekvensmarkeringar Frekvenspoäng

0 gång	0
1 gång	1
2-3 gånger	2
mer än 3 gånger	3

Valmöjligheterna var således få och »ta- ket», som utgjordes av alternativet »mer än 3 gånger», låg tämligen lågt. Detta har medfört betydande svårigheter att beräkna det verkliga antalet brottstillfällen.

12.1.6 Resultatens tillförlitlighet

Vid sidan av urvalets egenskaper påkallar andra sidor av tillförlitligheten särskild uppmärksamhet, när vissa deltagare som här, trots att anonymitet garanterats, måste uppfatta det som förenat med viss risk att avge korrekta svar. Av samma anledning uppstår särskilt stora svårigheter att bedöma tillförlitligheten. Anonymiteten omöjliggör till yttermera visso all jämförelse med tänkbara registeruppgifter. Tillförlitlighetsproblemet kan spjälkas upp på två huvudfrågor: I vilken utsträckning 1) kunde och 2) ville deltagarna besvara frågorna sanningsenligt? Den första frågan relaterar i första hand till frågeschemats egenskaper och den andra till den psykologiska atmosfären vid undersökningstillfället.

12.1.6.1 Tillförlitligheten med utgångspunkt från frågeschemat

Förutom den sedvanliga förberedande prövningen av frågeschemats allmänna begrip- lighet och förmåga att »fånga in» önskade uppgifter företog vi en ingående semantisk studie av hur barnen uppfattat frågesche- mats formuleringar. Som väntat antyder denna prövning något större svårigheter att handskas med formuläret för de svagast begåvade än för övriga. Man kunde vidare iaktta en tendens att lägga in den betydelse i brottsbeskrivningarna, som var mest ak- tuell för respektive åldersgrupper. I stort sett förefaller dock enkätfrågorna att ha blivit korrekt uppfattade.

12.1.6.2 Tillförlitligheten med utgångspunkt från försökets psykologiska betingelser

Det är betydelsefullt att hålla i minnet, att det rör sig om en fullständigt anonymitets-skyddad enkät, där elevernas identitet varken kunde röjas genom handstil (endast X-markeringar förekom) eller personliga upplysningar. Priset härför är att de enskilda deltagarna inte gått att socialgruppsbestämma. Alla socialgruppsresonemang utgår i stället från differenser i socialgruppsfördelningen i de valdistrikt som närmast svarar mot undersökningens skoldistrikt.

Lärarna var inte närvarande under den lektion, då formuläret besvarades. De från skolan helt fristående försöksledarna ägnade avsevärd tid åt att framhålla anonymiteten, bl. a. genom att i förväg förklara alla insamlingsmomenten, vilka tillsammans utgjorde en klar garanti för att anonymiteten inte var fiktiv. Kriminalitetsindex för det anonyma elevmaterialet visade sig också säkerställt högre än för den mindre kontrollgrupp, där eleverna fick sätta ut sitt namn på formuläret. (I praktiken var givetvis anonymiteten fullständigt bevarad även för den senare gruppen.)

De elever från samma skola som deltog i enkäten, hade ingen möjlighet att meddela sig med varandra förrän samtliga uppgifter samlats in. Inom klasserna förekom visst meningsutbyte av allmän karaktär men utan direkt anknytning till de konkreta frågorna.

Som tidigare nämnts har svarens relation till det verkliga förhållandet inte kunnat beräknas på vanligt sätt i brist på åtkomligt relevant jämförelsematerial. I stället har tillförlitligheten helt måst bedömas utifrån resultatets inbördes samstämmighet. Med olika angreppsvinklar ger denna intryck av att vara tillfredsställande. För att endast nämna ett enkelt exempel uppvisar den relativa frekvensen för olika brottstyper så anmärkningsvärda likheter skolorna emellan, att dessa rimligtvis varken kunnat uppstå av en slump eller på grund av en allmän och medveten önskan att vilseleda. Däremot kvarstår möjligheten att exakt samma attityd till de enskilda brottstyperna i samma

grad påverkat svaren över hela linjen.

De enskilda svaren vittnar om en i detta sammanhang överraskande öppenhet. Även andra tecken pekar mot att resultaten äger ett ansevärt mått av tillförlitlighet, som dock inte kan bli föremål för någon exakt bestämning. Även med detta oundvikliga inslag av osäkerhet, innebär dock resultaten en utvidgning av våra kunskaper på ett svårtillgängligt område.

12.2 Resultat

Resultaten presenteras i samma följd som korresponderande frågeställningar under 12.1.2. En annan sammanfattning återfinnes sid. 16–21 i anslutning till presentationen av undersökningens arbetshypoteser.

A. Resultat beträffande hela materialet

A. 1 Belastning med utgångspunkt från:

a. *Antal brottstyper.* Med den indelning på 21 typer, som tillämpats i detta sammanhang har Stockholms 9–14-åriga skolpojkar i genomsnitt gjort sig skyldiga till i det närmaste 4 typer av brott. Om markeringarna inte slås ut över hela materialet utan fördelas på de 92 % av pojkarna, som tillstått någon av frågeschemats brottstyper, blir medeltalet i stället drygt 4.

De bagatellartade brottstyperna (1–5) och de allvarligare (6–21) är så karaktärs-skilda, att det är motiverat med särbehandling av dessa kategorier. Ser man enbart till de 5 bagatellförseelserna, ligger medelvärdet för antal markeringar omkring 2,5.

Drygt hälften av pojkarna (53 %) har markerat minst en av de 16 brottstyper, som svarar mot olika straffregisterbrott, om än i lindrig form. Medelvärdet för denna mera belastade hälft av materialet ligger på nära 3 typmarkeringar, medan det för totalmaterialet stannar vid 1,5. Varannan pojke har således prövat på i genomsnitt 3 typer av gravare brott. Lågt räknat representerar varje typmarkering genomsnittligt 2 brottstillfällen.

14-åringarnas värden ger en klarare bild än medelvärdena för hela 9–14-årsateria-

let. 75 % av undersökningens 14-åringar beräknas ha gjort sig skyldiga till minst en, och i genomsnitt 4 brottstyper av det allvarligare slaget.*

b. *Antal brottstillfällen.* Som tidigare framhållits var den högsta frekvens som kunde markeras för respektive brottstyper »mer än 3 gånger». Eftersom verkligheten bakom en sådan frekvensmarkering lika väl kan vara 50 brottstillfällen som 4 eller 10, går det exakta antalet inte att fastställa. Enligt approximativa beräkningar har 878 av undersökningens 950 pojkar varit med om sammanlagt minst 10 000 brottstillfällen, dvs. drygt 11 per person. Medelvärdet för totalmaterialet håller sig omkring 10.

Enbart för den allvarligare typen av brott blir medeltalet tillfällen ungefär 6 för de elever som markerat sådana brott och knappt 3 för hela materialet. För 14-åringarna ligger motsvarande värden omkring 10, respektive 7 brottstillfällen.*

Så som undersökningen lagts upp, refererar erhållna värden till deltagarnas hela brottsaktiva period fram till undersökningstillfället. Härigenom uppstår betydande svårigheter att anställa jämförelser med den årsbundna officiella statistiken. En approximativ beräkning av årsmängden brott för hela åldersgruppen ger vid handen att denna skulle hålla sig omkring 1 300 brottstillfällen inom de 16 allvarligare brottstyperna i formuläret. Bortsett från alla bagatellförelser skulle detta betyda, att det i Stockholm under vart och ett av åren närmast före 1960 förekom minst 50 000 individuella deltaganden i brott för åldersgruppen 9–14 år. Korrigeras detta tal med hänsyn till att tidigare undersökningar visat att minst $\frac{3}{4}$ av samtliga brott begås av två eller tre personer, skulle antalet brott röra sig omkring 30 000. Som jämförelse kan nämnas, att totalt 53 000 brott av närbesläktad art kom till polisens kännedom under 1959. Så länge omfattningen av den dolda brottsligheten bland vuxna är okänd, kan vi dock inte närmare besvara den inledande frågan om de minderårigas andel i den totala dolda brottsligheten.

c. *Kriminalitetsindex.* Detta har beräknats för varje person genom addering av produkterna av de markerade brottstypernas gravhetspoäng, 1, 5 eller 10 och den aktuella frekvenspoängen (överst spalt 2 sid 98). Härvid har ett belastningsmått erhållits, som till skillnad från de föregående också tar hänsyn till de markerade typernas svårhetsgrad. Sambandet mellan detta index och antal brottstillfällen av enbart allvarligare typ är så högt som 0,96. Denna överensstämmelse kan tolkas som att brottens art försvåras successivt och i takt med att antalet brott ökar, dvs. med åldern. Denna iakttagelse får stöd av brottstypernas fördelning på de sex åldersgrupperna.

Maximum för kriminalitetsindex är 375 poäng. Ingen deltagare har nått upp till detta. De tre högsta värden som noterats är 312, 307 och 242. 70 poäng erhålles vid markering av exempelvis alla 5 bagatellerna samt skadegörelse och butiksstöld som begångna mer än tre gånger, två mopedstölder och en bilstöld. På eller över denna nivå återfinns vi drygt 6 % av alla pojkarna.

Genomsnittligt kriminalitetsindex för hela pojk materialet är 19,5 och kan som exempel svara mot frekvensmarkering 2–3 för alla fem bagatellförelserna, markering av en butiksstöld samt en cykelstöld. Den gräns, som lika många över- som underskrider, går lägre, vid ungefär 8 poäng, beroende på en mycket sned fördelning. Flickornas medelvärde är 6,7, således $\frac{1}{3}$ av pojkarnas.

A. 2 *Antal polisanmälda lagöverträdare i hela åldersgruppen och i relation till antalet lagöverträdare i denna*

A. 2. 1 *I hela åldersgruppen.* Endast 34 pojkar, dvs. 3,6 % av materialet, uppger att polisen känner till att de gjort sig skyldiga till någon av de brottstyper, som de markerat som begångna. Som jämförelse kan nämnas, att knappt 1 % av flickorna uppger att de åkt fast för något förprickat formulär-

* Värdet har korrigerats med hänsyn till att elever från teoretisk linje är överrepresenterade.

brott. Som nämnts håller sig deras belastning också på 1/3 av pojkarnas nivå. Att eleven uppgivit poliskännedom behöver inte nödvändigt betyda, att vederbörande blivit officiellt registrerad för det upptäckta brottet. Någon gång kan det röra sig om en mer informell uppmärksamhet från ordningsmaktens sida. Med tanke härpå samt på undersökningens översikt för 13-14-åringar föreligger god överensstämmelse mellan undersökningens 3,6 % för poliskända fall och antalet akter hos kriminalpolisen i Stockholm. Sådana har lagts upp för i det närmaste 3 % av Stockholms pojkar i samma ålder.

A 2.2 Upptäcktsrisk för lagöverträdarna

Uppgifter om hur många lagöverträdare i en viss ålder som också blir registrerade för brott säger mer om den dolda brottsligheten i en viss åldersgrupp än procenttalet poliskända individer i åldersgruppen i sin helhet. Eftersom man kan utgå från att formulärets fem bagatellbetonade förseelser endast undantagsvis blir föremål för polisanmälan, har kalkylerna begränsats till de 53 % av deltagarna, som markerat någon av de allvarligare brottstyperna. Den lilla gruppen poliskända pojkar utgör då knappt 7 %. Spegelvärdet och dess innebörd är måhända ännu mera talande: 93 % av de minderåriga lagöverträdarna med markering av allvarligare brott kommer aldrig i kontakt med polisen med anledning av dessa.

Ytligt sett kan detta framstå som ett missförhållande. Ändå är det möjligt att fördelarna överväger. Ur individualpreventiv synpunkt och sett på lång sikt är det troligtvis fördelaktigt, att så många som möjligt undgår *officiell* upptäckt med åtföljande prickning och risk för asocial identifiering. I flertalet fall inträffar ju också en spontan resocialisering – åtminstone i den bemärkelsen, att inga lagöverträdelser registreras officiellt. Jag återkommer till dessa synpunkter i de avslutande kommentarerna sid. 108.

De pojkar som kommer till polisens kän-

nedom utgör en klart avgränsad kategori med avsevärt högre belastning än genomsnittet. Kriminalitetsindex för den poliskända gruppen är sålunda 5 gånger så högt som för övriga deltagare. De faktorer, som för fram till polisupptäckt eller polisanmälan, står med andra ord i tydlig relation till belastningen hos den som åker fast. Vissa farhågor för att polisupptäckt *huvudsakligen* skulle bli beroende av slumpfaktorer, när den genomsnittliga brottsaktiviteten når en hög nivå, har visat sig obefogade. Dock förekommer det i 1 fall av 6, att polisanmälda pojkar är mindre belastade än genomsnittet.

A. 3 Brottslighetens fördelning på olika typer och kategorier av brott

Som redan framgått överväger *bagatellbrotten*; 9 pojkar av 10 har gjort sig skyldiga till någon sådan förseelse. Som andra brott i ordningen följer *butiksstöld och stöld från person*, markerat av drygt var tredje pojke. På tredje plats uppträder ännu ett tillgreppsbrott, nämligen *stöld av delar från cykel eller motorfordon*. En på 5 har markerat denna brottstyp. *Vind-, källar- eller barackinbrott*, som i verkligheten uppvisar mycket varierande svårhetsgrad, har markerats av var sjätte deltagare liksom *åktur som passagerare* i eller på fordon som någon annan stulit.

Olika former av skadegörelse har visat sig mindre vanliga än väntat. *Åverkan på offentlig egendom*, gatlyktor ej inbegripna, har sålunda placerat sig först på sjätte plats och *åverkan på motorfordon* på nionde. Den förra typen av skadegörelse har markerats av en deltagare på 8 och den senare av en på 10. Den låga frekvensen kan bero på att frågans formulering i det förra fallet blivit alltför snäv genom exemplifieringen. Möjligen rör det sig här om en typ av brott, som liksom våldsbrotten blir vanligare först i 15-18-årsåldern. Analysen av brottstypernas inbördes samband tyder på en koppling mellan vålds- och skadegörelsebrott.

Den ökade motorismen till trots är *cykelstölderna* fortfarande dubbelt så vanliga som de mer uppmärksammade *mopedstölderna*, markerade av 1 på 10, respektive av 1 på 20 pojkar. Ungefär lika många har i stället eller dessutom *köpt moped, som de visste var stöldgods*. Om båda slagen av mopedbrott slås samman, står dessa dock högst för 3 % av samtliga brottsmarkeringar.

Lika vanligt som mopedstöld eller häleri är *inbrott i automat, kiosk, affär eller lägenhet*. Med tanke på att det rör sig om minderåriga torde denna variant oftast hänföra sig till automater och kiosker.

Våldsbrotten förekommer ganska sparsamt vid jämförelse med övriga brott. Den typ, som huvudsakligen riktar sig *mot kamrater*, har sålunda markerats av 3 pojkar på 100, och *våskryckning* från vuxna av 1 på 100. Dessa brottstypers andel av samtliga markeringar är 0,8 %, resp. 0,3 %. Mot slutet av listan återfinns också *bilstölderna*, som i dessa åldrar endast begåtts av 1 deltagare på 70, och som utgör 0,3 % av antalet markeringar. Minst vanliga i denna åldersgrupp är dock *bedrägeribrotten*, som inte ens noterats i 1 fall av 100.

För en klarare överblick över brottslighetens struktur kan brottstyperna grupperas i kategorier.

Tillgreppsbrotten intar en dominerande ställning. Bland de brott, som går in under denna samlingsbeteckning, spelar motorfordonsbrotten en kvantitativt mindre betydande roll. Till omfånget framstår våldskategorin som obetydlig.

Som stöd för de erhållna frekvensvärdena för de olika brottstyperna kan nämnas, att de relativa frekvenserna för såväl brottstypernas som kategoriernas förekomst endast visar obetydliga differenser vid en ekologisk jämförelse, vare sig man utgår från de stora eller små stadsdelar som ingår i försöket. Anmärkningsvärd samstämmighet erhålls också vid jämförelse mellan vissa brottstypers procentuella förekomst i denna undersökning och samma brottstypers förekomst enligt de norska och svenska studentenkäter, som nämns i inledningen.

A. 4 Uppklaringsfrekvens för olika typer av brott

Enligt deltagarnas uppgifter skulle polisen känna till att vederbörande var den skyldige endast för 41 av de 1 430 markeringar, som avser allvarligare brottstyper. Den genomsnittliga uppklaringsfrekvensen för typerna ligger således så lågt som på 2,8 %. På grund av det ringa antalet uppklaringsmarkeringar bör slumpen ha övat stort inflytande på den omfattning, vari de 16 berörda brottstyperna var för sig framstår som uppklarade i enkätmaterial. Ett samband på + 0,74 för rangordning mellan å ena sidan brottstypernas uppklaringsfrekvens, beräknad med ledning av den officiella anmälningsstatistiken, och enkätuppgifterna å den andra, tyder dock på att visst avseende kan fästas vid de senare. De förstnämnda uppklaringsfrekvenserna har erhållits genom att sätta antalet 9-14-årspojkar, som blivit officiellt registrerade för vissa brott, i relation till hela det antal stockholmspojkar i samma ålder, som med ledning av undersökningens resultat beträffande förekomst för närmast motsvarande brottstyper kan beräknas ha begått brotten i fråga under ett år.

Motorfordonsbrotten klaras upp i väsentligt högre utsträckning än övriga typer av brott - i 33 % av bil- och 8 % av mopedstölderna. Uppklaringsfrekvensen för »vanlig stöld», som till största delen består av butiksstölder, är desto lägre, nämligen 2 %. Det bör observeras, att värdena gäller brottstyper och inte enskilda brottstillfällen. Lågt räknat ligger i genomsnitt två brottstillfällen bakom varje typmarkering. Om man tänker i enskilda brottstillfällen i stället för i brottstyper, blir då uppklaringsfrekvensen ungefär hälften av vad som anges i tab. 26 sid. 71. För butiksstöldernas del innebär detta, att 99 brott av 100 förblev ouppklarade åren närmast före 1960 och för mopedstöldernas del 96 av 100.

De påtagliga differenserna mellan de olika brottstypernas uppklaringsfrekvens ger en anvisning om det tveksamma i att utgå från den åldersfördelade statistiken över

upplarade brott, när man vill studera den faktiska brottslighetens struktur för en viss ålderskategori. I brist på andra data är man i allmänhet hänvisad till detta förfarande. Man riskerar härvid att både kvantitativt och kvalitativt övervärdera betydelsen av de brottstyper, som på grund av sin ekonomiska innebörd eller sitt sensationsvärde blir speciellt uppmärksammade av allmänhet och polis och som bl. a. av dessa skäl också klaras upp i högre omfattning än andra. En jämförelse mellan brottstypernas självdeklarerade och upplarade frekvens ger helt olika bilder av brottslighetens struktur. Den upplarade brottsligheten ger sålunda en förvrängd bild av den faktiska, främst genom att de grövre brotten intar en alltför dominerande roll.

B Differenser mellan vissa elevkategorier

B. 1. Kriminalitetsindex.

B. 1. a *Differens mellan åldrar.* Kurvan för brottsbelastningen (kriminalitetsindex) ökar brant med stigande ålder. För 14-åringarna är belastningen drygt 4 gånger så hög som för 9-åringarna.* Antalet brottsfall inom de 16 allvarigare brottstyperna ökar ännu mer än belastningen. Från 9- till 14-årsåldern är ökningen 6-faldig. Den något svagare ökningen för kriminalitetsindex hänger samman med att detta mått på brottslighet inkluderar bagatellförelseerna, som i motsats till de allvarigare brotten endast visar en svag och jämn ökning.

Eftersom belastningen i den aktuella undersökningen inte är beräknad per år utan för hela tiden fram till undersökningstillfället, är det naturligt att 14-åringarna har den högsta belastningen. I och för sig behöver detta inte betyda, att den brottsliga aktiviteten är mest intensiv för de äldsta deltagarna. Avståndet till indexvärdet för närmast yngre årsklass är tvärtom högst för 11- och 13-åringarna. Att så är fallet beror dock till viss del på att den övre gränsen för frekvensmarkeringarna är så låg, att den redan uppnåtts beträffande 12-åringarnas mest ålderstypiska brottstyper och i

viss mån även i fråga om 14-åringarnas. Upprepningar av en viss brottstyp utöver denna gräns påverkar inte kriminalitetsindex. Detta ger därför en förkrympt bild av belastningen för de båda sistnämnda åldersgrupperna. Antalet brottstyper som uppgivits begångna under halvåret närmast före undersökningstillfället visar nämligen, att 14-åringarnas nytillskott under en halvårsperiod är avsevärt mycket högre än vad som kommer till uttryck i belastningsdifferensen mellan 13- och 14-åringar. Det står således fast, att 14-åringarna utgör den mest brottsaktiva av undersökningens årsklasser. Däremot kan ingenting sägas om toppen för ett vidare åldersintervall, eftersom kurvan inte hinner bli tydligt flackare inom ramen för denna undersökning. Ökningen i aktuella brott är dock endast hälften så stor mellan 13 och 14 år som mellan 12 och 13 år, vilket kan tyda på att toppen, liksom ifråga om den kända kriminaliteten, nås av 14-åringarna eller möjligen av 15-åringarna.

Som tidigare nämnts är fördelningarna över kriminalitetsindex och antal allvarigare brott sneda på så vis att betydligt flera deltagare placerat sig på de lägre värdena än på de högre. I sådana fall kan vanliga medelvärden lätt bli alltför höga och därför missvisande i relation till vad som är utmärkande för materialets flertal. De olika åldersklassernas genomsnittsbelastning kompletteras därför med medianvärdena (tab. 61), som delar varje ålderskategori i två lika stora grupper, den ena med en belastning över, den andra med en belastning under värdet ifråga.

Spännvidden mellan åldrarna blir 1:6, jämfört med 1:4 för motsvarande medel-

Tab. 61. Åldersklassernas medianvärden för kriminalitetsindex

Ålder	Median
9	2,19
10	3,62
11	6,25
12	7,80
13	10,05
14	13,67

* I flickmaterialet är ökningen 6-faldig, fast på lägre nivå än i pojkmaterialet.

värden, vilket tyder på att ett fåtal högt belastade dragit upp medelvärdena för de yngsta åldersklasserna och suddat ut något av åldersdifferenserna.

År 1961 var det relativa talet för svenska 13–14-åringar som anmälts för strafflagbrott 4 gånger så högt som för 9–10-åringarna. Denna relation, som avser antalet under ett år registerförda individer, finner sin motsvarighet i förhållandet mellan samma åldersgrupper i fråga om den ackumulerade deklarerade genomsnittsbelastningen. Även här är förhållandet ungefär 1:4. Samma relation mellan åldrarna gäller även för brottsaktiviteten under en kortare tidsperiod. Eleverna har markerat inom hur många brottstyper de begått brott under halvåret närmast före undersökningstillfället. För den sålunda utbrutna aktuella brottsaktiviteten (inom den allvarligare sektorn) var 13–14-åringarnas värden likaledes 4 gånger så höga som 9–10-åringarnas. Mot denna bakgrund förefaller det svårt att avgöra, i vad mån den högre registreringsfrekvensen för 13–14-åringarna beror

Tabell 62. Åldersfördelning av pojkar som under viss period begått något brott enligt enkäten (I) resp. registrerats enligt officiell statistik (II).

Ålder	I Elever med allvarligare brott begånget sista ½-året 1959 per 1 000 deltagare i resp. ålder
9	150
10	130
11	260
12	260
13	300
14	360

Ålder	II Svenska strafflagbrottsl. 1961 per 1 000 i resp. ålder ¹
9–10	7,4
11–12	14,9
13–14	29,0

¹ Sveri, K., Ungdomsbrottsligheten 1961. Statistisk tidskrift 1963 sid. 210.

på att vissa av dessa genom den sammanlagda tyngden av alla sina försyndelser blivit »mogna» för polisanmälan i den förfördelade omgivningens ögon – och i vilken utsträckning den ökade anmälningsrisken hänger samman med den intensivare brottsaktiviteten under just den period, som registreringen hänför sig till. Att brottsmängden har större betydelse för upptäcktsrisken än enbart det förhållandet att man gjort sig skyldig till brott, framgår av tab. 62. Antalet registrerade är nämligen 4 gånger högre i den äldsta åldersgruppen än i den yngsta, trots att antalet faktiska lagöverträdare endast är det dubbla.

Allmänhetens benägenhet att polisanmäla en minderårig lagöverträdare kan tänkas öka med dennes ålder, beroende på en strängare attityd till äldre barn än till yngre. Detta förhållande kan bidra till det relativt sett alltför höga procenttalet registrerade för de äldre i materialet.

B. 1. b *Differens mellan skoltyper och utbildningslinjer.* De skoltyper och utbildningslinjer som ingår i undersökningen och som blir föremål för jämförelser i det följande, har presenterats på sid. 31 i samband med redogörelsen för urvalet. Framför allt skiljer de sig i fråga om elevernas genomsnittliga begåvningsnivå och socialgrupps-tillhörighet, samt beroende på om de teoretiska och praktiska klasserna efter differentiering tillhör samma eller skilda lokala och administrativa skolenheter.

Betydande skillnader väntades med be-

Tabell 63. Fördelning av kriminalitetsindex på skoltyper och utbildningslinjer (13–14-åringar)

Skoltyp	Differentieringsprincip	Utbildningslinje	Kriminalitetsindex
Enhets-skola	Teor. linje integrerad	Praktisk	52
Folkskola	End.Prakt. linje	Praktisk	32
Enhets-skola	Teor. linje integrerad	Teoretisk	23
Realskola	End. teor. linje	Teoretisk	22

gävning och socialgrupper som skiljelinjer. Den första delen av detta antagande bestyrktes genom att kriminalitetsindex för de teoretiska klasserna inte ens uppgick till hälften av de praktiska enhetsskoleklassernas genomsnittsindex och även avsevärt understeg folkskoleklassernas medelvärde. Till någon del torde denna differens också vara socialgruppsbetingad. Den ekologiska analysen, som jag närmast återkommer till, pekar nämligen mot ett visst samband mellan belastning och socialgruppsfördelning i de berörda områdena.

Ett överraskningsmoment erbjöd den stora differensen mellan eleverna på enhetsskolans praktiska linje å ena sidan och i folkskolornas motsvarighet härtill å den andra, dvs mellan elever, som studerar jämsides med, och elever som studerar helt skilda från kamraterna på teoretisk linje. I båda fallen rör det sig om så kallade negativt gallrade klasser. Belastningen är högst i den blandade skolformen.

Det fanns anledning att söka orsaken till detta märkliga förhållande däri, att enhetsskolans praktiska klasser i linje med den fria differentieringens syfte i högre omfattning än folkskolans tappats på den kategori begåvade barn från socialgrupp III, som under det gamla systemet alltför ofta avslutade sin skolgång utan teoretisk fortbildning. Ett studium av socialgruppsfördelningen i de aktuella skolformernas årskurs 8 visade dock för 1959 en obetydlig skillnad i *motsatt* riktning. Detta år var nämligen andelen barn tillhörande socialgrupp III 69,5 % i enhetsskolornas och 64,8 % i folkskolornas praktiska årskurs 8 .

Differensen kan knappast betraktas som rent lokala olikheter. De stora lokala olikheterna uppträder först i klasserna 7 och 8, dvs. där skolformerna skiljer sig. En olikhet av svårförklarad omfattning återstår således att tolka.

Efterfrågan på teoretiskt utbildad arbetskraft visar en stigande trend, och teoretisk begåvning värderas fortfarande högre än praktisk. Frånvaro av teoretisk begåvning uppvägs inte heller alltid av så många praktiska anlag och färdigheter. Den praktiska linjens

elever kan inte undgå att lägga märke till och ta intryck av denna även bland lärare allmänna värdering. Personliga och sociala karakteristika, som på olika sätt är kopplade till fallenhet för teoretiska studier eller brist på sådan fallenhet accentueras klarast i en miljö, där båda kategorierna studerar parallellt och utgör varandra närliggande jämförelseobjekt. Troligtvis upplevs också underläget intensivare, när skolmiljön blir en daglig påminnelse om något som många redan har misslyckats eller tror sig komma att misslyckas med att uppnå, nämligen av samhället erkänd framgång och därav följande status. I detta yttre sociala och inre psykologiska läge kan det för somliga ligga nära till hands att kompensera sig genom överdrifter i rakt motsatt riktning mot det till synes ouppnåeliga, dvs genom olika yttre ringar av asocialitet. Härigenom markeras också ett avståndstagande och förakt gentemot samhället och dess ideal, vilket möjligen mildrar upplevelsen av att vara ute-stängd.

Den skisserade modellen är i linje med de teorier om misslyckandets och kompensationsens roll vid uppkomsten av kriminalitet, som framförts av amerikanska sociologer, t. ex. Cohen och Merton. Samtidigt står det framlagda tolkningsalternativet i motsättning till en av teorins följsatser, som man åtminstone på amerikanskt håll optimistiskt ansluter sig till, nämligen att lika utbildningsmöjligheter verksamt skulle bidra att minska kriminaliteten. När detta program realiseras i enhetsskolans form – med bibehållen linjedifferentiering och utan parallella opinionsförändringar i värderingen av teoretisk begåvning kontra praktisk – erhålles dock, eller kvarstår, en i förhållande till övriga kategorier anmärkningsvärt hög kriminalitet inom den grupp, som visserligen erbjudits teoretiska studier, men som av delvis andra skäl än sociala inte kunnat utnyttja denna möjlighet. Detta förhållande hindrar givetvis inte att det nya skolprogrammet från andra utgångspunkter förblir lika välmotiverat. Däremot antyder resultatet på ett nedslående sätt, hur svårt det kan vara att ur en förklaringsmodell

härleda ett effektivt handlingsprogram – i detta fall att i praktiken omsätta tanken att utbildningsdemokrati skulle ha en gynnsam effekt på kriminalitetsutvecklingen. Svårigheten ligger bl a däri, att de individuella förutsättningarna är så olika, att de givna chanserna inte kan utnyttjas så att de *upplevs* som likvärdiga. Den föreliggande undersökningen erbjuder dock inte tillräckligt stabilt underlag för mera vittgående tankeexperiment. Däremot synes ifrågavarande resultat i hög grad motivera, att de berörda frågeställningarna göres till föremål för specialundersökningar.

Införandet av grundskolan kan ur den aktuella snäva vinkeln betraktas som ett fortsatt studium av frågan. Grundskolan kännetecknas ju av sammanhållna klasser, där undervisningen är gemensam med undantag för de ämnen, där kurserna skiljer sig för de utbildningslinjer, som ryms inom en och samma klassavdelning. Om kriminalitetsindex för de praktiskt yrkesinriktade i grundskolan visar sig sjunka från undersökningens enhetsskole- till dess folkskolenivå, skulle detta kunna tyda på att enhetsskolans speciella blandning av differentiering på det begåvningsmässiga planet och parallellitet på det lokala var särskilt olycklig ur kriminalitetssynpunkt. Kvarstår däremot den höga nivån för praktikerna med deras stora kriminalitetsövertikt i förhållande till de teoretiskt inriktade i samma klassavdelning, skulle detta å andra sidan tala för tanken, att den påträngande jämförelsesituation, som hänger samman med den blandade skolformen och som dagligen utfaller till nackdel för de svagast begåvade, kan vara brottsbefrämjande.

På ansvarigt skolhåll är man optimistisk och förvissad om att grundskolan genom den fullständiga integreringen med sammanhållna klasser bättre än någon annan skolform skall bidra att minska klyftan mellan barn med olika begåvningsstyp och utbildningsplaner, och detta även ifråga om kriminaliteten. Denna integrering är ett steg i strävandena att också värdemässigt likställa praktisk och teoretisk yrkesutbildning. En sådan omställning verkar på lång

sikt, och man bör inte vara för snar att bedöma resultatet. I varje fall bör det inte bedömas efter de närmaste årens kriminalitetsutveckling

B. 1. c *Lokala differenser.*

En viss samvariation mellan kriminalitetsindex och socialgruppsfördelning kan noteras. Rangkorrelationen mellan de sju skoldistriktens andel av socialgrupp I och deras genomsnittliga kriminalitetsindex är negativ ($-0,40$), mellan andelen socialgrupp III och kriminalitetsindex är korrelationen positiv ($+0,70$).

Denna samvariation bör tolkas försiktigt. Dels rör det sig om relativt måttliga samband, dels är dessa baserade inte på individuell socialgruppsstillhörighet utan på genomsnittsvärden för stadsdelarna i sin helhet. Härtill kommer att resultatet står i motsatsförhållande till vad de norska och finska undersökningarna av självdeklarerad brottslighet bland värnpliktiga senare visat, nämligen tendenser till positivt samband mellan självdeklarerad brottslighet och föräldrarnas socialgruppsstillhörighet. Det senare förhållandet förklaras dock möjligen av att värnpliktsundersökningarna – i motsats till skolundersökningen – tar mycket liten hänsyn till antalet brottstillfällen inom varje brottstyp.

Möjligen skymtar ett visst samband mellan de lokala variationerna i kriminalitetsindex och sådana faktorer som bebyggelsens art och ålder. Sålunda är de högbelastade stadsdelarna Rågsved och Björkhagen nya områden med hyreshusbebyggelse. Men det samma gäller Hässelbygård, som ligger i botten. Och Långbrodal, som har den högsta belastningen, är ett äldre område med starka inslag av en- och tvåfamiljshus. Det är således svårt att urskilja något klart mönster.

B.2 *Uppklaringsfrekvens.*

Som tidigare nämnts är antalet poliskända individer och uppklarade brott ytterst ringa i undersökningsmaterialet som helhet. När

detta material delas upp på olika elevkategorier i syfte att jämföra upptäcktsfrekvenserna för dessa, kommer man ned till värden, som i ännu högre grad är utsatta för slumpinflytande. Dessa värden synes därför sakna intresse var för sig och redovisas ej. Nedanstående slutsatser, som jag ändå har försökt att dra på denna bräckliga grundval, har närmast hypoteskaraktär och bör inte jämföras med övriga resultat.

B. 2. a *Differens mellan åldrar.* Den åldersbundna ökningen i antalet elever, som kommer till polisens kännedom med anledning av markerad brottstyp, ansluter sig som tidigare nämnts nära till stegringen i kriminalitetsindex mellan 9 och 14 år. Även andelen upptäckta brott i relation till antalet markerade växer med åldern, dock i lägre grad än väntat och med en ryckig och osäker tendens.

B. 2. b *Differens mellan skoltyper och utbildningslinjer.* Den andel av markerade brottstyper, där polisen har vetskap om den svarande elevens skuld, är högst för den praktiska linjens elever. Liksom i fråga om kriminalitetsindex leder där enhetsskolan framför folkskolan. Att inte endast antalet upptäckter ökar med belastningen utan också andelen, tyder på att risken för upptäckt inte står i direkt proportion till belastningen utan tenderar att accelerera i och med att belastningen når utöver en viss gräns. Innebörden av denna gräns är huvudsakligen kvalitativ. Som tidigare framgått är upptäcktsfrekvensen högst just för motorfordonsbrott och inbrott, som bidrar med högre vikt till kriminalitetsindex än enklare tillgreppsbrott.

B. 2. c *Lokala differenser.* Upptäcktsrisken varierar starkt såväl mellan skoldistriktet som mellan Västerort, Söderort och Innerstad. På grund av det ringa antalet observationer är differenserna likväl inte statistiskt säkerställda. Det tycks dock förhålla sig så, att upptäcktsrisken är lägre i stadens centrala delar än i förorterna.

Sambandet mellan belastning och upptäcktsrisk återkommer som ett positivt samband mellan skoldistriktets rangposition beträffande dessa faktorer (+ 0,68). Vid sidan av andra förklaringar kan detta samband möjligen tyda på en intensivare polisbevakning i de stadsdelar, där barnkriminaliteten är högst. Trots att de lokala belastningsdifferenserna inte är statistiskt säkerställda, kan de vara tillräckligt påtagliga för att man skall vara medveten om dem från polisens sida – eller också är de kopplade till någon annan faktor, som motiverar ordningsmaktens speciella uppmärksamhet.

C. *Samband mellan studerade typer av brott.*

Sambandsbestämningar har utförts för att pröva, om vissa brottstyper uppvisar sådana samband att det finns skäl att räkna med naturliga grupperingar av brott som oftare än andra följs åt som symptombilder.

Resultatet pekar inte på förekomsten av sådana mönster. Men gravare brottstyper visar en tendens att följas åt. Sålunda har hälften av alla som markerat inbrott också markerat motorfordonsbrott och 80 % av de senare har markerat våldsbrott.

Våldsbrotten fungerar dessutom som en indikator på en mångsidig brottslighet. De som markerat våldsbrott har i hög utsträckning markerat många andra typer av brott.

Möjligen urskiljer man i följande siffror en gruppering av allvarligare tillgreppsbrottslighet: av inbrotten förekommer 50 % tillsammans med tillgrepp av motorfordon och 75 % tillsammans med »vanlig stöld». Det bör i sammanhanget noteras att »vanlig stöld» endast i 30 % markerats jämsides med inbrott.

12.3 Några slutanmärkingar

Vid den första konfrontationen med en del av resultaten får man intryck av att stå inför en ny och delvis chockerande verklighet. Det bör dock betonas att det nya enbart ligger i våra utvidgade kunskaper på

området. I brist på jämförelsematerial är det omöjligt att bedöma om resultaten också avspeglar ändrade förhållanden.

92 % av pojkarna (9–14 år) uppgav 11 brottstillfällen. Drygt hälften har gjort sig skyldiga till i genomsnitt 6 brott av allvarigare slag. För 75 % av 14-åringarna ligger medelvärdet på 10 sådana brott. Spontant upplever man dessa värden som höga och högre än väntat. Christie gör följande sammanfattning av den norska värnpliktsundersökningen: »Det är normalt – i statistisk betydelse – att göra sig skyldig till lagöverträdelser, men endast få och sällan.» Skolundersökningens resultat ger anledning att instämma i det första ledet av detta konstaterande men inte i det andra. I Stockholm tycks det vara normalt att göra sig skyldig till ett betydande antal lagöverträdelser före 15-årsåldern.

Två undersökningar av faktisk brottslighet, som företogs 1967, den ena i Örebro (av Birgitta Olofsson inom ramen för »Örebroprojektet»), den andra i Uppsala (av Sverker Syrén och Henrik Tham), visar att detsamma kan sägas även om förhållandena i två städer av mindre storleksordning, med 86 000 resp. 95 000 invånare. Båda undersökningarna vände sig till 16-åringar. I Örebro konstaterades högre förekomstfrekvens än för skolundersökningens 14-åringar beträffande alla brottstyper utom fyra och i Uppsala för hälften av brottstyperna.

En studie av föreliggande slag utsäger ingenting om tendensen i brottslighetsutvecklingen. Även om de erhållna värdena är höga, får de inte tolkas som belägg för en ökning av ungdomsbrottsligheten. Vill man följa utvecklingstendenserna för den faktiska brottsligheten – och inte enbart för den registrerade – bör liknande undersökningar upprepas med vissa mellanrum, exempelvis med femårsintervaller. Endast en sådan *serie* av undersökningar skulle kunna ge ett mått relationen mellan faktisk och uppklarad brottslighet som inkluderar tidsmässiga variationer.

Sveri har visat, att den officiellt registrerade brottsligheten kulminerar i 14-årsål-

dern, och att de minderåriga svarar för en överraskande stor andel av den kända brottsligheten. Enligt skolbarnsenkäten är detta fallet även i fråga om den dolda brottsligheten. Ålderstrenderna i de båda undersökningarna visar också en hög grad av överensstämmelse. Efter denna tämligen säkra ålderslokalisering av en betydande del av hela brottsmassan borde man inte tveka att sätta in en intensiv *brottsförebyggande* verksamhet med specialinriktning på de yngre skolbarnen.

Materialets höga genomsnittsbelastning motiverar att de åtgärder, som främst siktar till en sänkning av brottsmängden som sådan och den skada som åsamkas allmänheten, i första hand avpassas för genomsnitts ungdomar och inte begränsas till den gravaste kategorin av unga lagöverträdare. Trots fem gånger så hög medelbelastning som genomsnittet kan det fåtaliga polisklientelet rimligtvis endast svara för en mindre del av alla brottsliga handlingar.

Samtidigt framstår det som mer rimligt och angeläget än någonsin att enskilda brott och lagöverträdare bedöms och behandlas mot bakgrund av vad som är normalt i betydelsen genomsnittligt för åldern, och inte med utgångspunkt i den empiriskt felaktiga premissen att brott skulle vara något onormalt och sällsynt bland minderåriga.

I förlängningen av detta perspektiv skymtar alternativet att helt avstå från repressiva åtgärder beträffande flertalet minderåriga. Med repressiva åtgärder åsyftas i första hand polisförhör (samtal) och registrering i kriminalpolisens register. Det fåtal som av allmänpreventiva skäl registreras hos polisen och blir föremål för olika samhälls-åtgärder drabbas opropotionerligt hårt, inte på grund av själva åtgärdernas art utan på grund av kriminaliseringens psykologiska och sociala följder. Vad som är avsett som ett avhållande moment – för vederbörande och hans kamrater – blir alltför ofta den vikt som får vågskålen att väga åt fel håll. Den polisregistrerade och av barnavårdsnämnden övervakade blir utstött och drivs över till asociala gruppbildningar. I stället för att minska ökar då risken att han även

fortsättningsvis bryter mot lagen.

Priset för en okänd allmänpreventiv effekt är således en kriminalisering av en ung människa, som många gånger leder till att denne blir en social invalid med allt vad detta innebär för honom själv och samhället. Det är tveksamt om den avhållande effekten är värd detta pris, ens om man anlägger en renodlat samhällsekonomisk aspekt på frågeställningen. Denna tveksamhet synes motivera att man söker sig fram till nya former för behandling av brott som begås av minderåriga – former som är mindre förknippade med skamkänslor och social diskriminering än de nuvarande polisiära åtgärderna.

Kanske skulle en sådan politik leda till en viss ökning av antalet egendomsbrott – som ju utgör huvuddelen av de minderårigas lagöverträdelser. Leder den å andra sidan till en samtidig minskning av antalet ungdomar, som efter att ha stämplats som brottslingar kommer in på en kriminell karriär, har samhället ändå gjort en ekonomisk vinst, vid sidan av den humanitära.

Frågeformulär vid enkätundersökning av faktisk brottslighet

Bil. 1.

Vad har Du gjort?	Hur många gånger?				Har det hänt någon gång sista halvåret?		bara ensam	bara tillsammans med andra	båda delarna	Känner dom till det								
	0	1	2-3	4	5	6				7	Hemma		Hos polisen		14	15	16	17
											allt	en del	inget	allt				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
1. Tagit pengar hemma																		
2. Pallat frukt																		
3. Plankat in på bio eller idrottsplats																		
4. Pangat gatlyktor eller fönsterrutor																		
5. Varit med och förstört parksoffor och telefonhytter och dyligt																		
6. Förstört antenner, backspeglar och annat på bilar eller motorcyklar																		
7. Åkt med på moped, mc eller i bil som du visste eller trodde var stulen																		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
8. Plockat grejer från bilar, mc, moped eller cyklar för att sälja eller använda																
9. Slaktat mc, moped eller cykel																
10. Köpt någon sak cykel, moped, mc eller bil, fast du visste eller trodde att den var stulen																
11. Tagit saker eller pengar i affär eller från någon																
12. Olovligt tagit ut och behållit pengar från andras postanvisning eller bankbok																
13. Fått ut pengar genom försäkringsbedrägeri																
14. Tagit cykel																
15. Tagit moped eller mc																

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
16. Tagit bil																
17. Tagit Dig in i vind, källare eller barack och tagit något där																
18. Tagit Dig in i automat, kiosk, affär eller lägenhet och tagit något där																
19. Hotat eller tvingat någon ge Dig pengar, cigaretter eller annat.																
20. Ryddt väska från någon vuxen för att stjäla den																
21. Anlagt eld, som varit eller kunnat bli farlig																

Summary

12.1 *The scope of the inquiry*

12.1.1 Background and intention

This inquiry into the prevalence of unknown delinquency among Stockholm's school children is a special study within a Ministry of Justice inquiry into the background of early juvenile delinquency (1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar).

It is generally known that the greater part of all crimes committed either remain entirely unknown to the police or unsettled as regards offender. In either case one usually speaks of concealed delinquency. In connection with this there are two questions of special interest: Are the registered offenders even guilty in the majority of unsettled offences and to what extent is the concealed delinquency synonymous with child and juvenile delinquency?

The question whether the actual delinquency is distributed over relatively few problem cases that are known to the authorities, or over the great number of what we believe to be lawabiding citizens, is an important question when planning the community's criminal preventative activity. The same applies to the distribution over different age groups.

As long as criminological research is almost entirely devoted to registered delinquency, omitting the concealed, the risk exists that the results are only representa-

tive for the registered offenders. One must be prepared for the possibility, that the offenders behind the concealed delinquency are partly recruited from other categories of the population and partly act by other motives than those having police records.

This particular inquiry is especially directed to the question of the contribution by youths to the total amount of crime. According to official statistics for 1961 about 1/4 of all persons registered by the police that year for offences against the penal code were under punishable age, 15 years.

Questionnaire inquiries among university students in Norway and Sweden (1959) showed as earlier English and American inquiries, that almost every child has committed some kind of criminal offence during school years. These results could indicate that the youngest stood for an even higher proportion of the concealed than of the registered delinquency and one began to wonder, if criminal offences were so common among children that it could be considered to be a normal phenomenon.

From another aspect a vital question follows: To what extent are the youths that are detected different in the sense that they should be regarded and treated as exceptional social failures? In particular cases this question can only be answered after individual investigation. A certain base for a more general judgement can, however, be acquired through study of the actual criminali-

ty in the age group concerned. In the present case interest is centered upon the 9-14 year olds.

As we are concerned with children of school age and the inquiry for practical reasons has been carried out in school environment, it has appeared natural when making comparisons to use school units such as school districts and yearly courses as well as types of school and kind of education (practical or theoretical). This does not mean that the inquiry is intended to study the interaction between school and criminality. Such a study should be completely differently designed.

Rather than type of school and kind of education grounds for comparison such as social category and level of intelligence would have been preferable. As the anonymity of the participants appeared to be a fundamental requisite for achieving high reliability, I decided to refrain from all information that could be used as identification, as for example the occupation of the parents.

12.1.2 Questions treated in the summary

A. Concerning the entire material:

A. 1 What is the average criminal affliction among boys in Stockholm between 9 and 14 years, measured in three different ways:

- a. number of types of offence?
- b. number of offence occasions?

c. crime index, determined with regard to the degree of seriousness and frequency of the offences?

A. 2 To what extent are the boys known by the police for committed offences?

A. 3 How is delinquency distributed on different types and categories of offence?

A. 4 How does the actual frequency of different types of offence compare to the most closely corresponding offences in official statistics of settled crime? In other words: are the two distributions identical or does settled crime give a distorted picture of actual, such as it appears in a questionnaire inquiry?

B. Concerning differences between categories of pupils with the material classified according to:

- a. age
- b. type of school and kind of education
- c. school districts and larger areas of the town

B. 1 How do various categories of pupils differ as regards crime index?

B. 2 How do various categories of pupils differ as regards the proportion of marked types of offence, where the child in question has become known to the police because of at least one offence occasion?

C. Concerning relations between studied types of crime.

12.1.3 Questions not dealt with in the summary

The summary is only concerned with the results regarding the questions above. Apart from those the following factors have also been studied:

a. number of markings of types of offence, that are reported to have been committed more than three times (tendency to repeat)

b. proportion of marked types of offence, where some offence occasion has been committed without company (single handed crime)

c. number of types of offence, that have been committed during the 6 months previous to the inquiry (present criminality)

d. proportion of marked types of offence, where it is known at home that the pupil is guilty of at least one offence occasion (known at home)

12.1.4 Sampling and representativity

Seven primary schools (folkskolor) and unified schools (enhetsskolor) as well as two grammar schools (realskolor) were chosen to represent Stockholm's three main districts: Town centre, South (the Southern suburbs) and the West (the Western

suburbs). Each of the 7 first mentioned schools also represent their school district. These vary among other things as regards distribution of social category and type and age of houses in the area concerned. The advantage in only including 7 of 55 school districts was, that these in return could partake with an entire class (form/grade) for each age level, type of school and kind of education. As the school districts were uniformly represented, it was possible to make comparisons, which was one of the main objects of the inquiry. Also selection of individuals was avoided, something that could have been distracting in this case. The classes were selected randomly.

In the inquiry 48 classes were included with a total of 950 boys (a girl material studied at the same time comprises 665 girls), which is slightly less than 3 % of the population. This consists of school boys in Stockholm in the age group concerned, with the exception of the seventh, that went to certain training schools and private schools. The representativity of the sample can be believed to be sufficient so that the results generally speaking could be regarded as valid for the population, i.e. for boys in the primary schools and the unified schools in classes 3-8 as well as in the grammar school classes, that correspond to classes 7-8 in other schools. There is, however, a certain overrepresentation of pupils in classes 7 and 8 and pupils from theoretical lines. The former fact increases the average crime level of the entire material, while the latter has the opposite effect. When calculating most results due regard has been taken to the irregularities of the material.

The inquiry was carried out during a period characterised by school reforms. It might therefore be advisable to briefly mention the circumstances of differentiation in the schools that are represented in the inquiry, particularly as one of the more interesting results is related to differences between various methods of schooling as regards criminal affliction.

The 8 year primary school, which does

not exist any more in Stockholm, meant a change to independent grammar school, generally after class 4 but also after class 6. When the inquiry took place, the double school system still existed in the town centre and in the Western district. The 9 year unified school with different lines of study after class 6 had already been introduced in the Southern district. Simplified it can be said that the choice of line of study has meant, that keen pupils that felt inclined towards theoretical studies were put into theoretical classes with more demanding tuition than in the practical, the so called negatively sorted out. Both lines continued to work in the same school buildings. The unified school has now been replaced by the comprehensive school (*grundskolan*). Characteristic for this is that the classes are kept together up until class 8 with differentiation of subjects *within* the classes instead of differentiation of courses *between* these.

It was indirectly pointed out in the instructions that partaking in the investigation was voluntary. No pupil refused to cooperate. The non-response due to incorrectly filled in forms was less than 1/2 %. However, 8 % did not as regards at least one type of offence answer the last part of the question, concerning knowledge by the police of the informant being guilty of the crime in question.

The disadvantage of including entire classes from relatively few schools instead of individuals from a greater number of schools is the increased risk for different kinds of dependence between the participants' markings. To a certain extent one should for example expect the pupils in the same class to belong to the same groups out of school and to commit offences together. This could influence the results unproportionally. In order to eliminate this effect the statistical analysis has mainly proceeded from the classes and not from the individuals as observation units.

12.1.5 Method

The anonymous questionnaire method was chosen for the inquiry. The questionnaire

was designed with the aim to cover the criminal activity to the greatest extent, which according to a previous examination of reports to the criminal police appeared to be characteristic for the age group 9-14 years. In describing the types of offence consideration to the children's way of talking and thinking in these matters appeared to be of greater importance than a for certain purposes required agreement with terminology of law. Under the assumption that the questions were correctly understood, only less common offences would fail to be covered by the questionnaire. Sexual offences are very rarely registered in this age group and were completely omitted. The same applies to dissipation and drunken driving.

Below follow the notations used in this report. Types of offence 1-5 are separate because of their trivial character. They are followed by (1), which denotes that they have been given a score of seriousness of 1 point, while the middle group has been assigned 5 points (5) and the most serious types of offence with 10 points (10). The crime index for individuals depends apart from the number of offences also on these points of seriousness. Every assignment of points must be arbitrary and can of course be discussed.

1. Pilfering at home (1)
2. Pinching fruit (1)
3. Sneaking in (1)
4. Lamp or window smashing (1)
5. Carelessness with fire (1)
6. Damage to park benches or telephone boxes (5)
7. Damage to motor vehicles (5)
8. Riding as a passenger in or on vehicles known or suspected to have been stolen (5)
9. Thefts of parts from bicycles or motor vehicles (5)
10. Destruction of bicycle or motor vehicles (10)
11. Bought something known to be stolen (mostly moped) (5)
12. Shop theft (5)
13. Post office or bank fraud (10)

14. Insurance fraud (10)
15. Bicycle theft (5)
16. Moped or motor-cycle theft (10)
17. Car theft (10)
18. Breaking into attic, cellar or shed (5)
19. Breaking into a slot machine, kiosk, shop or flat (10)
20. Violence or threat to a person with intent to rob (10)
21. Bag snatching (10)

For each type of offence the pupils indicated by ticking among other things the number of offence occasions and if they at any time had become known by the police because of the type of offence in question. For the number of offence occasions the questionnaire had the following alternatives.

Alternative	Score
0 times	0
1 time	1
2-3 times	2
more than 3 times	3

Thus the alternatives were few and the "ceiling" being "more than 3 times", is set fairly low. This has caused considerable difficulties in estimating the true number of offence occasions.

12.1.6 The reliability of the results

Besides the irregularity of the material other aspects of the reliability demand particular attention, when certain participants, as here, despite guaranteed anonymity, must feel that there is a certain risk associated with giving correct answers. For the same reason particularly great difficulties arise in determining the reliability. The anonymity further more prevents all comparisons with any conceivable record data. The problem of reliability can be divided into two main questions: To what extent were the participants 1) *able* and 2) *willing* to reply to the questions truthfully? The first question is related primarily to the quality of the questionnaire and the second to the psychological atmosphere at the time of the inquiry.

12.1.6.1 *The reliability as regards the questionnaire*

Apart from the usual pilot examination of the questionnaire's general comprehensiveness and ability to "catch" the required information, we made a detailed semantic study of how the children interpreted the formulations of the questionnaire. As expected this test showed that the less intelligent children had greater difficulty in managing the questionnaire than the others. One could also notice a tendency to interpret the crime descriptions in terms of what is most commonly committed in this age group. On the whole it seems, however, as though the questionnaire has been correctly interpreted.

12.1.6.2 *The reliability as regards the psychological conditions of the inquiry*

It is important to bear in mind, that the study provides complete anonymity protection where the identity of the pupils could neither be revealed by hand-writing (there were only X markings) or personal information. The disadvantage in this is that it has not been possible to classify the participants according to social category. All questions concerning social category are instead based on the differences in the distribution of social category in those election districts which correspond most closely to the school district in question.

The teachers were not present during the lesson in which the form was filled in. The field workers who were independent of the schools, devoted a great deal of time towards pointing out the anonymity, among other things by explaining beforehand all stages for collecting the material which gave a definite guarantee that the anonymity was not fictitious. Crime index for the material of the anonymous pupils also proved to be significantly higher than for the smaller control group, in which the pupils had to write their name on the form. (In practice the anonymity was of

course completely secured even in the latter group.)

The pupils from the same school that took part in the investigation, did not have any means of communicating until all the information had been collected. In the classes there was a certain amount of discussion of more general character but without direct connection to the specific questions.

As previously mentioned it has not been possible to determine the relation of the answers to reality in the ordinary way because of the lack of accessible relevant data for comparison. Instead the reliability must be judged only by internal consistency of the results. Various angles of approach give the impression that this is satisfying. Only to mention a simple example the relative frequency of different offences show such surprising agreement between schools, that these could not possibly have occurred by chance or because of a general and intentional desire to mislead. On the other hand the possibility remains that exactly the same attitude to the individual types of offence has influenced the results over all to the same extent.

The individual answers give evidence of a surprising sincerity in this context. Also other signs indicate that the results possess a fair amount of reliability which, however, can not be exactly determined. Even with this unavoidable element of uncertainty, the results do however widen our knowledge in a field difficult to access.

12.2 *Results*

The results are presented in the same order as the corresponding questions in 12.1.2.

A. *Results concerning the entire material*

A.1 *Affliction from the point of view of:*

a. *Number of types of offence.* With the division into 21 types of offence, which has been applied in this case, Stockholm's 9-14 year old school boys have on the average committed nearly 4 types of offence. If the markings, instead of the entire material, are referred to the 92 % of the boys who

have admitted any type of offence in the questionnaire, the average will instead be over 4.

The trivial types of offence (1-5) and the more serious (6-21) are of such different character, that it is motivated to treat each category separately. If one only regards the 5 trivial offences, the average value for the number of markings is about 2.5.

More than half of the boys (53 %) have marked at least one of the 16 types of offence, which correspond to different offences against the penal code, even if in minor form. The average for this more afflicted half of the material is nearly 3 type markings, while it for the entire material is 1.5. Thus every other boy has on average tried 3 types of more serious offences. Each type marking represents on average 2 offence occasions, which is probably underestimated.

The values for the 14 year olds give a better picture than the average values for the entire 9-14 year material 75 of the 14 year olds in the material have committed at least one, and on average 4 types of more serious offence.

b. *Number of offence occasions.* As mentioned earlier the highest frequency that could be marked for each type of offence was "more than 3 times". As the truth behind such a marking of frequency can just as well be 50 occasions of offence as 4 or 10, the exact number cannot be determined. According to approximate calculations 878 of the inquiry's 950 boys should have taken part in altogether at least 10,000 offence occasions, i.e. more than 11 per person. The mean value for the total material is about 10.

For the more serious types of offence the average number of offence occasions would be about 6 for the pupils who have marked such offences and nearly 3 for the entire material. The corresponding values for the 14 year olds are about 10 resp. 7 occasions.

Because of the design of the investigation the observed values refer to the participant's

entire criminally active period up to the time of the inquiry. This causes great difficulties when making comparisons with yearly official statistics. An approximate estimation of the yearly amount of crime for the entire age group roughly yields about 1300 offence occasions within the 16 more serious types of offence in the questionnaire. Apart from all trivial offences this would mean, that in Stockholm each year immediately before 1960 there were at least 50,000 individual partakings in crime in the age group 9-14 years. If this number is corrected by taking into consideration that earlier inquiries have shown that at least $\frac{3}{4}$ of all offences were committed by two or three persons, the number of offences would be about 30,000. As a comparison it can be said, that totally 53,000 similar offences were reported to the police in 1959. As long as the amount of the concealed delinquency among adults remains unknown, we cannot, however, answer the initial question about the proportion juvenile delinquency of the total delinquency.

c. *Crime index.* This has been determined for each person by adding the products of the score of seriousness of the marked types of offence, 1, 5 or 10 and the frequency score in question (cf. page 116). This gives a measure of affliction (crime index), which to the contrary of the previous also takes into consideration the seriousness of the marked types. The association between this index and the number of more serious offence occasions is as high as 0.96. This agreement can be interpreted to show that the types of offence get successively more serious and in tact with an increase of the offence occasions, i.e. with age. This observation is supported by the distribution of the types of offence over the six age groups.

The maximum for crime index is 375 points. This has not been reached by any of the participants. The three highest observations are 312, 307 and 242. The marking of, for example, all the 5 trivial offences, damage and shop theft committed more

than three times, two moped and one car theft gives 70 points. On or above this level we find more than 6 % of all the boys.

The mean crime index for the entire boy material is 19.5. This value can for example, correspond to frequency marking 2-3 for all five trivial offences, marking of one shop theft and one bicycle theft. The value that divides the material in two equal parts is lower at about 8 points owing to a very skew distribution. The girls mean value is 6.7, i.e. $\frac{1}{3}$ of the value for boys.

A.2 Number of criminal offenders reported to the police in the entire age group and in relation to the number of criminal offenders within this

A.2.1 In the entire age group. Only 34 boys, i. e. 3.6 % of the material, report that the police know that they are guilty of some of the types of offence that they have marked as committed. It can be said for comparison, that less than 1 % of the girls report that they have been found out for something they marked in the questionnaire. As mentioned their affliction is also at $\frac{1}{3}$ of the level of the boys. The fact that a pupil has reported knowledge by the police does not necessarily mean, that the child concerned has officially been registered for the detected crime. Sometimes it can be a more informal attention from the part of the police authorities. Bearing this in mind and also the fact that 13-14 year olds are overrepresented in the material, there is good agreement between the inquiry's 3.6 % for cases known to the police and the number of case files with the criminal police in Stockholm. Almost 3 % of boys in Stockholm of the same age have such police files.

A.2.2 The offenders' risk of being discovered

Information about how many offenders of a certain age which also become registered for offence says more about concealed

delinquency in a given age group than the percentage of individuals known to the police in the age group as a whole. As one has reason to believe that the five trivial offences of the questionnaire are only exceptionally reported to the police, interest has been focused upon the 53 % of the participants that have marked any of the more serious types of offence. The small group of boys known by the police is then less than 7 %. The complement and its meaning may even say more: 93 % of young offenders who have committed more serious offences never come into contact with the police because of these.

At first this can appear to be unsatisfactory. Even so it is possible that the advantages prevail. From the point of view of individual prevention and seen in the long run, it is probably favourable, that as many as possible are spared from *official* detection with following social condemnation and the risk of antisocial identification. In most cases there occurs a spontaneous resocialisation - at least in the way that no further offences are officially registered. I will return to these ideas in the final remarks in page 127.

Those that become known by the police comprise a clearly separated category with a considerably higher affliction than the average. Crime index for the group known by the police is thus 5 times as high as for the rest of the partakers. The factors which lead to discovery by the police or report to the police are in other words obviously related to the affliction of the one that is found out. Certain apprehension that discovery by the police should *mainly* depend on chance factors, when the average criminal activity reaches a high level, has proved to be unjustified. It happens, however, in 1 case of 6, that boys known by the police are less afflicted than the average.

A.3 Distribution of the delinquency on different types and categories of offence

As has already been seen *the trivial offences* dominate; 9 boys of 10 have reported them-

selves guilty of some of these. As second offence in order follows *shop theft and theft from a person*, marked by more than every third boy. In the third place there is yet another offence of theft, that of *theft of parts from bicycles or motor vehicles*. One in 5 has marked this type of offence. *Breaking into attic, cellar or shed*, that in reality shows a very varied grade of severity, has been marked by every sixth partaker as well as *riding as a passenger* in or on a vehicle stolen by someone else.

Different kinds of damage have appeared to be less common than was expected. *Damage to public property*, street lamps excluded, have thus come in the sixth position and *damage to motor vehicles* in the ninth. The former type of damage has been marked by one participant in 8 and the latter by one in 10. The low frequency can be due to the fact that the wording of the question in the former case has been too limited because of the exemplifying. Possibly this is a type of offence, that like offences of violence become more common first at the ages 15–18 years. The analysis of the relation between the types of offence indicates a connection between offences of violence and damage.

Despite the increased motorization, *bicycle thefts* are still twice as common as the more noticed *moped thefts* marked by 1 in 10, resp. by 1 in 20 boys. About as many have instead or as well *bought a moped known to be stolen*. If both kinds of moped offences are put together, they do however represent at most 3 % of all markings of offence.

As common as moped theft or buying something known to be stolen is *breaking into a slot machine, kiosk, shop or flat*. Bearing in mind that we are concerned with youngsters this probably mainly refers to slot machines and kiosks.

Offences of violence occur seldom compared to other offences. The type that is mainly directed *against comrades* has thus been marked by 3 boys in 100, and *bag snatching* from an adult by 1 in 100. The

percentage of markings is 0.8 % resp. 0.3 % for these types of offence. There are also *car thefts* towards the end of the list, that at this age are only committed by 1 participant in 70 and amounts to 0.3 % of the number of markings. Least common in this age group, however, is fraud that has not even been marked in 1 case of 100.

To obtain a better view of the structure of delinquency the types of offences can be grouped into categories.

Theft occupies a dominating position. Motor vehicle offences play a quantitatively less important rôle among the offences that appear under this heading. In volume the violence category appears to be unimportant.

As a support for the obtained frequency values for the different types of offence it can be said, that the relative frequencies of presence for both the types of offence as well as the categories only show slight differences in an ecological comparison, whether one makes the approach from the larger or smaller districts used in the inquiry. Remarkable agreement was also found in comparison of the relative occurrence of certain types of offence in this inquiry and the occurrence of the same types of offence according to the Norwegian and Swedish university student inquiries mentioned in the introduction.

A.4 Frequency of settling for different types of offence

According to the information given by the participants, the police should only know that the child concerned was guilty in 41 of the 1430 markings regarding the more serious types of offence. Thus the average frequency of settling for the types lies as low as 2.8 %. Because of the small number of markings of settling, chance could have had great influence to the extent the concerned 16 types of offence each appear as settled in the questionnaire material. A correlation of + 0.74 for the rank order between on one hand the settled frequency of the types of offence, determined with the help of official statistics, and the question-

naire data on the other, shows however that a certain importance can be attached to the latter. The first mentioned frequency for settled offences has been obtained by relating the number of 9-14 year old boys, that have been officially registered for certain offences, to the total number of boys in Stockholm of the same age, that with the help of the inquiry's results regarding the occurrence of the nearest corresponding types of offence can be reckoned to have committed the crimes in question during one year.

Motor vehicle offences are settled to a much greater extent than other types of offence: in 33 % of the car and 8 % of the moped thefts. The settled frequency for "ordinary theft", which mainly consists of shop thefts, is much lower, 2 %. It should be observed, that the values refer to types of offence and not to individual offence occasions. At a low estimate there are on an average two offence occasions behind each type marking. If one thinks of individual offence occasions instead of types of offence, the settled frequency would be about half of that given in table 26 page 71. In the case of shop thefts this means that 99 offences of 100 remained unsettled in the years before 1960 and for moped theft 96 of 100.

The large differences between the settled frequency of the various types of offence points towards the uncertainty in proceeding from the statistics of settled offences according to age, when one wishes to study the structure of actual delinquency for a certain age group. Lacking other data one is usually directed to this procedure. In this case one takes the risk of both quantitatively and qualitatively overestimating the importance of the types of offence that because of their economical importance or their sensationalism become especially noticed by the public and police and partly for these reasons are also settled to a greater extent than others. A comparison between the self-declared and settled frequency for various types of offence gives completely different pictures of the structure of delinquency.

Thus the settled delinquency gives a distorted picture of the actual, mostly because the more serious offences play a far too dominating rôle.

B. Differences between certain categories of pupils

B.1 Crime index

B.1.a *Differences between ages.* The curve for criminal affliction (crime index) rises steeply with increasing age. The affliction for 14 year olds is more than 4 times as high as for 9 years olds.* The number of occasions within the 16 more serious types of offence, increases even more than the affliction. From 9 to 14 years of age the increase is sixfold. The slightly weaker increase for crime index is due to the fact that this measure of delinquency includes the trivial offences that, as opposed to the more serious offences only show a weak and even increase.

As the affliction in the present study is not determined by the year but for the entire period up until the time of the inquiry, it may be said that the criminal activity is most intense for the 14 year olds. This should not necessarily be the case for the elder participants. The distance to the index value for the nearest lower age group is on the contrary greatest for 11 and 13 year olds. This however depends partly on the highest level for frequency markings being so low that it has already been reached for some types of offence for the 12 year olds and to a certain extent even for the 14 year olds. Repetition of a certain type of offence over this level does not affect the crime index. Therefore this gives a stunted picture of the affliction for the last mentioned age groups.

The number of types of offence that have been reported to have taken place during the six months previous to the time of the

* In the girl material the increase is sixfold, but on a lower level than in the boy material.

inquiry show that the 14 year olds recent contribution during this period is very much higher than that which is expressed by the difference in affliction between 13 and 14 year olds. It is thus clear that 14 year olds are the most criminally active age group of the inquiry. On the other hand nothing can be said about the peak in a wider age interval, as the curve does not plain out within the frame of this inquiry. The increase between 13 and 14 years in the recent crimes is however only half of that between 12 and 13 years, which can indicate that the maximum, just as in the case of the *known criminality*, is reached by 14 year olds or possibly by 15 year olds.

As mentioned before the distributions of crime index and the number of more serious offences are skew because many more participants have low values than high. In such cases usual mean values can easily be far too high and therefore misleading in relation to what is typical for the majority of the material. Because of this the mean affliction for the different age groups are supplemented with median values (table 61), that divide each age category into two equal groups, one with an affliction over, and the other with an affliction under the value in question.

The range between the ages is 1:6, compared to 1:4 for the corresponding mean values, which indicates that a few highly afflicted have influenced the means for the younger age groups and to a certain extent masked out the age differences.

In the year 1961 the relative number of Swedish 13-14 year olds that had been reported for criminal offences was 4 times higher than that of the 9-10 year olds. This relation which refers to the number of individuals registered during one year has its counterpart in the relation between the same age groups as regards the accumulated declared average affliction. Also here the relation is about 1:4. The same relation between the ages also applies to the criminal activity during a shorter period. (The pupils have marked within how many types of offence they have committed crimes during

Table 61. The age group median values of crime index.

Age	Median
9	2,19
10	3,62
11	6,25
12	7,80
13	10,05
14	13,67

the 6 months prior to the inquiry.) Thus for the developed actual criminal activity (in the more serious section) the values for 13-14 year olds were also 4 times higher than that for the 9-10 year olds. Against this background it seems difficult to decide to what extent the higher registration frequency for the 13-14 year olds is due to the fact that some of these offenders have become "mature" to be reported to the police in the eyes of the injured surrounding, and to what extent the increased risk of being reported is due to the more intense criminal activity during just that period that the registration refers to. The fact that the amount of crime is of greater importance for the risk of being found out rather than only the fact that one has made oneself guilty of offence, is indicated in table 62. The number registered is 4 times higher in the upper age group than in the lower despite that the number of factual criminal offenders is only the double.

The general public's tendency to report young criminal offenders to the police can be believed to increase with the age of the child, because of a stricter attitude towards older children than younger. This fact can contribute to the, relatively seen, too high percentage of registered for the older children in the material.

B.1.b *Difference between types of school and kinds of education.* The types of school and kinds of education that are used in the inquiry and which are compared from now on have been presented on page 31 in connection with the description of the sampling. Above all they are different as regards the average level of intelligence and social category of the pupils but also

Table 62. Age distribution of boys that during a certain period have committed some offence according to the questionnaire (I) as well as being registered according to the official statistics (II).

I	
Pupils having committed more serious offences during the latter half of 1959 per 1 000 participants in resp. age	
Age	
9	150
10	130
11	260
12	260
13	300
14	360

II	
Swedish criminal code offenders in 1961 per 1 000 in resp. age ¹	
Age	
9—10	7,4
11—12	14,9
13—14	29,0

¹ Sveri, K., Ungdomsbrottsligheten 1961. Statistisk tidskrift 1963 page 210.

Table 63. The distribution of crime index according to type of school and kind of education (13—14 year olds).

Type of school	Principle of differentiation	Kind of education	Crime index
Unified school	Theoretical line, integrated	Practical	52
Primary school	Practical line only	Practical	32
Unified school	Theoretical line, integrated	Theoretical	23
Grammar school	Theoretical line only	Theoretical	22

depending upon whether the theoretical and practical classes belong to the same or different local and administrative school units after the differentiation.

Great differences were expected with intelligence and social category as grounds of division. The first part of this conjecture

was confirmed by the fact that crime index for the theoretical classes did not even amount to half of the mean index for practical classes in unified schools and was also considerably lower than the mean for primary schools. To a certain extent this difference may also be conditioned by social category. The ecological analysis that I will return to, indicates in fact a certain association between affliction and the distribution of social category in the areas concerned.

A surprising result was the large difference between the pupils of practical line in the unified schools on one side and the corresponding line in the primary schools on the other, i. e. between pupils that study together with, and pupils that study apart from corresponding theoretical lines. In both cases we are concerned with the so called negatively sorted out classes. Affliction is highest in the mixed type of schooling.

There is reason to look for the cause of this strange fact in that practical classes of the unified schools, according to the purpose of the free differentiation, to a greater extent than those of the primary school have lost the category of intelligent children from the lowest social category (III) that during the old system far too often finished their schooling without continued theoretical education. A study of the distribution of social category in class 8 of the concerned schools in 1959 did however show a small difference in the *opposite* direction. That year the percentage of children in practical class 8 belonging to social category III was 69.5 % in the unified and 64.8 % in the primary schools.

The differences can hardly be considered as local variations. The large local differences first occur in classes 7 and 8, i. e. when schooling differs. Thus there remains a difference difficult to explain.

There is a rise in the demand for theoretically educated labour, and theoretical ability is still valued higher than practical. Neither is the absence of theoretical ability always compensated by the so called practical aptitude and proficiency. The pupils in the practical line of study cannot avoid notice-

ing and being impressed by this valuation that is even general among teachers. Personal and social characteristics that are in different ways associated with theoretical aptitude or absence of such aptitude are accentuated most obviously in a milieu where both categories study together and constitute immediate mutual objects of comparison. Probably the inferior position is felt more intensively when the school environment is a daily reminder of something that many have already failed in or believe they will not accomplish, namely success acknowledged by the community and following status. In this outwardly social and innerly psychological position it may be tempting for some pupils to compensate by exaggerations in quite the opposite direction to that which appears unobtainable, i. e. by various manifestations of anti-social behavior. In this is also noted a withdrawal from and contempt for the community and its ideals, which possibly reduces the feeling of being left out.

The model drawn is in line with the theories regarding the rôle of failure and compensation in the development of criminality that have been proposed by American sociologists, such as Cohen and Merton. At the same time the presented interpretation is opposed to one of the theory's corollaries, which is optimistically adopted at least in America, namely that equal opportunities for education would actively help to reduce criminality. When this programme is realized in the form of unified schools, with retained line differentiation and without simultaneous change in opinion of the value of theoretical ability versus practical, the result is, however, high criminality within that group, that admittedly has been offered theoretical studies, but because partly for other reasons than social have not been able to take advantage of this opportunity. This fact does not of course exclude that the new school programme from other points of view remains just as well motivated. The result shows, however, in a discouraging way, how difficult it can be to derive an effective pro-

gramme of action from an explanatory model, in this case to realize the idea that educational democracy should have a favorable effect on the development of criminality. The difficulty lies partly in the fact, that the individual qualifications are so different, that the given opportunities cannot be exploited so that they are *experienced* to be the same. The present inquiry does not however, offer enough stable base for more far-reaching theorizing. On the other hand the results seem to a great extent to motivate that the questions mentioned should be explored by future inquiries into these special topics.

The introduction of the comprehensive school can from the present restricted point of view be looked upon as a continued study of the question. The comprehensive school is characterised by its unbroken classes where instruction is common except for those subjects, in which the courses are separate for different lines of education within the same class. If crime index for the pupils directed to practical trades in the comprehensive school tends to decrease from the inquiry's level of unified schools to that of primary schools, this could show that the special mixture in the unified school of differentiation as regards ability but not as regards environment was particularly unfortunate from the criminality point of view. If the high level remains for the practically minded with their large crime overweight compared to the theoretically directed in the same class, this should on the other hand support the idea that the intrusive comparing situation, that characterises the mixed schooling and that daily seems to be a disadvantage for the less intelligent, can encourage crime.

The school authorities are optimistic and assured that the comprehensive school because of the complete integration with unbroken classes will help to minimize the gulf between children of different types of intelligence and educational aims, and this also as regards criminality, better than any other type of school. This integration is a step in the endeavour towards placing a par

practical and theoretical vocational education also from the valuation point of view. An adjustment of this kind has effect in the long run, and one should not be too quick in judging the result. In any case it should not be appraised on the criminal development during the next few years.

B.1.c *Local differences*

A certain association between crime index and social category can be noted. The rank correlation coefficient between the proportion of social category I in the seven school districts and their average crime index is negative (-0.40). Between the proportion social category III and crime index the correlation is positive (+0.70).

This association should be carefully interpreted. For one thing the correlations are relatively moderate and for another they are not based on individual values but on mean values for the districts on the whole. To this must be added that the result contradicts what later Norwegian and Finnish inquiries of self-declared criminality among military service men have shown tendencies to positive association between self-reported criminality and social category of the parents. The latter circumstance is possibly explained by the fact that the military service men inquiries, contrary to the present one, pay little regard to the number of offence occasions within each type of offence.

It is difficult to find any relations between the local variations in crime index and such factors as the type and age of the buildings in the area. Thus the highly afflicted districts Rågsved and Björkhagen are new areas with blocks of flats. The same applies however to Hässelbygård that has low values. Långbrodal which shows the greatest affliction, is an older district with many one- and two-family houses. It is thus difficult to derive any clear pattern.

B.2 *Frequency of settling*

As earlier mentioned the number of individuals known to the police and settled

offences are very few in the material as a whole. When the material is divided into the different categories of pupils with the intention of comparing the frequency of discovery one gets values, that to an even greater extent are exposed to the influence of chance. These values therefore seem to be without interest on their own and are not presented. The following conclusions that I have anyway tried to draw on this frail basis are mostly of hypothetical character and should not be placed a par with the other results.

B.2.a *Differences between ages.* The age dependent increase in the number of pupils, that become known to the police because of marked type of offence, is as earlier said similar to the rise in crime index between 9 and 14 years. Also the proportion discovered offences in relation to the number of marked, increases with age but to a lesser extent than expected and with an uneven and uncertain trend.

B.2.b *Differences between types of school and kinds of education.* The proportion of marked types of offence where the police have knowledge of the informant pupil's guilt is highest for pupils in the practical line. As in the case of crime index the unified school leads in front of the primary school. The fact that not only the number of discoveries increases with the affliction but also the proportion, indicates that the risk of discovery does not stand in direct proportion to the affliction but tends to accelerate as the affliction passes a certain limit. The meaning of this limit is mainly qualitative. As we have seen before the frequency of discovery is highest for motor vehicle offences and breaking in, that contribute with higher weight to crime index than the milder types of theft.

B.2.c *Local differences.* The risk of being found out varies a great deal between school districts as well as between West, South and Town centre. Due to the small number of observations the differences are not statisti-

cally significant. It seems, however, that the risk for being found out is lower in the central parts of the town than in the suburbs.

The association between affliction and risk for discovery recurs as a positive relation between rank order of the school districts regarding these factors (+ 0.68). Apart from other explanations it is possible that this association can be explained by a more intense police patrolling in the parts of the town where juvenile delinquency is highest. Despite that the local differences of affliction are not statistically significant, they can be sufficiently obvious for the police to be aware of them or else they are related to some other factor, that motivates special police attention.

C. Relations between studied types of offence

Associations have been computed to test, if certain types of offence show such relation that there is reason to consider natural groupings of offences that more often than others follow as symptom pictures.

The result does not indicate the existence of such patterns. But more serious types of offence show a tendency to go together. Thus half of all those who have marked breaking in have also marked motor vehicle offence and 80 % of the latter have marked offences of violence.

Offences of violence can be taken as an indicator of extensive criminality. Those who have marked offence of violence have to a great extent marked many other types of offence.

Possibly one sees in the following figures a grouping of more serious theft offences: of the breaking in offences there are 50 % together with theft of motor vehicles and 75 % with "ordinary theft". It should be noted in connection with this that "ordinary theft" is only marked in 30 % at the same time as breaking in.

12.3 Some final remarks

At first confrontation with some of the results one gets the impression of finding a new and partly shocking reality. It should, however, be pointed out that it is only our widened knowledge in this field that definitely is new. Without information for comparison it is impossible to judge if the results also reflect changed conditions.

92 % of the boys (9-14 years) have marked on an average 11 offence occasions. More than half of them have committed on an average 6 offences of more serious type. For 75 % of the 14 year olds the average value is about 10 such offences. Spontaneously one regards these values as high and higher than expected. Christie gives the following summary of the Norwegian inquiry of military service men: "It is normal - in a statistical sense - to commit it offences, but only few and seldom." The result of the present investigation gives reason to agree with the first part of this statement but not with the second. In Stockholm it seems to be normal to commit a great number of criminal offences before the age of 15 years.

Two inquiries of actual delinquency that were carried out in 1967, one in Örebro (by Birgitta Olofsson within the "Örebro project") and the other in Uppsala (by Sverker Syrén and Henrik Tham), show that the same can be said about the condition in two smaller towns with 86,000 resp. 95,000 inhabitants. Both inquiries were concerned with 16 year olds. In Örebro a higher frequency of occurrence was found for all types of offence except four as compared to the 14 year olds in the present study, in Uppsala for half of all types of offence.

A study of the present type does not say anything about the tendency of criminal development. Even if the obtained values are high, they should not be taken as a support for an increase in juvenile delinquency. If one wishes to follow the tendency of the development in the case of actual criminality - and not only the registered -

similar studies should be repeatedly undertaken, for example every fifth year. Only such a *series* of investigations would provide information about the relation between actual and settled delinquency, that includes time variation.

Sveri has shown that the officially registered delinquency culminates at the age of 14 years and that the lower ages stand for a surprisingly large proportion of known delinquency. According to the present investigation this is the case also as regards concealed delinquency. The age trends in both inquiries also show a high degree of agreement. After this fairly certain age determination for a considerable part of the entire mass of crime, one should not hesitate to initiate an intense *criminal preventing* programme with special attention devoted to the younger school children.

The high average affliction in the material motivates that the measures that primarily aim at decreasing the amount of crime as such and the damage that is done to the public, first of all is adapted for average youths and is not confined to the most serious category of juvenile delinquents. Despite five times as high average affliction than others the small police clientel cannot reasonably stand for more than a lesser part of all criminal offences.

At the same time it seems more reasonable and important than ever that individual offences and offenders are judged and treated according to the background of what is normal, in the sense of average for the age group in question, and not from the point of view of the empirically false premise that crime should be something abnormal and uncommon among young people.

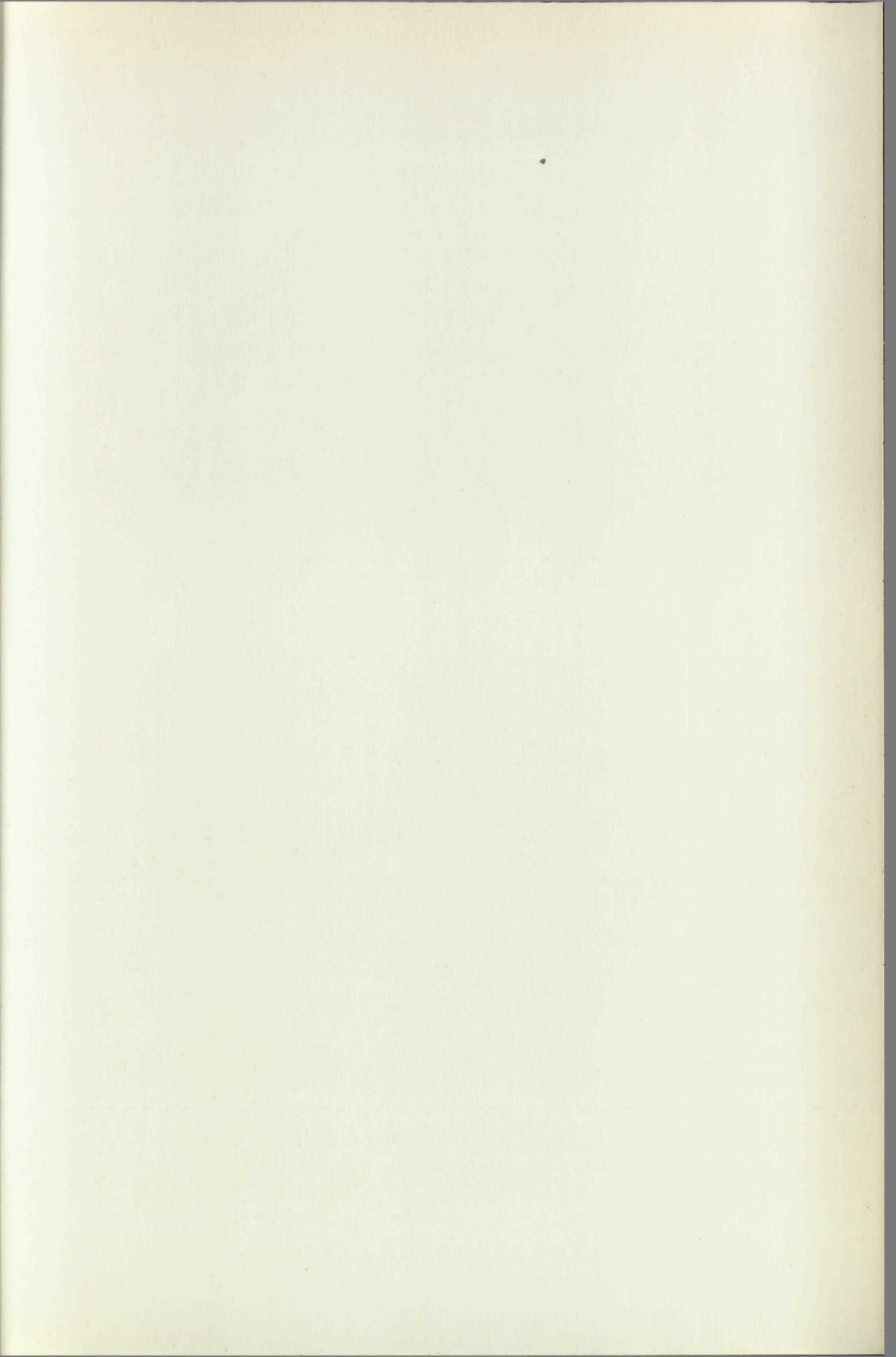
In the extension of this perspective appears the alternative to completely refrain from repressive measures in the case of most youths under age. By repressive measures is first of all meant police interrogation (discussion) and registration with the police. The few that for reasons of general prevention are registered with the police and are subject to different public proceedings are hit unproportionally hard, not

because of the type of the proceedings but because of the psychological and social consequences of the criminalization. What is meant to be preventing – for the child concerned and his comrades – too often makes things develop in the wrong direction. The child that is registered with the police and supervised by the child welfare authority becomes left out and is driven towards anti-social gangs. Instead of getting less the risk increases that he also in the future will commit offences.

The price for an unknown effect of general prevention is thus the criminalization of a young person that often makes him a social invalid with everything that this entails for him and the community. It is questionable whether this preventing effect is worth this price, even if one only looks at the question from a strictly social economic point of view. This doubt seems to motivate that one tries to find new methods to treat crimes committed by those under age – methods which are less associated with sense of shame and social discrimination than the present police proceedings.

Such a policy would perhaps lead to a certain increase in the number of property offences – which make up the main part of the lower age group's criminal offences. If on the other hand this leads to a simultaneous decrease in the number of youths, that after having been stamped as delinquents enter a criminal career, the community will have made an economical gain besides the humanitarian.

KUNGL. BIBL.
- 2 APR 1969
ST 1

Statens offentliga utredningar 1969

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Faktisk brottslighet bland skolbarn. [1]

